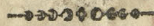

ספר

נוה תהלה

תהלות ה' ידובר בו מענין יציאת מצרים ומ"ת וביאורי מאמרי
הגדת פסח עפ"י דברי חז"ל מיוסדים תוכם רצוף נופך וספרים
ומצוף דבש ימתיקו אמרים כאשר עין בוחן תשפוט משרים כי
נאוה תהלה לישרים :

מאת

וואל דוב בער בהרב המנוח המפורסם מהו' מאיר כהן

ולת"ה פערסקי

סתושבי מינסק

עיר מולדתו. היא וולאזין

ווילנא

בדפוס ר' מנחם מן ב"ר ברוך ז"ל וז"ל שפחה זימל ב"ר מנחם נחום ז"ל

שנת תר"ו לפ"ג

СЕФЕРЪ НЕВЕ ТЕГИЛА

Т. С.

Жизне хвалы или новый комментарий на молитвы
Гарада совершаемыя евреями въ первые два вечера
праздника Пасхи.

ВИЛЬНО

Въ Типографіи М. Ромма и З. Типографа.

1846

חומם של בית עקד
הספרים להגאון
המנוח ר' מתי שמדאשוו

כירוי

ומחשבו
נרתק ע
מתוק כ
באו אה
במענה
איפוא ה
אתנו ב
זליו מי
לא תמ
ן הוסין
קום א
אשר נב
אין תב
אנחנו א
כאים
ל כוסק
הגיע
כחכמת
ואילו א
אזיה יו
אבל תל
כי כל מ
המליצה
אך אם
אנוש יה
העולה
בהררו א
לנגד עי
ומפה נפ
ים עד נ
שחרם
לאדם ה
אשר הו
תכליתה

Печатать позволяется съ тѣмъ,
чтобы по напечатаніи представлено
было въ Ценсуру узаконенное число
экземпляровъ. — Вильно, 28 Декабря
1845 года.

Исправляющій должность Цензора
А. Мухиѣ

א
ב
ג
ד
ה
ו
ז
ח
ט
י
כ
ל
מ
נ
ס
ע
פ
צ
ק
ר
ש
ת

הקדמת המחבר

א 1

בירושלמי ר"ה פ"א אמר ר' סימון רבות עשית אתה ה' אלהי
לשעבר רבות עשית • מכאן ואילך נפלאותיך
ומחשבותיך אלינו • ארוב'ל כל וכו' עד רבנן אמרין לחופא שהיה לו
נרתק של רפואות כיון שעמד בנו מסרה לו ע"כ • מה עז מארי ומה
מתוק מדבש חידת האלקי הוה ר"ס • ופתרון החכמים אשר
באו אחריו • וטרם נבוא עד תכונת הדברים • נשא עין ונכרה אוון
במענה (לויב כ"ח) כאשר הבין לבו לתור ולרעת מקום החכמה איה
איפוא היא • ועל כנפי ביתו הגבוה עוף והעמיק שאלה • אולי פה
אתנו בין החיים מצאה מנוח לכף רגלה • אולי בנבכים בין משבריו
וגליו מצאה קן לה • ויפן כה וכה ויאמר • והחכמה מאין תמצא גו'
לא תמצא בארץ החיים גו' תחום אמר לא בי היא ויס אמר גו' אחרי
ן הוסף לחקור אחריה אולי עשתה לה כנפים לדאות אל כנף הארץ
קום אשר לא עבר בה איש • ומי יורנו המסלה דרך שם נעלה עד
אשר נבוא אל נבולה • גם בזאת לא מצא נוחם • כי אמר והחכמה
אין תבוא וגו' ונעלמה מעין כל חי אלהים הבין דרכה גו' • אולם
אנתנו אף דרכה לא נדע ושבלה נעלמה מעינינו • ואך זה כל פרי
באים בחקר אלוה להגיע עד שלימות ידיעת אמיתת תעלומה • וזה
ל כוסף נוחם שיהיה לבם מלא באפס מקום שיצויר בו אפשריות
הגיע לזולת הידיעה התכליתית ההיא • ולמטרה הזאת כיוון שלמה
בחכמתו אמרתו אחכמה והיא רחוקה ממני • לא תלה ההרחק בעצמו
ויאלו אמר ואנכי רחוק ממנה היה אז התדמיות האפשריות להתקרב
אליה יורה ויותר על ידו כל מה שיתמיד וירבה בשקידה וזריזות יותר
אבל תלה ההרחק בה ומצדה שאז לא יצויר ההתקרבות בשום פנים
כי כל מה שהוא מתקרב יותר היא מתרחקת יותר • והוא מדרך
המליצה להבינך ולהורותך עד היכן מגיע תכלית הסתרה ותעלומה
אך אם כה יאמרו המעוררים והנוקפים האל יעות משפט • אם כהתל
אנוש יהתל בנו • אך שוא כרה לנו אוון מלין תבחן • אך הבל רוח האדם
העולה אשר שם באפינו • טוב לנו אם כחיתו שרי היינו כבהמות
בהררי אלף • ומה יסכון יציר צורה • אם השמן לבו מהבין את אשר
לנגד עיניו • ומה יתרון לו על רוח הבהמה היוודת • אך כלות עינים
ומפה נפש • ועתה אך הלאנו • מבוכות רבות כל היום אפפינו מנכבי
ים עד גבהי שחק • נשוב ונתפלא חלופות המונים • סוף דבר לא נדע
שחרם • כעטף המצפה לאורה • הן לזאת בצע אמרתו שם • ויאמר
לאדם הן יראת ה' היא חכמה וסור מרע בינה • כי כל יתרון החכמה
אשר הופיע ה' עליך • אך לבוא על ידה עד ראשיתה • ולא עד
תכליתה • והוא מ"ש ראשית חכמה יראת ה' • ואם אך בזאת יתהלל

המתהלל

אלף

הקדמה

המתהלל כי עד כה הניע, ואתה עומדת לעד, כי רק אותה
שאל האל כמ"ש ועתה ישראל ג'. וזה שחתם ואמר ויאמר לאדם
ג'. ואתה בן אדם כה תשתוהה. ומה תצדק עם אל. כי אך יראת
ה' היא חכמתך. ובינתך היא אך סוד מרע. ועד פה תבוא. ולא
לחנם קראו ז"ל לכללית הדת בשם ראשית כי כולה היא רק תהלה
וראשית לחכמה האלקית הנשגבה מעל כל רעיון ומושכל. ולכן ג"כ
כמו האומן החכם שנהנה לו בינה יתירה להמציא מדעתו עשיית כלי
חדשה לדוגמא כמורה השעות, אף שהוא הלא הוא בקי בכל אופני
פנימיותו, עכ"ז כשהוא נותנו או מוכרו לרעהו לא יחוייב שילמדנו
עיקר האומנות ואופן עשיית הכלי. רק שכרואה לו רישומי השעות
ואיך מעריכין אותו באופן שידע על ידו הוראת השעות. כן ער"ז
החכמה האלהית אשר נטע ה' בתוכינו ופקח עינינו לראות הנועת
גלגל הוסי' השמים וכל צבאם הארץ וימים וכל יצורי תבל, והשליט
את האדם להיות רודה ומושר בכלם ועל פיו ישק כל הנהגה המבעיית.
לא יצויר היותינו בקאים ויודעים מאוסה בפנימיות איוה דבר
מהרברים אף אחד מני אלף. אלא שמסר לנו הכלי שליכה כמו שהיא
ולמדנו עריכתה וסידורה אשר הכל תלוי ביראת ה' וסוד מרע בכל
מה שהנחילנו על ידי גאמן ביתו שהוא למדס מפי הגבורה שעל ידי
סידור אלו המעשים בזמנם ומועדם ככל הכתוב בתורת משה יתנהג
כללית העולם כפי רצון בוראה יתברך. ותהיה הכלי קיימת ושלימה
בראוי. וזה גם כן שכמו שהידועה היא בהוראת רישומי השעות
ועריכת הכלי והעמדתה הוא סוף הענין התכליתי אשר עלה תחלה
וראשון במחשבת האומן, כן מה שהמשלנו אליה הוא סוף הענין הנכבד
אשר עלה בעצם וראשון בחוק יתברך. ובוה הרעיון פתר ריב"ל
חידת ר"ם ואמר משל למלך שהיה לו אורוליגין (פ"ג מורס הסעות)
וכיון שעמד בנו מסרה לו. וזה ביאור מ"ש לשעבר רבות עשית בעיקר
עשיית הכלי ואופן פנימיות החכמה זו היא עולה ונשגב על כל הקר
ורעיון אנושי אשר לא יקיפום גבולי שכלו ומרעו לידע ולהבין בהם אף
אחד מני אלף. מכאן ואילך, פי' במה שצריך ונאות להנהגת הכלי
וקומו. מכאן ואילך, אחר שכבר נגמר עשייתו נפלאותיך וקחשבותיך
אלינו שזה כך עלה במחשבתך תחלה שעד גבול הראוי לאופן
ההנהגה יוכל להיות זאת על ידינו. ורבי יוסי הוסיף בזה שאם לא על
ידי שמירתנו תתקלקל הכלי, וזולתינו לא יצויר קיומה (כאמרם ז"ל
במד' רות ע"פ אני מדבר בצדקה ה"א בצדקה שעשיתם עם עולמי
על שקבלתם את תורתי שאילו לא קבלתם את תורתי הייתי מתויר
אותו לתות זבוהו כו'), ואמר משל למלך שהיה לו שומירה (סוכה
קמנה

קמנה
מצא
פנימיות
בריאתה
עשייתה
נמוגים
אנכי
מבעת
נגמר
שעם
המבע
ידה
להמציא
פי דברי
כנגד
מאמר
שאלו
עשייתו
מאמר
מאמר
הכתוב
ברורה
ידה
רצונו
וכאמר
כלי
כי אין
הנמוע
את אל
המסוב
ולעקור
השלמי
שפנימי
אחד
יצחק
לו אוצ

קסנה לשמור הגנות והפרדסים) כיון שעמד בנו מסרה לו . ורבי אחא מצא בזה כרי מרתו שעם שאין ליוחס אלינו שום מגע יד אף בידעת פנימיות הטבע . ומכ"ש שלא יצויר המצא לנו שום מגע יד בעצם בריאותה . עכ"ז בוא וראה להפליא שיש ליוחס אלינו ומאתנו נמר עשויות והשלמת החכוננותה (ורבי אחא למעמיה שאמר שם מ"ד נמונים ארץ נו' מי בוסס את העולם אנכי תכנתי עמודיה בזכות אנכי תכנתי עמודיה סלה ע"כ) . ולו"א גם כאן משל למלך שהיה לו מבעת כיון שעמד בנו מסרה לו . שעל ידו מה שנהתום בטבעת המלך נגמר בזה קיום הענין אשר אין להשיב , ור' חייא בר בא הוסיף בזה שעם שאין לנו שום ידיעה תכליתית בהנהגת הטבע ומה שאחר הטבע , עכ"ז הגדיל ה' עמנו שעד"מ מסר בידינו כלי הנגרות שעל ידה המציא הוא ית' כל חדרוש וסידור הטבע באופן שגם אנהנו בידנו להמציא על ידה שתתנהג הטבע לפי רצונו , וענין זה יומתק לך על פי דברי הרש"א ז"ל פ"ד דר"ה אין פוחתין מעשרה מלכות ר"א כנגד עשרה מאמרות שבהן נברא העולם מאי ניהו כו' בראשית נמי מאמר הוא דכתיב בדבר ה' שמים נעשו ע"כ , וז"ל והענין מבואר שאילו נברא העולם בעשייה לא היה אפשר באדם לשנות בבחירתו עשייתו ית' ב"ה כו' , וע"כ לא נברא רק בטאמר שאמרו לשנות מאמר כו' ע"ש , והנני מוסיף על דבריו כי אמרם ז"ל בראשית נמי מאמר הוא ביארו ז"ל מלת בראשית כאילו אמר עם ראשית וזה מאמר הכתוב בדבר ה' שהיא כללית התורה (כמשו"ל דבר ה' זו הלכה ברורה) הנקראת ראשית להיותה ראשית החכמה האלהית אשר על ידה שמים נעשו , וזו היא הכלי נגרות שמסרה הוא ית' לבניו עושי רצונו שע"י המאמר ההוא יוכלו לשנות מאמר כדברי הרש"א הנז' וכאמרם ז"ל מאמר מבטל מאמר , וה"ש ר"ה בר בא למלך שהיה לו כלי נגרות כיון שעמד בנו מסרה לו , וזו היא גדולה שבגדולות שאף כי אין אתנו יודע עד מה אופן ואיכות פעולת הענין , וגבול כח השכל הנמוע בנו תקצר להקיף סיבת הענין איך יסובב הדבר , עכ"ז נאמנה את אל רוהינו ונאמנים עלינו דברי הכמינו ז"ל קדושי עליון כי אמנם המסובב הוא אמיתי וקיים כי מצאה לנו ידינו לבנות ולהרום לנמוע ולעקור ע"י אותה הכלי נגרות שמסר הוא ית' אלינו באופן שכל אלו השלמים פתרו חידת רבי סימון על הכמת והנהגת הטבע , שעם שפנימים החכמה רחוקה היא ממנו עכ"ז הנהגתה מסורה בידינו וכל אחד מהשלמים הוסיף על הכירו עד היכן מגיע כוחינו בהנהגה זו , ור' יצחק רוה אחרת היתה אתו ובא בביאור דברי ר"ם בדונמת מי שיש לו אוצרות מלאות אלפי רבבות אבנים יקרות וסגולות מלכים מה

שיקרה

תה
דם
את
ולא
לה
ג"כ
כלי
ופני
גדנו
עות
גד"ז
ועת
לימ
יית
בר
היא
בכל
ידי
נהג
ימה
עות
הלח
בבר
ב"ל
(נות)
עיקר
חקר
אף
הכלי
תיך
אופן
על
ז"ל
אלמי
חזיר
טובה

שיקרת מציאות כל אחר מהם ותועלתו ושמירתו הוא בפנים שונים
 כתבירו באופן שלא יצויר שישג האדם במספר ימי חייו אף אחת
 מני אלף מהמצטרך להידיעה בהם, או כאשר יחפין לתתם לבנו או
 לאוהבו איננו מסור לו רק בניני האוצרות ההם והמפתחות והכל
 בכלל, אבל להבינו ולהשכילו בפנימיות כל הסגולות הנמצאים
 בתוכם, זאת גם ממנו נעלמה באשר הוא אדם, כן ער'ז הדת
 האלהית היא האוצר והבנין הממולאה בכל אבני הפץ וכלולה בכל
 החכמות ומדעים שאי אפשר בכח אדם המוגבל ומתואר בשרר
 המחוגה לעמוד עליהם אף אחת מאלף, אך כאשר עלה ברצונו ית'
 לתת לנו כל החמודות והיקרות ההם מסר בידינו האוצר והכל בכלל,
 וזה שאמר ר' יצחק משל למך שהיה לו אוצרות כיון שעמד בנו מסרה
 לו, וזה לשעבר רבות עשית, במציאות כל הקנינים היקרות האלהיות
 אשר לא דרכנו על מפתן גבולם, ואך לך לבדך הם אף בענין
 ההשכלה והידיעה בתוכיותם אין לזר אתך, מכאן ואילך
 פי' זולת המציאות והידיעה בהם, נפלאותיך ומחשבותיך אלינו,
 להמציא לנו אוצר שיהא כלול מכולם והאוצר ההוא יהיה מסור בידינו
 שכך עלה במחשבתך להנחילנו כל הסגולות ההם עם שדרכם נעלם
 מאתנו, ורבנן אמרין לרופא שהיה לו נרתק של רפואות כו', ביאור
 הענין כי העניני רפואות וסמים חלוקים הם בידיעתם, למבינים
 ומשכילים בהרכבתם, זולת שהם יודעים שזו הקלה והשורש תועלתה
 למחלה זו, וזו הקלה תועלתה למחלה אחרת, יודעים גם כן טבעי
 השרשים ההם מפני מה הם מועילים למחלה זו, אבל הרופאים שאינם
 מבינים ומשכילים כ"כ הם אינם יודעים רק תועלתה שהיא מועילה
 למחלה זו אבל טבעיותה מפני מה ולמה תועלתה כך, בזה אין להם
 ידיעה כלל, כן ער'ז הוא ית' מסר לנו הדת עם אוהרות רבות ע"ד
 הרופא את זה תאכל ואת זה לא תאכל, כן תעשה וכן לא תעשה,
 עם כי עצם ההשכלה בפנימיותם גנוזות וצפונות המה מאתנו, עכ"ז
 רב לנו באשר הוא יתברך הפליא חסדו להאיר עינינו להבין עכ"פ
 בתועליות הענינים כולם, כזה מכשיר וכזה פוסל כזה מטמא וכזה
 כטהר, וזש"א לרופא שהיה לו נרתק של רפואות כיון שעמד בנו מסרה
 לו, לא שלימדו תכונתם ומבעיותם אלא שאותה הנרתק עם הרפואות
 עצמם הוא שמסרם לו לידע רק תועלתם, וזה לשעבר רבות עשית,
 במה שבעומק תכונתך הבה"ת המצאת כל טבעיות סגולות ורפואות
 הנפש עד אין חקר אשר מאתנו נעלמות הם בתכלית ההעלם
 ושכל האנושי רחוקה היא מהם, מכאן ואילך, פי' במה שצריך
 לשימוש הענינים ההם מכאן ואילך אחר שכבר המצאת אותם
 בעולמך

בעולמך, שיעור הה
 ועתה
 לך נדרם
 בא לפניו
 הנהגת ה
 תהיה ה
 יתכוננו ע
 אלהים ל
 גם הנחיל
 עם כי לא
 ההוא וה
 להקף ע
 טבעיותם
 ומחשבות
 המנהיג
 יתפלא מ
 מאתנו
 נבוא ה
 לא שאלה
 או אמרת
 כאשר א
 רצונך א
 מבריותי
 עמנו לה
 ההוא ש
 כח המש
 בשם ה'
 לעם עלי
 גו' במר
 באיים י
 ית' לתת
 יתרון לא
 יגידו

הקדמה

בעולמך, נפלאותיך ומחשבותך אלינו, שהשבת עלינו לטובה שער
שיעור ההוא לפי השגת תועלותם לבר נטעת בנו כח השכלי באופן
שיוכל להקיף הידיעה ההיא :

ועתה שא עיניך וראה פנת יקרת המאמר השלם הזה, כי יורה
דעת יאלפך בינה, ומתדרגת הזמן יעריך ויקיצך קום מה
לך נדרם למה תשכח אלוה עושך, אשר מראש עפרות תבל זכרוך
בא לפניו ואותך רצתה נפשו לתת רוחו עליך אשר על פיך ישק כל
הנהגת הטבע הנהדרה (כמשל האורולוגין) ומבלעדיך לא תקום ולא
תהיה, ההרים ימושו והגבעות תמוטינה (כמשל הסומרים) ועל ירך
יתכוננו עמודיה סלה (כמלאמר מי ניסס את העולם) עוד יותר מזה השבך
אלהים לטובה וכל אשר לו נתן בידך לבנות ולהרוס לנטוע ולעקור,
גם הנחילך מורשה שכיית החמדה אוצר מלאה סגולות יקרות אשר
עם כי לא תוכל לעמוד על תכונת יקרתם, רק כאשר תשמור האוצר
ההוא והיה כל הנמצא בתוכו לשלל לך, גם עשה לך את הנפש
להקיף עכ"פ ידיעת תועלויות רפואות הנפש עם שלא תעמוד על
טבעיותם, אשר על זאת ההכנה אמר דוד ברוח קדשו, נפלאותיך
ומחשבותיך אלינו, כי מראש השבת על ככה להמציא בנו כח
המנהיג או המשיג בשיעור ההוא, וכי יתכונן הבעל נפש וישוב
יתפלא מה זאת עשה אלהי לנו, אחרי שדרכי הידיעה הפנימית נעלמה
מאתנו, מה בצע כי נטע ה' בתוכנו כוחות מוגבלות ההם, ועד פה
נבוא, הן לזאת חתם דבריו, זבח ומנחה לא הפצת גו' עולה וחמאה
לא שאלת, על כן לא בעבור זאת היתה כן מאתך, אבל פשר דבר,
או אמרתי הנה באתי במגלת ספר כתוב עלי, והוא ספר התהלים
כאשר אמר למעלה ויתן בפי שיר חדש תהלה לאלהינו גו' לעשות
רצונך אלהי הפצתי גו' בשרתי צדק בקהל רב גו' כי זה כל חפץ ה'
מבריותיו שיכריזו צדקו וחסרו בקהל רב ויכירו בכל הטוב אשר עשה
עמנו להפליא לשקול בפלס ומאזני צדק להמציא בנו הכח המוגבל
ההוא שעל פי תכונת נפשנו תבנה ותכונן הנהגת הטבע וע"י קוצר
כח המשיג יספיק לנו לדעת תועלויות חיי הנפשיות, וכן אמר הנביא
בשם ה' (ישעיה נ"ב) כה אמר האל ה' בורא השמים גו' נותן נשמה
לעם עליה רוח להולכים בה אני ה' קראתיך גו' לפקח עינים עורות
גו' במרם תצמחנה אשמיע אתכם שירו לה' שיר חדש גו' ותהלתו
באיים יגידו גו', הלא תראה כי פי ה' דבר אשר זאת היתה מאתו
ית' לתת נשמה ורוח לעם עלי', שהם המה כוחות הנפשיות אשר המה
יתרון לאדם מבחר היצורים למען ישימו לה' כבוד ותהלתו באיים
יגידו, ולבעבור זה ג"כ אמר הראשונות הנה באו והדשות אני מגיד
במרם

ונים
פחת
או
הכל
איים
הדת
בכל
שרר
ית'
בלל
סרה
היות
בענין
אידך
לינו
ידינו
עלם
ביאור
בינים
גלתה
טבעי
איים
עילה
להם
ג' ע"ד
שה
עכ"ו
עכ"פ
וכזה
בסרה
פואות
שית
פואות
העלם
שצריך
אותם

הקדמה

במסמ תצמחנה אשמיע אתכם, בכרי שתדעו ותראו כי מאתי היתה
זאת ויטובכ מזה שירו לה' גו' תהלתו מקצה הארץ גו' ירונו יושבי
סלע גו' :

הן מכל זאת ראינו כי זה כל הפץ העליון מברואיו להלל שמו בכל
אפסי ארץ, ועם כי עומק המושג גם היא מטבעיות השרשים אשר
חס אצלינו בתכלית ההעלם, עכ"ז לא נוכל להכחיש המוחשי כי בזה
בחר ה' ואותה רצתה נפשו, ועל זה הקומב היתה לראש פנת מוסר
כל סיפור יצ"ם המלאה מזה הבוסף ורצון האלהי, כי כן אמר ה'
(שמות ו') ואני אקשה את לב פרעה והרביתי את אותותי גו' בזאת
תדע כי אני ה' גו' (וכס ו') כי אני הכבדתי את לבו גו' למען שתי
גו' ולמען תספר באוזני בנך גו' (וכס ט') ואולם בעבור זאת העמדתך
גו' ולמען ספר שמי בכל הארץ, וזאת היתה הדיעה הראשונה
מדרכיו ית' אשר הודיענו מיום בחר אותנו לעם, כי זה רצונו יתברך
בפירסום שמו ותהלתו. למען כי כן היתה באמנה אתו בעצם וראשון
קדם מפעליו מאו, ולבעבור זה הכין כח הצורה בבעלי הנפש להיות
המעשה כולה שקדמה לו מתנהגת ומבונה על ידו בכרי שעל ידה
יכיר סיבה הראשונה ית' ויכירו בפירסום רב תהלתו ושמו הג' ית'
לכן כמו שהיא היתה קודמת בזמן ובמעלה בחוקי ית' כן ג"כ נתן לה
משפט הקיימה להודיע זאת לעם סגולתו, ראשית וקודמת לכל
הודיעות מדרכיו ית', ושנה ושליש מודעה רבה זו בכל מאמריו ית'
הזכרו' למעלה :

אמנם על כל סיפורי וספירות דברים מתהלות ה' ועוזו נוראותיו
אשר דור דור יקומו ויספרו לבניהם, עלילותיו ונפלאותיו
אשר שם בשדה צוען המה העולים על כולנה, ולא להנם כפלה
התורה פעמים רבות על זכירתה, יען כי הטוב ההוא אשר עשה עמנו
להפליא, לא כגמול ידינו באה אלינו ולא בפרי מעללינו, ויותר מזה
כי לא הכרנו בטוב ולא רצינו לקבל אותה, כאשר מלא מזה במדרשות
הכמינו ז"ל, וכמו שיבוא ביאור הענינים בפיסקא ר"ג היה אומר ע"ש.
והיתה זאת אלינו מאתו יתברך למעלה מהשגחה ולמעלה מן המול
והבחירה והזמן כמש"ש, והוציאנו משם על כרחינו (כמו ספרנו ז"ל
ע"פ ולא שנונו אל משה גו' ומעבודת קשה קשה נעניסה לקרום מעבודת
כוכבים) למען ישגא אחריתינו שנהיה מוכשרים לקבל רוב הטובה
בהג' מתנות טובות המקושרים ומשולבים זה בזה, וע' פיסקא לפיכך,
אשר על כן לזאת יפה אמר הבעל הגדה וכל המרבה לספר ביציאת
מצרים הרי זה משוכח, יען כי קצר כח המשיג ואין בירינו לעמוד על
מכונת מדתו ית' אשר מדר הטוב התוא במדה עליונה אשר לא באה
בנכול

הוא שמו
ה' מרא
תהלה
ומתק רעד
(כד הונא)
החמה אשר

בנבול
בתכלית
מהיקש

אשר

וכל גבו
ואלה
במצרים
תהלות
הבכורה
הצר בי
האירו
גם שם
אשר לא
עם הפה
נקרא

תהלות
זבהתי
ברמעות
הבינני
בצל יד
לכך נוצ
ה' עלי
שתלמיד
יכריו ו
בחר אל
(עפ"י א
תהלה)

האיש
ה' מלא
תהלה
ומתק
(כד כו)
החמה

ע"פ ולא שנתנו אל משה גו' ומעבדתו קדש ע"פ קדש ע"פ קדש
סוכניס) למען ישגא אחריתנו שנהיה מוכשרים לקבל רוב הטובה
בהג' מתנות טובות המקושרים ומשולבים זה בזה, וע' פוסקא לפיכך,
אשר על כן לזאת יפה אמר הבעל הגדה וכל המרבה לספר ביציאת
מצרים הרי זה משובח, יען כי קצר כח המשיג ואין בידו לעמוד על
מכונת מרתו ית' אשר מדר הטוב התוא במדה עליונה אשר לא באה
בנבול

בנכול שכל האנושי, ולכן כדאי וראויה היא זו שיהיה הסיפור היסודי בתכלית הריבוי כמו שהיא עצמה היתה בגדר ההפלגה היוצאת הוץ מהיקף הטבעי, והיה הווייתה וסיפורה שניהם כאחד בלתי מוגבלים :

אשר על כן אמרתי גם אנכי העלוב באישים, מי יובילני עיר מצור קרית מלך רב, שם אבנה לי בית נאמן, ויסדרתיה בספירים, וכל גבולה אבני הפיץ, שם אשב כי אורתיה לאור באור פני מלכי ואלהי, בצדקה תבנה ותכוני מלאה מצדקות ה' ותהלותיו אשר שם במצרים בשדה צוען, כי המה הקודמים בזמן ובמעלה על כל תהלותיו ונפלאותיו אשר הודיע לבני אדם, על כן להם משפט הבכורה, וה' הצליח דרכי ויראני את המקום מרחוק וַיָּבֵא אותי אל חצר בית ה' הפנימית והחצר מלאה את נוגה כבוד ה' אשר האירו המאורות הגדולים (כמו הרמב"ן והאשכנזי ומוסרי"ע ז"ל וטבירוס) גם שם לא שלתי ולא שקמתי וכל נוחם נסתר מעיני, כי את אשר לא עמלתי ולא גידלתי, לא מתקה לחכי, שרים כרוה, נדיבי עם הפרוה, המה ישמחו בעמלם, ואנכי מה, עדי נשאתני רוח וַיָּבֵא אותי אל שער הפונה מנחתה שם זרחה לי שמש הצדקה על מי מנוחות, שם בנה בנְיָי לי נוה רהלה המעורפת ספירי תהלות ה' מענין צ"ם ומ"ת כמו אשר הנני יוצרי הונן הדעת, שם זבחתו זבחי אלהים רוח נשברת, ממעמקי לב ונפש, אליו דלפה עיני, ברמעות גיל נסכתי זבחי, על כל תגמלוהו עם יצורי חלד אשר הבינני, ואשר זאת בקש מידם, כי המה יכירו ויגידו צדקתו, ולא בצל ידם יתביאו עוֹסֵק מעללי ה' אשר אנשי תבונות ידלוה, כי לא לכך נוצרו, כי אם את אשר יולידו רעיוניהם ויצמיחה צמח תהלה אשר ה' עליהם וַיָּבֵא להורותם חדשים וגם ישנים (ע"ד אמו"ל אפילו מה שתלמיד ותיק עמיד למדש כו') מחסדו וגבורתו יתברך, אם המת יכריזו ויפרסמו זאת בהמון, אז השלמה להם כוסף האלהי ית' כי בזה בחר אל, ע"כ הבית אשר בניתיה, ובשם קראתיה נְוֵה ת ה ל ה (עפ"י אמו"ל פ"ק דסוטה ע"פ רננו לויקס גו' א"ת נלוה תהלה אלא טוס תהלה) לא אך למעני מפחיתיה ורבותיה כי אם גם לאנשים כערכי, ומי האיש אשר יכבו עצורה אהבת האמת, אליו אקרא גש הנה בוא ברוך ה' מרא ירך מכל אשר בבית כנפשי שבעך ובך אשמה ונפשי התהלל כמאמר החכם (משלי כ"ז ט') יין וקמורת ישמה לב ומתק רעהו מעצת נפש, גם ראיתי ונוכרתי מה שביארתי בילדותי (כד הוגל טילה) מאמר הכתוב איוב כ"ח (בהמשך הכמוזים מתהלות החכמה אשר מהם מוראש דכרתי בהקדמתי זו, והחכמה מאין תמלא גו') לא יערכנה

ב הטובה
א לפיכך
ר ביציאת
לעמוד על
ר לא באה
כול

יערכנה, זהב, וזכוכית, הצטרפות השני מינים האלו בנמשל יתכנו
 עפ"י סיפורם ז"ל (סוטה דף מ') רבי אבהו ור' חייא בר אבא איקלעו
 לבהוא אתרא, רחב"א דריש שמעתא ור' אבהו דריש אנדחא שבקו
 כ"ע לרחב"א ואתו לקמיה דר' אבהו חלש דעתיה אמר ליה ר' אבהו
 אמשול לכס משל למה"ד לב' בני אדם שנכנסו לעיר אחת, אחד
 מוכר מיני אבנים טובות ומרגליות ואחד מוכר מיני סדקית על מי
 קופצים לא על מי שמוכר מיני סדקית כו', וזה מפורסם בהמון כי
 סוחרי המלת עם הפלגת ריבוי מציאותו מרויחים הרבה יותר מסוהרי
 ראמות וגביש עם הפלגת יוקר מציאותם, כי הראשון בזמן מועט הוא
 מוכר כל קנינו וחוזר וקונה ומוכר עד שעולה לו הרווח לסך גדול,
 והשני מעט מספר המה הקונים מכנו עד שלפי משך הזמן רב אשר
 יעמוד קנינו אצלו נמצא מרויח מעט, אשר לכן בענין החכמה אשר
 נמצאים בה שני הנושאים יחד, הפלגת הריבוי כמ"ש (לויב"א ט')
 ארוכה מארץ מדה ורחבה גו', והפלגת יקרותה כמ"ש לא תסולה
 בכתם אופיר גו', על כן על המורכב הלז אמר, לא יערכנה, זהב,
 וזכוכית, הראשון, בעצמות יקרת החכמה, והשני, בהפלגת ריבוי,
 אך עכ"ז לענין הערב ומועיל בין רובי האישים הלא נראה בעליל כי
 היטיב אשר דבר ר' אבהו ז"ל על מי קופצים לא על מיני סדקית כו'.
 אשר לכן ראיתי גם אני עם שת"ל יש לי כמה עשירות גולין בחידושי
 הלכות ופילפולים רחבים בגמ' ותוספתא* אשר ראו חכמים וקילסום,
 עכ"ז זה יצא ראשונה במלך חסדאין, אשר המה ממשיכין לבות בני"א
 לעשות אוניהם כאפרכסת, והיה זה נוה שלום ומעטת תהלות
 ה' עד יקום דברו הטוב לא יאמר עוד חיה' אשר העלה גו' :

המחבר

(* וע' קהלת רבה וזירושלמי ע"פ מי כהתם, ר' אבהו אזל לקיסרין
 ואתא מן המן ואנפו כסירין כו' סלקון לגביה אמרו ליה ומה אורייתא
 חדתא שמע מר, אמר לון תוספתא עתיקא ע"כ, והדברים האלה ירדו
 אל הדרי צטני, ושבתי ורחיתי כי המעמיק בדברי התוספתא בעיני
 צהיר, ימלא כל אחד כדי מדתו, אולם נחמד מענינים מהודשים, אשר
 על פיהם ישנא חיל לעמוד על דברים חמיתים בהלכות המאוששות,
 ולישר בערבה מסלה חדשה אשר לאורה יסע וילך, והנך רואה שאף
 ר' אבהו שהוא מלא האור היקר ההוא, עכ"ז השתבח יותר בדברי
 הגדול בענין היוהם שזיס לכל נפש כאמרו ז"ל על מי קופלים כו' :

בתח
 וקודם שיתחיל ל
 הכתוב עד לאח
 שהכניסו כס
 בגדים, המנהג
 ונחמן שנשאר
 ביום י"ד סוף
 והכסאות ומניקו
 כשאר כלים המ
 ומכסין כאלו

פרוץ
 קדשנו ב
 כל ה
 ודלא בער

כל ה
 חמתיה ד

קד
 מוציא
 ברה"י

ה
 ושכינתיה

הגדה של פסח דיני ביעור המץ

בתחלת ליל י"ד בשעת ליל הכוכבים בודקין את החמץ לאור הנר דווקא וקודם שיתחיל לבדוק יברך אקב"ו על ביעור חמץ ועוב שלא יפסיק בשום דבר מחמת הכרסה עד לאחר כל הבדיקה כדי שישם אל לבו לבדוק ויש בכל המקומות שיש לחוש שהכניסו שם חמץ, והיינו, כל ההדרוס ובתי העצים ומתחפות והכיסוס ובתי ידים של בגדים, המונג להניח חמץ במקום שימאסם הכודק, מיד אחר הבדיקה יאמר הכיטול, ובחמץ שנשאר אחר הבדיקה יהי' זכיר להכניסו, ודרך לחזור ולכטלו פעם שנית ביום י"ד סוף שעה ה' לאחר שריפת החמץ, תנויות לריכס בדיקה, מגרדין הכתלים והכסאות ומנקים אותם היטב, עריבות שלפין בהם חמץ טוב ליתנס או לנוכרס לאי בשאר כלים חמוצים, שקיס שמשתמשים בהם כל ימות השנה לריך להחיר כל התפירות ומכבסין כאלר וחמין והכיטה :

**בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר
קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל בְּעוֹר חָמֵץ :**

**כָּל חֲמִירָא וְחַמְיָעָא דְאַפָּא בְּרִשׁוּתֵי דְלֵא חֲמַתִּיה
וְדֵלָא בְּעֵרְתִּיהָ לְבַטֵּל וְלֵהוּי בְּעַפְרָא דְאַרְעָא :**

בכטול היום לאחר שריפת החמץ יאמר זכ

**כָּל חֲמִירָא וְחַמְיָעָא דְאַפָּא בְּרִשׁוּתֵי דְחֲמַתִּיהָ וְדֵלָא
חֲמַתִּיהָ דְבְּעֵרְתֶּיהָ וְדֵלָא בְּעֵרְתֶּיהָ לְבַטֵּל וְלֵהוּי בְּעַפְרָא דְאַרְעָא :**

סימני הסדר

**קִדְּשׁ • וְרַחֵץ • בְּרַפֵּס • יַחַץ • מְגִיד • רְחִיצָה •
מוֹצֵיא • מִצֵּה • מְרֹרֵר • בּוֹרֵךְ • שְׂתֵּן עוֹרֵךְ • צִפּוֹן
בְּרֵךְ • הִלֵּל • גְּרָצָה :**

קדש

שים אחר ימווג לו כוס ראשון דרך מירות

הגני מוכן וממוגן לקיים מצות כוס ראשון מארבע כוסות לשם יהוד קב"ה ושכינתיה על ידי ההוא עמיר ובעלם בשם כל ישראל :

בית

יום

יתכנו
איכלעו
שבקו
אבהו
אחד
על מי
הבון כי
בסוחר
צמ הוא
גדול
ב אשר
ה אשר
"א ט'
תמולה
זהב
ייבויה
ליל כי
ת כו'
חידושי
לסוס
בנ"א
תהלות
גו' :
קיסרין
וריותא
ה ירו
בעיון
אשר
שעות
שאף
בדברי

ששנת מתחילין כאן

ויהי ערב ויהי בקר

יום הששי • ויכלו השמים והארץ וכל צבאם :
 ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה :
 וישבות ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה :
 ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו כי בו
 שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות :

בחול מתחילין כאן סברי מרנן ורבנן ורבותי

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם בורא פרי תבואה :

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר בחר
 בנו מכל עם • ורוממנו מכל לשון • וקדשנו
 במצותיו • ותתן לנו יי אלהינו באהבה ששנת (שבתות
 למנוחה ו) מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון (את
 יום השבת הזה ו) את יום חג המצות הזה זמן חרותנו
 (באהבה) מקרא קודש וקר ליציאת מצרים : כי בנו
 בחרת ואותנו קדשת מכל העמים* (ושבת) ומועדי
 קדשך באהבה (וברצון) בשמחה ובששון הנחלתנו :
 ברוך אתה יי מקדש (השבת ו) ישראל והזמנים :

כאן מזכירים שהמיינו :

ואם חל י"ט במ"ג אומרים הכלל קודם שהמיינו :

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם בורא מאורי האש :
 ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם המבדיל בין

קדש

[* פי' העמים הקדמונים

קדש
בין יום
שבת
משש
עמך
קדש

והגיע

המזל

דמצי

מאמר

קָדַשׁ לְחֹרֶן בֵּין אֹרֶן לְחֶשֶׁד בֵּין יִשְׂרָאֵל לְעַמִּים *
 בֵּין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לַיְשֻׁשׁת יָמֵי הַמַּעֲשֶׂה * בֵּין קִדְשֵׁת
 שַׁבָּת לְקִדְשֵׁת יוֹם מִזֵּב הַבְּדִלָה וְאֵת יוֹם הַשְּׁבִיעִי
 מִיְשֻׁשׁת יָמֵי הַמַּעֲשֶׂה קִדְשֵׁת * הַבְּדִלָה וְקִדְשֵׁת אֵת
 עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּקִדְשֵׁתךָ : בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמְּבָרִיל בֵּין
 קָדַשׁ לְקִדְשׁ :

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁהַחֲנֻנוּ וְקִנְיָנוּ
 וְהַגְּנֵנוּ לְזִמְן הַזֶּה :

וּשְׂתוּן כְּסוּם בְּכִסֵּיכָה שְׂמֹאלִית :

וּרְחִין

וּנְעִלִין יְדִיכָה כֵּלָה בְּרַכָּה :

כֶּרֶם

יִקַּח כֶּרֶם פַּחוֹת מִכּוֹת וְטוֹבְלוּ בַחֲמוֹץ חֹן כְּמֵי מֶלֶח וּמִנְרֶךְ :

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרֵי הָאֲדָמָה :

יַחֲזִין

הַמֵּלֶכֶה הַמְּאַמְצֵית יִבְנֶע לַשְּׁתִים הַחֶלֶק הַגְּדוֹל יִסִּי שְׁמוֹר לַאֲסִיקוֹמֵן וְסַחֲלֵק הַקָּטָן יִנִּית בֵּין
 שְׂמֵי שְׁלִימוֹת :

מְגִיד

יִסִּיךְ הַזְּרוּעַ וְהַכִּיזָה מִהַקְּעֶרֶה וַיִּגְבִּיהַּ הַקְּעֶרֶה עִם הַמַּנּוֹת וַיֹּאמֶר

הֵא לַחֲמָא עֲנִיָא * דִּי אֶכְלוּ אֶבְהַתְנָא בְּאַרְעָא
 דְּמִצְרַיִם * כֹּל דְּכַפִּין יִיתִי וַיִּכּוֹל * כֹּל דְּצָרִיךְ יִיתִי

וּיִפְסַח

הֵא לַחֲמָא * הַתַּכַּת דְּבִרֵי הַמַּאמֵר הַזֶּה וְקִיּוּרָם, יִבְאֲרוּ עַל פִּי
 מִאֲמֵר הַכִּיזָה (יִשְׁעִיה א') לִיּוֹן בְּמַשְׁפַּט תַּפְדֵּה וְשִׁבִּיה בְּדַקָּה * וְעֵינֵינוּ מוֹזְנֵן כְּמַשׁ
 * פִּי הָעַמִּים הַקְּדוּמוֹת שֶׁהַקְּסוּ

ויפסח • השתא הָבָא • לְשָׁנָה הַבָּאָה בְּאַרְעָא

דישראל

שהקשו ז"ל • (סנהדרין ד' ע"ב) וכן כדוד הוא אומר ויהי דוד עושה משפט
 ולדקה והלא כ"מ שים משפט אין לדקה לדקה חין משפט אלא כו' ע"פ ולא לחטוא
 יחשב לנו אם נהפוך להבין חוץ לדרכי ז"ל ובמה שהורשית התבונן ואשר החשוב
 בזאת • הוא • כי האמנה שיוייר היות משפט שים בו לדקה כי כמו שחייב
 האדם לעשות לדקה עם זולתו ולהתחשב עמו בעיני וירחי הגופות כן יחייב
 לפקח עמו בעיניו או פריקה או שלמד עמו פקדו כן שיהיה נעשים ע"י
 המלצות ממוני שותן לו ככר ומח' את גופו או שיעשה לו סוכה ללב הפלין
 ומזוזה או מחיצות מן הפסח האכל על השופע שכל אלו אינם רק זרעי הפסח •
 לכן דמנע"ה שכלי הפק האמנם בשני אלו הענינים מה טוב ויפה הכתיב
 עליו המקרא ויהי דוד עושה משפט ולדקה שכשמונה את חבירו ע"י ממוני
 בעיני הפסח ה"ו משפט שים בו לדקה • והנה אז"ל לא חרבנו ורשלים אלא
 על שלא הוכיחו זמ"ז שנאמר היו שרים כאילים מה חילה כו' כרי שלא השלימו
 חוק המוכרי בדבר המשפט אף במלות ההוכחה שיכולה להתקיים ע"י המלצות
 גופו לבד • לכן בעת גאולתנו שראוי שיסור הסיבה מעיקרו • האמנה
 שיושלים אז חוק זה בתכליתו • והוא לזכות את זולתו בעיני הפסח אף ע"י
 המלצות ממוני שאז הוא משפט שים בו לדקה • ובזה יובן אמרם ז"ל (בנת ק"ט)
 אין ירושלים נפרית אלא בלדקה שנא' ליון במשפט הפדה ושבים בלדקה •
 ולכאורה ה' ראוי לגמר אין ירושלים נפרית אלא במשפט פי כן העיר הכתוב
 ליון במשפט הפדה • אבל לדרכיו העיבו ז"ל אשר דברו כי יתכן שהורשת הכתוב
 הוא על איתו המשפט שים בו לדקה כי על ידו יושלים חוק ומושר פדעו •
 ולמשפט הזה קראוהו ז"ל לדקה גם במקום אחר (ב"ב פ"א) גדולה לדקה
 שמקצבת את הגאולה שנא' שמרו משפט ועשו לדקה כי קרובה יאועתי לבוא •
 כי מלת לדקה מוללת וקולעת בהוכה גם המשפט ההוא • אבל לפי שב"ז
 אין כה נמדה זו שתספיק הישרתה לבד שעל ידה יתקרב הגאולה כי עיקרית
 והתחלת הלדקה נאמרה ונשנית בתורה על חיי הגופות ועל' נאמר וקרא
 עליך אל ה' וה' כך העא • ע"כ אמר ועשו לדקה • וכן מ"ש ושבי' בלדקה
 כי קיום האוישים אשר עיקרם וראשיהם הליו בלדקה הנעשית עם חיי הגופים
 כמ"ש וה' מעשה הלדקה שלום • ע"כ כל ישעם והפלים בהללחת המשוה
 להם הליו במעשה הלדקה הגופית לשהוא מרכז שלום ואגודת האוישים
 הראוי וגאות בימים ההם • אבל הללחת העיר שקיומה ובטחותה הליו
 במשפט כמ"ש מלך במשפט יעמיד ארץ • ולהיות כי בחורבנה עברו חוק פדעו
 מוסר שלא הוכיחו זמ"ז • וקבלו חז"ל כי המעוות ההוא לא יוכל לתקון אם
 לא

דישראל
חורין*

הגילוי
כלו

לח במלא

מאה"כ

ליון במש

זאת הנעש

מה נעש

את בני א

היתה הט

בנ"ח מלב

די חלו

כל דקפן

הורדנו ש

כאמור ל

האחד (כ

והשני •

אמנם ה

והוא אי

מאה"ז

מה שכל

הבאה ב

דקפן כו'

ה' די כ

זכר לעבד

(* ענדים

דִּישְׂרָאֵל • הִשְׁתָּא עֲבָרִי • לְשִׁנָּה הִבָּאָה בְּנֵי חוֹרִין* :

מוציא כוס שני ולאמרים מה נשתנה :

מַה נִּשְׁתַּנָּה הַלַּיְלָה הַזֶּה מִכָּל הַלַּיְלוֹת : שְׁבֻבָל
הַלַּיְלוֹת אָנוּ אוֹכְלִים חֶמֶץ וּמִצֵּה • הַלַּיְלָה הַזֶּה
כָּלוּ מִצֵּה : שְׁבֻבָל הַלַּיְלוֹת אָנוּ אוֹכְלִים שְׂאֵר יְרֻקוֹתֵי
הַלַּיְלָה

לא במלאת פֶּסַח המשפט עד תכליתו בענין שיש בו לדקה ע"כ ביארנו ז"ל
מאה"כ שמרו משפט על תואר הוא ולאמרו גדולה לדקה כו' וכן מאה"כ
ליון במשפט תפדה ולאמרו חין ירושלים נפדית אלא בלדקה • וכלא תראה גי
זאת הנגע פסחה בקירות הבית מאז ומלפניו האמרים ז"ל (פד דמדרים) מפני
מה נענש אברהם אבינו ונסתעבדו • בניו במגרים רדו שנים כו' מפני שהפריש
את בני אדם מלבוש תחת כנפי השכינה שנא' הן לי תאספ גו' ע"כ • וזאת
היתה הטעם ירושלים כאז"ל שלא הוסיחו זא"ז כו' הרי שגם כן כך הפרישו
בנ"ח מלבוש תחת כנפי השכינה • וזה שהרכיבם בעל האמור הח' לחמא טמא
די חללו אבהתגא בארעא דמגרים (ומתן אמרה זו על הלחם בשביל סוס במאמר
כל דכפין גוי) אשר כל זאת באהנו בעון הוהו שהפרי' את ב"א כו' כי לבעבור זאת
הורדנו שמה • והן גם עתה עדיין מרקד בינינו כי זאת היתה חטאת ירושלים
באמור לכן גם במקוה לנו בייעודי הטוב המה על ידי אלה שתי הסיבות •
האחד (כל דכפין כו') שהיא מעשה הדק' הגופיות ע"ד הלא פרום לרעב לחמקי
והשני • (כל דלריך ייתי ויפסח) שגם שהפסח אינו גאלל אלא על השובע
למגם היא לדקה שעושה עם זולתו בחיי הנפשיות כי התורה חייבתו על כך
והוא איש עני ואין לו במה ללאח ידי חובתו ובא זה וזיכרו שעל ידו קיים זה
מזה זו כראוי • והקדים בעל הגדה המוסובב לסיבה המאוחרת ואמר שע"י
מה שכל דלריך ייתי ויפסח שזהו משפט שיש בו לדקה • (השתא הכא לטמא
הבאה בארעא דישראל) כמ"ס ליון במשפט תפדה • וע"י סיבה המוקדמת כל
דכפין כו' יסובב • (השתא עבדי לשנה הבאה בני חורין) כמ"ס ושב' בלדקה :

מַה נִּשְׁתַּנָּה רַבִּים הַעִירוּ לָמָּה הוֹצֵרְךָ לְכַפֵּל הַהוֹרָאָה בְּזֶה כִּי
הו' די במאה ומרור לבד להיות המלה זכר לחירות כמ"ס מלה זו וכו' והמחור
זכר לעבדות כמ"ס מרור זה כו' או בעיבול והפכה לבד להיות הטיבול שני
הוא

(* עבדים לקנינים ומניס ובני חורין *) היינו חירות הנפש מן הבלי עולם

הַלֵּילָה הַזֶּה מְרֹרָר : שֶׁכָּבַל הַלֵּילוֹת אֵין אָנוּ מְטַבְּיָן אֵלּוּ לֹא
 אֲפִילוּ פֶעַם אַחַת הַלֵּילָה הַזֶּה שְׁתֵּי פְעָמִים : שֶׁבְּמַצְרַיִם
 הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִין בֵּין יוֹשְׁבֵין וּבֵין מִסְבִּין
 הַלֵּילָה הַזֶּה כָּלָנוּ מִסְבִּין :

הסוכה על שאלת מה נשתנה

עֲבָדִים הָיִינוּ לְפָרְעָה בְּמִצְרַיִם (דברים ו. כא.)
 וַיִּצִיאֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מִיָּם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֵרַע נְמוּיָה
 ואלו

הוא זכר לעבודת כמ"ש בירושלמי תבלין זכר לקס ומרוסת לטיט * והסוכה חליה מה ז
 מורה על חירות * והיתר ספק זה יבואר מתוכיות הדברים הסמוכים ונראות אמרת בחייה
 בתשובת עבדים היינו ומשם נדרשנו :

עבדים היינו (שס) כי ישאלך בך מחר לאמר מה ה ע ד ו ת נומחר וסי'מחר
 ולאמרת לבך עבדים היינו לפרעה * במלרים ויולאנו ה' מומלרים ביוא שאל הבן
 חזקה גו' * ואשר ראיתי לבאר המשך המקראות עפ"י מה דאמרי' (גיטין וס') אהבס בלא
 ל"ז ב') מניין לכעני שהיה קונה את הכעני למעשי ידיו שנאמר וגם מבני לחוקי הפסח
 התושבים הנרים עמכם מהם תקנו אתם קונים מהם ולא הם קונים מכם ולא גדולות וכלורות
 הם קונים זא"ז ב' וכול לא יקנו זא"ז למעשי ידיו אמרת ק"ו כעני ישראל היסגד שאר הנט
 קונה כעני כעני לא כ"ס ב' כעני ישראל מנ"ל דכתיב וישב ממנו שבי ועל זה באה ה
 ע"כ * וז"ל כאן (עבדים היינו לפרעה במלרים) כי כמונו בפרעה היינו שפרעה החזי
 סבורים שדין קנה אז אותנו למעשי ידיו כדון כעני ישראל (וכ"ס לפשו' ויולאנו ה' מ
 במדרש הללו עובדי כוכבים והללו כו' הללו מגדלי כו') באופן שלא היינו יכולים להפקיע ומעבודה קשה
 עלמנו מתחת ידו * רק שהוא ית' בחסדו הראה לעין השמש כי כל עיקר כו' ע"ש * וז
 הנירות לא ה' רק לזמן קצוב (וכמ"ס ז"ל בש"ר פט"ו ע"פ בא"מ למה חייב ויתן ה' אותה
 אומר במלרים אמר הקב"ה כתיב בחורה בחוך תעמוד והאיש גו' אף אזו שטעה פרעה
 אעשה כך בארץ מלרים כו' ע"כ) ובש"ר פ"ג ומהו פקד פקדתי פקד במלרים ה' מקום שי
 פקדתי על הים פקד כו' כלומר אני פוקד על המלרים מה שעושים לכם כו' פי' על כרחי
 ע"ס * אשר מזה למדנו שלא היו רשאים כל עיקר להשתעבד בהם (ויותר מנאמר
 זה ממש סנהדרין ד' ז"א * ש"א כלא בני מלרים כו' אמרו לו ה' הוא אומר וה' נתן את חן
 העם בעיני מלרים וישאלונו תנו לנו כסף וזהב שנעלהם א"ל גביהא בן ספסא הסי'א ומושב
 בניו אשר ישבו במלרים ת"ל שנה תנו לנו שפר של ס' ריעוא כו') ולפי' שפיר מה

מִמְבִּיחֵנו לֹא הוֹצִיא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת אֲבוֹתֵינוּ
שֶׁבְנֵי מִצְרַיִם הָרִי אָנוּ וּבְנֵינוּ וּבְנֵי בְנֵינוּ מִשְׁעַבְדִּים

היינו

סבין

שנפרע הוא י"ת מן המלרים אחר שלא היו רשאים להשתעבד כלל עם ישראל
אף שהי' זה מגזירתו י"ת ועבדום וענו אותם מ"מ נפרע מהם כמ"ס הראב"ד
פ"ו מהל' השו' כי הדבר ידוע שאין הבורא נפרע מן האדם אלא ברע ממנו
ואחר שיפרע מזה יחזור ויפרע מזה ע"י הרע ממנו ברשעו ע"ס . חבל אם
יהיה להם שום קנין במעשי ידינו עפ"י שורת הדין לא היה מקום להענישם
ולזה ג"כ נעשו ישראל בליאחם ממש בני חורין גמורים מתחלתם ולא כעבד
שלא לחירות ולכן ג"כ הותרה להם ציזת מלרים בשכר ס' ריבוא שלא היו
רשאים להשתעבד בהם . הרי שמהמכות שהיו במלרים למדנו שיש מקום
לענוש על רוע הבחירה אף שהי' כך מגזירת הבורא ית' . ועוד בש"ר פ"ג ע"פ
והסבוכי חוליא מה זכות יש בידם שאוכל להוליאם כו' בהוליאך את העם גו' מה
וגרתי שאמרת בחיזה וזות חוליאם ממלרים הוי יודע שבזכות התורה שכן עתידין
לקבל על ידך בהר הזה הם יולאים ממש . ע"כ . וא"כ למדנו עוד מיל"מ שיש
מקום להטיב על טוב הבחירה העתידה . וב"ז כלל כהן בפרשה כי ישאלך בך
ד ו ת גו מחר ופי'מחר לאחר זמן שיזכו ישראל לקבלת התור' וירידת מןשלו ויכנסו לא"י
יום בואו ישאל הבן החכם מה העדות והחוקים והמשפטים אשר ליה ה"א אתכם
גיטין ופי' אתכם באי הארץ . כי יולאוי מלרים ודאי הי' נאה להם לעשות זכר גדול
ס מגזי לחוקי הפסח ומשפטיו ועדותיו כי עוד לא ראו אור התורה ולא זכו לנפלאות
אבם ולא גדולות ובלירות מאלויאבל אתכם באי הארץ הלא ראוי' היתה יל"מ להיות עפל
אל היתנגד שאר הנפלאות אשר ראו עיניכם (ע"ד שאול לא שהעקר יל"מ ממקומה כו')
י שבי ועל זה באה התשובה ואמרת לבנך עבדים היינו לפרעה במלרים פי'
ה היינו שפרעה החזיק אותנו לעבדים ממש שיש לו קנין בנו להשתעבד בנו .
לפס' ויוליאנו ה' ממלרים ביד חזקה פי' ע"ד ש"ר פ"ו ולא שמעו אל משה גו'
להפקיט ומעבודה קשה שהי' קשה בעיניהם לפרוש מעבודת כוכבים וכן יחזקאל מפרש
עיקר כו' ע"ס . וזה ויוליאנו גו' ביד חזקה . שהי' קשה בעיניהם לנאת ממש .
ה חלו ויתן ה' אותות גו' במלרים גו' לעינינו . פי' שהראה לעינינו ראוי' חושיית
אף אנו שטעה פרעה בזה ורק בגזירתו ית' עשה כן פרעה ע"י רוע בחירתו ושלפיכך
מלרים הי' מקום שיבואו עליו כלי העונשים ההם . ואמר עוד ואתנו חוליא ממש .
בס כו' פי' על כרחינו כהוראת מלת חוליא . למען הביא אותנו לתת לנו את
מבואר הארץ גו' בכדי שוכל לקיים שם התורה ומלוא על כל שפעת הטוב . הרי
את חן שלמדנו במקראות האלו העונש . על רוע הבחירה והשכר על טוב הבחירה
ומושב העתידה . עם שניהם גודשו מראש להיות היודע כל . ולכן וילאו ה' לעשות
גו' ליראה את ה' חליתו . חוליא שאף מה שגזרה רלנו י"ת להפרע מן

הרשעים

היינו לפרעה במצרים • ואפילו בלנו חבמים • בלנו
נבונים • בלנו זקנים • בלנו יודעים את התורה •

מצוה

הרשעים אינו נסרע אלא ע"י רע הימנו וא"כ יוכל לעמוד על נפשו לבחור
בשוב • וכן הענין בכל מעשי האדם כמו שמהר"ם אלמושינו ז"ל • ומה שאמר
הוליה אותנו על כרחנו שזה הי' בזכות התורה שהיינו עתידים לקבל • למדנו
ג"כ שאף שכן ידע הש"י שעתידין אנו בקבלתה עכ"ז נקבל סכר על שניירתה
כי לא הוכרח הבחירה מפני ידיעתו • וזה נזקקה תהי' לנו כי נשמור לעשות
וגו' ולכן מחמת יסודי ופניות הראשיים האלה להיותם נוגעים לרשעי
האמונה בסכר ועווש • על כן אף לאחר ירידת מן ושליו וכיבוש לא מלכים
זכרון יל"מ במקומה עומדת היותה עיקרית ורשיית האמונה האלהית • וזה
ג"כ ביאור מ"ש בפי' ברא ויהי' כי יבאך ה' אל ארץ גו' ויהי' כי ישאלך בך
מהר לאחר מה זאת ואמרת אליו בחזק יד גו' ויהי' כי הקשה פרעה לשלחנו
ויהרנו ה' כל כבוד גו' התכת הכתובים האלה יתכנו עפ"י דרכנו שפי' בחזק
יד היינו על כרחנו כמ"ש ז"ל שהי' קשה להם לפרוש כו' ועל"ז הטיב ה' אתנו
על כרחנו • וזה הפוך הדבר בפרעה ויהי' כי הקשה פרעה לשלחנו ויהרג גו'
שכל כך עוד הכזיר ה' את לבו ויהר ויותר עד שמתמלא סאתו עד שהגיע
למכה האחרונה וכמ"ש ואני אקשה גו' כי אני הכבדתי גו' אשר מכ"ז ראינו
חברו י"ת עטס שהבחינת הם חפציות עכ"ז עם אהביו משתדל הוא י"ת
להגיע לעוב ועם אויביו יכבד את לבם על דוע בחירתם למען תכלה
עליהם רעתם • ופייס עוד ויהי' לאות על ידנה גו' כי בחזק יד הוליאנו • כי
זו היא ראויה שתייה חקוקה גלח על זכרון עם ה' שהיו אז שקועים
כ"כ בשומאח גלולי מזרים עד שהיה קשה להם לפרוש משם רק הוא
י"ת בחזק יד הוליאנו משם • ויותר הוא מבוחר למעלה בפרשה
והיה נך לאות גו' למען תהיה תורת ה' בפיך כי ביד חזקה גו'
פי' מפני שכל השתדלותו יתברך להוליאנו משם על כרחינו היה בשביל שראתה
שעתידים ישראל לקבל התורה כמו שהשיב הי"ת למשה לכן הזהירה תורה
שתייה לנו לאות ולזכרון פי ביד חזקה על כרחנו הוליאנו ממזרים למען תהיה
תורת ה' בפיך פי היא היחה העיקרית שעל ידה זכו ישראל להגאל משם • סוף
דבר שאילו ילאנו משם על ידי החבולה אלושיית היה להם פתחון פה למעון
עלינו • כי שלא כדון ילאנו משם ומכ"ש שהיה להם מקום למעון על הביזה תנו
לנו כסף וזהב שנעלמם • ולכן מנאלו בספרי שאמר משה לפרעה אין אנו יולאים
מכאן עד שתאמר הרי אתם ברשותכם הרי אתם בני חורין • והקשה בפ"ד
לאיזה תכלית הולך משה לואת דמאחר שאינו מעבד לישראל בהליכתם ילאו
ע"כ שלא בטובתו עי"ש • ולדברינו מבוחר שודאי הולך משה לזה בכדי שלא
יוכל

מצוה עלי
לספר ביצי

יוכל פרעה לפ
ברשותכם • פי
אתם בני חורין
לשתעבד עמ
היה בלשון זה
חורין כו' הרי
אבל אם אל
ודאי פי' שפי'
משה לזה נ"כ
פי' בלק אל מוא
אלא הוא הול
ושילא מעלמן
כן אלא אל מו
הענין שלא ה
לעבודת צמ
שהיו תחת
היו מתחילת
במנהג שרי
יבואר ג"כ מ
עבדים היו
מחר גו' ופי
ספור יליאת
הבחירה • פי
שאלו היה
ועלה מן הא
כי היה להם
זהב שגלו
בעל הגדה בע
גו' ובזרוע
ולפיכך אפי
יודעים את
עכ"ז (מא)

מִצְוָה עֲלֵינוּ לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם • וְכָל הַמַּרְבֵּה לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם הָרִי זֶה מִשְׁבַּח :

מעשה

וכל פרעה לטעון אחר ויאהם שהיה לו שיעבוד בהם • ויתכן שהרי אתם
 בראותכם • פי' כעת • שיש לכם רשות ללאת מבאן שלא נעכב על ידכם • והרי
 אתם בני חורין • פי' מתחילתכם שלא היה לנו מעולם שום שיעבוד עליכם
 להשתעבד עמכם • ועל כרחק כן פי' שאם תאמר שהיו לריבים לשיחרורו לא
 היה בלאון זה כלום כדאמרין (בגין דף מ' ע"ג) האומר עשיתי עבדי פלוני בן
 חורין כו' הרי הוא בן חורין הרי הוא בן חורין • אמר ר' יוחנן וכולן בשטר ע"ש
 אבל אם ח"ל על פה אחד מלשונות חלו לא ילא לחירות וע' במי' ה"ע • אלא
 ודאי פי' שע"כ הודה פרעה שלא היה לו מתחלה שום שיעבוד עליהם והולך
 משה לזה ג"כ לענין שהיו מותרים בביוה בשכר ששים ריבוא יו"ש ג"כ ברבה
 פ' בלק אל מול'אם מנארים אתה אמרת לי הנה עם ילא ממל'רי מעלמון'איו כן
 אלא הוא מול'אם ע"כ פי' שכוונת בלק היה להשפיל ערכם שהיו עבדים במארים
 ויאלאו מעלמן שלא כדין כי יש לפרעה דין שיעבוד בהם • והשיבו בלעם שאינו
 כן אלא אל מול'אם מנארים בכל האותות והמופתים שעל ידם נחברת אמימות
 הענין שלא היו עבדים מעולם • (ובזה סרף תלונת רבים על כפל ההוראה
 לעבדות במרור וטיבול • כי אמנם בהטיבול נמלא הוראה יתירה שאף בעת
 שהיו תחת סבלות מארים לא היק להם שום שיעבוד קנינו בהם מעולם • וא"כ
 היו מתחילתם בני חורין גמורים כמו שהטיבול עלמנו הראשון מורה על חירות
 כמנהג שרים והשני מורה על עבדות כמבואר בירושלמי • וכפל הוראה החירות
 יבואר ג"כ מתוכיות הענין בפסקא חכם מה הוא אומר ע"ש) וז"ש בעה"ד
 עבדים היינו שזו היא התשובה הכתובה בתורה על שאלת החכם כי ישאלך בך
 מחר גו' ופי' מחר לאחר זמן • וכמבואר • והתשובה מספקת על הכל להיות
 סיפור יליאת מארים עיקרית ושרשיית האמונה בדיעתו ית' בעתיד והפסיות
 הבחירה • וב"כ כמבואר • ולז"א ואלו לא הול'א הקב"ה את אבותינו מנארים
 פי' שאלו היה הליאה משם מדרך התבולה האנושית כמ"ש פרעה פן ירבה גו'
 ועלה מן הארץ • (הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במארים)
 כי היה להם מקום לטעון עלינו שהיה להם בגו אחיה שיעבוד ומכ"ש בשביל כסף
 זהב שנטלו היו יכולים לטעון טענת שיעבוד על בנינו ובני בנינו (וזה שפחה
 בעל הגדה בעבדים וסיים במשועבדים) אבל ע"י המכות והעונשים כמ"ש ויול'אנו
 גו' ובזרוע נטוים • נראה בעליל שלא היה להם מעולם שום שיעבוד עלינו
 ולפיכך הפי' מחר לאחר זמן שזכינו לקבלת התורה • (ואפילו כלנו כו' כלנו
 יודעים את התורה) שכבר היא יכולה ודאי להשריש בלבנו אמונה האלהית
 עכ"ז (מל'ה עלינו לספר ביציאת מארים וכל המרבה כו') כי מונה יתד מונה

מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר
בן עזריה ורבי עקיבא ורבי טרפון שהיו מסבין
בבני ברק • והיו מספרים ביציאת מצרים כל
אותו הקילה • עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם
רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית :
אמר רבי אלעזר בן עזריה • הרי אני בכך
שבעים שנה • ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים

בילול

פנה לנעוץ בנפשינו חיי עולם ככל פנות ומוסקדות ארחות ה' הישרים אשר
 דריקים ילכו בס :

מעשה ברבי אלעזר בו' • כמוצאר בפסחים קי"ו ת"ר חכם בנו
 שואלו כו' אפי' שני ת"ח שידעיים בהלכות הפסח שואלין זה לזה • ובמכילתא
 מכלל שנאמר והי' כי ישאלך זכך יכול את' ישראלך אתה מניד לו ואם לאו
 אי אתה מניד לו ת"ל והגדת לבניך תעש' שלא שאלך • אין לי אלא בזמן שיש
 לו בן • בינו לבין עלמו בינו לבין אחרים • מניין ת"ל ויאמר משה אל העם זכור
 את היום הזה אשר יצאתם ממצרים • ע"כ • ובש"ס לא הביא קרא דמכילתא •
 וז"ל דבש"ס נלמד עיקר סיפור יל"מ אפי' בשני ת"ח ממוסנתיו שם
 ד"ג הי' אומר כל שלא אמר בו' פסח ע"ש שפסח בו' שנאמר ואמרתם
 זבח פסח וכבדו שם התום ד"ה ואמרתם פי' באמירה שגריך לומר פסח זה
 שאנו אוכלין ואיתקש מלה ומרור לפסח וז"ל נמי מלה ומרור ע"כ (והרמב"ם ז"ל
 פ"ו מהלכות חו"מ העתיק לשון המכילתא ולדברי התום ז"ל דאע"פ שאמרתם זבח פסח הוא
 תשובה על שאלת מה העבודה הוזהר לכם מ"מ מדוייק שפיר מדלא כתב ואמרתם לבניכם כמו
 כי ישאלך בך גו' ואמרת אליו • ש"מ דאפילו בינו לבין עלמו בינו לבין אחרים ג"כ הי"ב
 באמרתם זו זבח פסח הוא וכן במלה ומרור) :

אמר רבי אלעזר בן עזריה • וברמב"ם הגי' אומר להם ראב"ע •
ולישב גירסתו נראה משום דבאמנת קשה מאי שיאטי' דראב"ע הזכירת
יל"מ דכל הסנה לענין יל"מ דליל פסח שזהו ודאי מן התורה כמ"ש המיי'
פ"ו מהחומ"מ • מ"ע מן התורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים
בליל ט"ו בניסן שנא' זכור את היום הזה גו' • ומניין שבליל ט"ו ת"ל והגדת
לבניך ביום ההוא לאמר כעבור זה בשעה שיש מלה ומרור מנחמים לפניך כו'
 ע"כ

בילולות •
 למען תזו •
 חייך •
 והחכמים
 להביא ל
 בר
 לעמו יש
 ע"כ • ואפי'
 מורו • אבל
 זאת הנוכח
 אותה הליל
 סיפור יל"מ
 חשיכה וכה'
 רי"א משער
 עד שבאו תל'
 עמוד השחר
 שעדיין אחת
 דיום אחר
 ב' פעמים
 ח' של יום
 הלא כל עי'
 הלילה לא
 דימאמא ולגו
 ב
 מאז • אע"פ
 בניך סירה
 שלא עשית
 לאנוסטוס
 באמנת עד
 שלא בראת

בְּלִילוֹת • עַד שְׁדַרְשָׁה בֶּן זֹמַא • שְׁנֵי אָמַר (רַבִּים מֵו ג)
 לְמַעַן תִּזְכַּר אֶת־יוֹם יְצִאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּל יְמֵי
 חַיֶּיךָ • יְמֵי חַיֶּיךָ תִּימִים • כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ הַלִּילוֹת •
 וְהַכְּמִים אֲמָרִים יְמֵי חַיֶּיךָ הַעוֹלָם הַזֶּה יִכַּר יְמֵי חַיֶּיךָ
 לְהָבִיא לְיָמוֹת הַמְּשֻׁחַת :

בְּרוּךְ הַמָּקוֹם • בְּרוּךְ הוּא • בְּרוּךְ שֶׁנָּתַן תּוֹרָה
 לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל • בְּרוּךְ הוּא כִּנְגֵד אֲרַבְּעָה בָּנִים דְּבִרְתָּה

תורה

ע"כ • ואפי' לחכמים דפליגי על בן זומא בכל לילי השנה מ"מ כליל ט"ו
 מוודו • אבל לפי גירסתו ז"ל אפשר ליישב בדרך פלפול כי לילה נקרא משעת
 לילת הכוכבים עד עלות עמוד השחר ובאין שאמר והיו מוספרים ביל"מ כל
 אותה הלילה ותכן פי' שמשעת לה"כ עד שעלה ע"ה לא עסקו רק בענין
 סיפור יל"מ ולא זולת כלל ואפי' ק"ש דערבית הי' אפשר להם לקרות קודם
 חשיכה ובהני תנאי דכ"ל דזמן ק"ש משעה שקדש היום בע"ש דבריו ר"ה
 רי"ה משעה שהכהנים מטוֹקְרִים לאכול בחרותן אלא דפי' לינית לא אמרו
 עד שכלו תלמידיהם וא"ל רבותינו הגיע זמן ק"ש של שחרית פי' דכיון שעלה
 עמוד השחר ואין אמרי' (שם דף ט') להפלה כאחרים לק"ש כותיקין וכיון
 שעדיין אחת לריכוס לומר פרשה ויאמר משו' לילה א"כ ע"כ תלטרכו לקרות ק"ש
 דיום אחר הנך החמה וכרשב"י משום ר"ע פעמים שאדם קורא ק"ש
 ב' פעמים ביום א' קודם הנך החמה וא' לאחר נה"ח ויולא בהם י"ת
 א' של יום וא' של לילה • אבל א"כ לא תהו מהותיקין • אמר להם ראב"ע
 הלא כל עיקר פ' ויאמר בלילה אינה אלא משום יל"מ וכיון שעסקנו ביל"מ כל
 הלילה לא הולרכנו לומר עכשיו פ' ויאמר משום לילה ויכולים אנו לקרות ק"ש
 דימנא ולנומרה עם הנך החמה כותיקין • כנ"ל ליישב קת לפי גירסתו ז"ל :

בְּרוּךְ הַמָּקוֹם • ע"ד ש"ר פכ"ג אז ישיר משה הה"ד נכון כסאך
 מאז • אעפ"י שמשולם אתה לא נתישבה כסאך ולא נודעת בעולמך עד שאמרו
 בז"ך שירה/כו' משל למלך שעשה מלחמה וגלח ועשו אותו אנוסטום אמרו לו עד
 שלא עשית המלחמה היית מלך עכשיו עשינוך אנוסטום מה יש כבוד בין המלך
 לאנוסטום אלא המלך עומד על הלוח ואנוסטום יושב • כך אמרו ישראל
 באמנה עד שלא בראת עולמך היית אתה מושבראת אותו אתה הוא אלא עד
 שלא בראת כביכול עומד שנאמר עמד ועמוד ארץ אבל משעמדת צים ואמרו
 שירה

אלעזר
 מסבין
 פל
 להם
 בכו
 צרים
 אחר
 כס
 נכילה
 לאו
 ין
 שיש
 זכור
 לתח
 שם
 מרתם
 סח זה
 ס' זל
 ח הוא
 ס' כמו
 חייב
 ע"ע
 ירת
 מיי
 ריס
 דת
 טו

תּוֹרָה • אֶחָד חֶכֶם • וְאֶחָד רִשָּׁע • וְאֶחָד תָּם • וְאֶחָד
שְׂאִינֵי יוֹדֵעַ לְשֹׂאוֹל :

חֶכֶם מָה הוּא אוֹמֵר (דברים ו ב.) • מָה הַעֲדוֹת
וְהַהֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יי אֱלֹהֵינוּ אֶתְכֶם •

ואף

שירה לפניך בלזו נתישבה מלמכתך וכסאך נכון כו' . וזה כוונת בעה"ד
כלן שהס"י אף שקודם שברא עולמו היה כביכול עומד בבחי' מקום מ"מ קודם
שברא עולמו . ברוך הוא . ולאחר שברא עולמו ואף לאחר מ"ת שנתיישבה
מלכותו וכסאו נכון . ברוך הוא • ר"ל שמתידו ואליו אין בו סוס שינוי כלל ולו
ית' אין הבדל מאומה אילו לא נברא העולם ולא ניתנה תורה היה ג"כ הוא ית'
כאשר הוא עתה . רק אנו עשינו כו' אנוסטים לאחר המלחמה שמשעמד בים
ואמרנו שירה לפניו נתישבה מלכותו ית' אללנו • וביותר משניתנה תורה
שעל ידה נוכל להתבונן מעט בדרכיו ית' . ומן המשובב כבין מעט מוצייר
מגדולת הסיבה העליונ' ב"ה ומממשו הברואו קלת סדרי ההשגחה ההשגחית
לשלא לעושי רשעה על רוע בחירתם-עם כמו שקבל הרע מהם היה בגזירתו
ית' . וליתן שכר טוב להעמידים לעמוד על נפשם ולבחור בטוב אשר על אלו
ההכנות וסדו מאמרי התורה כנגד הארבעה בניס כמבואר :

חכם

מה הוא חכמה מה העדות גו' (שם) ושם התשובה בלידה
וכאשר ביארתי למעלה שהשאלה היא מה העדות גו' . חתכם . כלל הארץ
שלכם היה נאה שיכו' י"מ טפל נגר הנפלאות אשר רחיתם מביבוש ל"א מלכים
וקריעת הירדן והעמדת השמש וצאה התשובה על זה לפי שהיא יסוד האמונה
בשכר ועונש ומבואר למעלה . אך גם זה עדיין אינו מספיק רק לבחי' הארץ
אשר על אודותם דברה תורה שם והיה כי יביאך ה' אליהך אל הארץ גו' כי
ישאלך בך מחר לאמר מה העדות גו' אבל בעה"ד יסד פנות דבריו בזמן
המאוחר מביאת הארץ שהוא בעת שחרב מקדשם אם אז ישאל הבן חכם מה
העדות גו' חתכם . כל זה היה נאה ליוצאי מצרים או כלל הארץ היה להם
לזכור ויאת מצרים בכל ג' סוגי מזה . עדות . אשר פסח על בתי בני ישראל .
חוקים . כמו"ש זאת חוקת הפסח . משפטים . דיני מלה ומורו והסיבה • כי
הם היו שמחים טובי לבב תחת גפנסם והאנתם . אבל חתם בעת לרתכם . מה
העת"מ אשר היה גו' חתכם (ועד אמזיל בשלמא חתם הללו עבדי ה' ולא עבדי פריעה
הו') ולעת צאת התשובה בלא ככתוב בתורה כי היא אינה מספקת על שאלה
זו המחודשת וצאה התשובה בענין אחר . ועפ"י מ"ש בירושלמי ע"פ מניין לך

כוסות

וַאֲפָ אֶתְּהָ אָמַר לוֹ בְּהִלְכוֹת הַפֶּסַח אֵין מִפְטוּרֵין אַחַר
הַפֶּסַח אִפְיֻקוּמֵן :

רְשַׁע מָה הוּא אוֹמֵר (שמות יב. כו.) מָה הָעֶבֶדְתָּ
הַזֹּאת לָכֶם לָכֶם וְלֹא לוֹ יִלְפֵי שֶׁהוֹצִיא אֶת עַצְמוֹ מִן
הַכֶּלֶל

כוסות ר"י בשם ר' בנאה כנגד ד' גאולות כו' וכו' עד וכנגדן עתיד הקב"ה להשקות את ישראל ד' כוסות של נחמות כו' והענין עפ"י מ"ש המפ' בגאולות מלרים היתה הכנה לגאולות העתידות * וכן פירשו ז"ל מש"ה הוא הלילה הזה שמורים לכל בני ישראל לדורותם וכו' כל בנין נאלו וצניסן עתידים להגאל וכמ"ש מוהרי"ש ז"ל ע"פ החודש הזה לכם ע"ש * ולזה ח"כ ראו למאמין השלם שיערב לחכו שיהיה המיד שגור בפיו ושפתיו זכרון יליאת מלרים לפי שהיא העומדת לעולם לסבב הטוב המקווה * ועז"ח להשיב להחכם השואל בלימוד יפה מהלכות הפסח ח"ן מפטירין אחר הפסח אפיקומן ופירש"י אחר שאכלו הפסח ח"ן נפטירין מהסעודה באכילת מיני מתיקה ופירות שלא יאכד טעם הפסח מפיו * וכן אמרו ח"ן מפטירין אחר מלה אפיקומן ולריך ביאכל כזית מלה באחרונה וכן ג"כ לעולם לריך שיסאר בפיך ובחוקך טעם זכרון יל"מ לשהיא חסב כל הטוב המקווה וכמ"ש ויולא את עמו ישראל מתוכם להרות עולם (ובזה מבואר ג"כ טעם כפל הוראת החירות ממלה והסיבה כי הוראת החרות הבא מאכילת מלה אינו אלא במקרה לפי שש"י אכילתה מזכר ענין יל"מ כמ"ש מלה זו שאנו חוכלים על שום מה על שום כו' * אבל הוראת החירות הבא מענין הסיבה היא בעלם שהיא מורה שש"י יליאת מלרים הכנו תמיד בני חורין (נפש מן הגלי עולם) ומסובין לשהיא חסב חירות הגלחית) :

רְשַׁע מָה הוּא אוֹמֵר (שם) והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם ותאמרתם זבח פסח גו' ויתכן שדיקק בעה"ד שמקרא זה מדבר ברשע ע"ד שא"ל (במדבר יקרא רבם) ביעקב כתיב שבעים נפש ובתיב ביה נפש אחת דכתיב ויהי כל נפש יולא ירך יעקב אלא כו' יעקב שבווד לאלוה אחד כתיב ב' נפש אחת יע"ש יזה שדייק כאן ממה שפרשה קדש וכן פרשה ואחחן כתיב כי ישאלך בך לשון יחיד ובאן כתיב כי יאמרו אליכם בניכם לשון רבים למד מזה שברשעים מדבר הסתוב שבהם כתוב נפשות הרבה והנה עוד שינוי יש כאן שפ' קדש ובואחחן נאמר בשניהם מלת מחר כי ישאלך בך מחר ובאן בשאלת הרשע לא נאמר מחר * וטעם הדבר מובן כי שם בשאלת החכם וחס חף

הַכֵּלֵל בְּפֶרֶךְ בְּעֶקֶר • וְיֹאֵף אֶתְּהָ הִקְהָה אֶת שְׁנֵי וַיֹּאמֶר
 לוֹ (שמות יג ה) בְּעֶבְרִית זֶה עֲשֵׂה יְיָ לִי בְּצִאתִי מִמִּצְרָיִם:
 לִי וְלֹא לוֹ • אִלוֹ הָיָה שָׁם • לֹא הָיָה נִגָּאֵל :

הֵם מָה הוּא אוֹמֵר (שמות יג יד) מָה זֹאת וַאֲמַרְתָּ

אֵלָיו

אף אם יבסול שאלותיו חלק פעמים לשאיל מה זאת או מה העדות ג' אינו
 חייב ע"ז טוס עונש מאומה רק נרדף להסביר לו יפה אלו התשובות עלמן יותר
 ויותר לפי שהם אינם מויליחים את עלמן מן הכלל כי אף החכם באמרו אהבם
 אין פירושו אלא אהבם באי הארץ כמ"ש למעלה - לכן אין מהראוי לנעור בהם
 בתשובה אחרת אף אם יבסול בשאלתם זו הרבה פעמים * אבל כשדברה תורה
 ברשע שם הוא מדבר בענין קרוב פסח ושמרתם את העבודה הזאת והיה כי
 יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם לא נאמ'ם מלת מחר שאם ישאל
 כך היום ומחר • ואעפ"י שכבר השבת לו זבח פסח הוא לה' אשר פסח ג'
 ואת בחיטו הליל ולא ינעו משאיל גם מחר כן מה העבודה הזאת לכם שמוילת
 את עלמו מן הכלל • נמלא שאינו מאמין בעבודת הפסח המורה על ההשגחה
 הפרטיית בשכר ועונש בגופו את מלריו ואת בחיטו הליל • או אין לך להשיבו
 עוד כהצב בתורה ואמרתם זבח ג' • אחרי שכבר מילן לקבל תשובתך ושכ
 על קיאו לנבל את פיו בכפירת העיקר לכן לא נאמר כאן מחר • אבל על
 כפירה זו באה התשובה מחודשת בדברי בעל הגדה • ולפי שהוילת את עלמו
 מן הכלל כו' בעבור זה עשה ה' לי ג' היותי מאמין בעבודת הפסח • ולא לי •
 שאינו מאמין • ואילו היה שם לא היה עושה חוקת הפסח לא היה נגאל
 (כמשול דמין מיי בדם פסח) :

הֵם מה הוא אומר מה זאת • (שם) שאלה זו כתובה בחורה לענין
 פדיון בכורים וכן שאלת החכם נאמרה לענין כל המלות בכללן כמ"ש שמוה
 השמרן את מלות ה' אליכם ועדוהו וחוקיו אשר לך ג' כי ישאלך בך מחר
 לאמר • מה העדות ג' • ובעל הגדה דרש בשניהם שהם אמורים לענין יליאת
 מלרים יתכן ענינו על פי מאי דאמרינן ברבא ויקרא פ' אמור ע"פ ג' המה
 נפלאו ממני וארבעה לא ידעתים ג' המה נפלאו ממני פסח מלה ומרור
 וארבעה לא ידעתים אלו ר' מייסם שבלוב שבקק לעמוד עליהם פרי עץ הדר
 מי יאמר שהוא אחרוג כו' כפות תמרים התורה אמרה עול שתי כפות תמרים
 להלל בך והוא אינו נוטל אלא לולב לזה של תמרה ועקף עץ עבות מי יאמר
 שהוא דרם כו' וערבי נחל כל האילנות גדלים במים פו' חור ומזכירן פעם
 אחרת

אָלֵינוּ בְּחֻק יָד הוֹצִיאָנוּ יְיָ מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים :

ושאינו

אחרת שנאמר ג' המה מטיבי לעד וגו' אלו ד' מינין כו' ומי פירש להם
לישראל על ד' מינין הללו שהם אחרוב לולב הדם וערבה • חכמים • שנאמר
והמה חכמים מחוכמים ע"כ • וביאורו כי לא יתפלא האדם כשאינו רואה
מה בחשוכא כי החושך פרש מסך מבדיל בין כח הראות שלו לבין אותו הדבר
אבל יתפלא כשרואה לעין חיזה דבר ואינו יודע מה הוא • כן הענין בשלמה
שלא ידע לפרש בחורה שהד' מינין הם אחרוב לולב הדם וערבה ולא נתפלא
כלל • יען כי לא פורשו בחורה ולא אמר רק וארבעה לא ידעתי • ועכ"ז חכמים
מחוכמים • האמנה שנתגלה להם אותו הפתח ללאת ולבוא שדרך אותו הפתח
נכנסו וילאו לפרש הסתוב וידעו שהן המה הד' מינין • וכן בכל עניני התורות
שלא נתגלו לנו טעמיהם ידענו נאמנה כי אילו זכינו לבוא בסוד אלוה אז היו
בולם גלויים וידועים לנו בכל מלאטיהם ואין ראוי שנתפלא על העלם ידיעתם
אללנו כי כוחותינו המוגבלות לא נתנו אותנו לעבור עד קלה תעלת הברכה
העליונה • אבל נתפלא אם נמלא בחורה בחלקי העדות ומשפטים שר"ך שכן
השכל יקפס ואם בהם נמלא מה שלא נשיג אז יתכן להתפלא • ועל אלו אמר
שלמה ג' המה נפלאו ממני פסח מלה ומרור שלא די שהחוקים שבקרבן פסח
כמו אזוהרת אל תחכלו ממנו נח ושבירת העלם וכדומה שלא נתגלה לנו טעמם
אלא חף העדות שבהם כמו אשר פסח על בתי בני"ג ג"כ נפלאו ממנו כי לחיזה
ענין הולך הוא ית' לעשות לנו סימנים וליונים על בתי בני"ג כמ"ם ועבר ה'
לנבוא את מלרים וראה את הדם גו' ופסה ה' על הפתח גו' והלא זו היא
מדת ב"ו להליב לו ליונים כאלו למזכרת • אבל לא יו"יר היות כך מדתו ב"ה
יודע מה בחשוכא ונהורא עמי' שרף • וכן בחלקי המשפטים שהם מלה ומרור
חף שהשכל מקיף ענין אכילתם שהח' לזכירת יליאתם בחפזון ושמררו המלרים
את חיי אבותינו • אבל גם המה נפלאו כל אחד לפי ענינו כי בשביל מה
היה לורך החפזון ביילתתם משם • וגם מפני מה נענשו ישראל כ"כ במלרים
בייסורים קשים ומרים כאלו (כאז"ל) מחלה בחומר ובלבנים ולכסוף בכל עבודה שדה
זשהו מחליפין מלאכת אנשים כו' עוד שם ד' גזירות גזר עליהם פרעה כו')
ולכן כשאמרה חורה כי ישאלך גו' מה העדות והחוקים והמשפטים שנתפלא
הבן החכם גם על העלם העדות והמשפטים פירש צעה"ג שזה קאי על פסח
מלה ומרור שיפה כיוון הבן חכם לשעליהם אמר שלמה ג' המה נפלאו ממני •
ועכ"ז כמו שחזר שלמה והזכיר פעם אחרת שהד' מינין פירשו חכמים מחוכמי •
כן גם אלו הג"ד פסח מלה ומרור ג"כ פירשו חכמים בכ"א מהם לפי
ענינו • לורך דם פסח אז"ל במ"ד ה' ר' מתיה בן חרש אומר ואעבור עליך
ואראך מתבוססת בדמך ואומר לך בדמך חיי דם פסח ודם מילה • לורך

החפזון

אמר
רבים:

מרת

אינו
יותר
החכם
בהם
תורה
יה כי
ישאל
גו'
מליא
הנחה
שיבו
ושב
על
גלמו
לי •
באל

אין
מורה
תחת
את
תה
ור
דר
ים
בר
ס

וְשִׂיאֵינוּ יוֹדַע לְשִׂאוֹל אֶתָּה פֶּתַח לָנוּ • שְׂנַאֲמַר

והגדת

החפזון צינארתם משם אמרו ג"כ במדרשם ז"ל משל לכהן שהיה לו חלה
 צביה"ק אמר אם חכנס לבה"ק כהן אני ואם לא חכנס תאבד חלתי כך קודש
 ישראל לה' כו' וכמ"כ גדולי המפ' ע"ה שאלו שבו שם מעט יותר היו כ"כ
 משוקעים בטומאת גילולי מזרים עד שלא היו יולאים משם לעולם וז"ל ח' תאבד
 חלתי (ואז"ל ג"כ ע"פ או הגסה אלהים לבא לקחת לו גוי מקרב גוי הללו
 עובדי טובים כו' וכן מש"ז שהיה קשה להם לפרוש מעבודת כוכבים) •
 שלפי"ך הולרבו לסבול שם כל הקשות ומרות שעשו בהם המזרים עד אשר
 מזדבכו בכור הברזל עכ"פ על רוע מעשיהם • ועם שלא היה בידם
 מנזת ומע"ט שהיו כדאי להגאל על ידם לזה עמד להם זכות דם פסח ומילה
 זכות התורה שהיו עתידים לקבל • וכל זה נכלל היטב בתשובה • על דרך
 דם הפסח אמר ויומו ה' אלהינו לעשות את כל החוקים האלה גו' לחיותנו
 כהיום הזה כמ"ש הנביא בדמיון חיי בדם פסח • ועל דרך החפזון אמר •
 ואותנו הוליא משם • על כרחינו • (וכמ"ש צמד' שמיד שאסו המלות נשלים
 רדיו טנה והוא ית' כיוון השעה כמו שפי' המפ' ע"ה מ"ש ולא יכלו להתחממה
 שאם שבו שם עוד מעט לא היו יולאים לנאת ממש) וזה הספיק ג"כ על כל
 מה שהולרבו לסבול שם בשביל רוע מעשיהם • ובין לענין שאלת חס בפי' קדש
 מילין בעהג"ד לפרש ששאלת מה זאת מוסב על פדיון בכורים כי התם לא ישאל
 לעולם על לורה הענין רק על חומר הענין • ומאמר' מה זאת אין פירושו רק
 כמ"ש מה זה בידך ויאמר מעה שהשאלה היא על חומר הענין • וכמו שטינו
 בע"פ ותוטפין בלילי פסחים כדי שיסאלו התינוקות • אלא ודאי ששאלת מה
 זאת קאי אליל ע"ז כשרואה כל השינויים בהסביבה ואכילת מלה ומרור שלא חכל
 אתמול • וכן הטיבולים • ושאל מה זאת ירק התורה המכה זאת למ"ש והי'
 כי יביאך וגו' וכל בכור אדם בבנין הפדה • שיפורש בערב פסח הראשון
 שבאו לא"י • כי כן מכון החשבון (ביחוש ד') והעם עלו מן הירדן בעשור
 לחודש גו' ויעש לו יהושע חרבות לורים וימל את בני ישראל גו' ויהי כאשר
 תמו כל הגוי להמול וישבו תחתם עד חיותם וגו' ויחנו בני ישראל בגלגל
 ויעשו את הפסח בארבעה עשר יום לחודש גו' וז"ל בכור בבנין שאף שהיה
 לו כבר כמה בניס היה לריך לפדות בכור בניו בע"פ הוא • והיה כי ישאלך
 בןך מחר (פי' מחרת ע"פ סבוא בליל ט"ו) לאמר מה זאת • על כל השינויים
 שיראה בלילה • ואמרת אליו בחזק יד גו' ע"כ אני זוכה גו' וכל בכור
 בני אשדה :

וְשִׂיאֵינוּ יוֹדַע לְשִׂאוֹל אֶתָּה פֶּתַח לָנוּ • שְׂתַשְׁתַּרְל כ"כ עַד שִׂיתַעֲוֹרַר
 לַעֲמוּד עַל הַשִּׁמּוּיִים • וְלִכֵּן דוֹרַשׁ כַּאֲן בַּעֲהַג"ד זַמַּן סִיפּוֹר יִכּוֹל מַר"ח
 כו'

(שם יג. ה.)

זֶה עֲשֵׂה י

יְבוֹרֵךְ
 אֵי בָיִים

כו' שב"ז גו'
 לשאל מלה זו
 אורה על כך
 כו' כי אז יפ

יְבוֹרֵךְ

בבבזר זה גו'
 עפ"י מ"ש
 במזרים בליל
 שנאמר זכור
 במילתא ש
 הביא הראי
 שדבריו ז"ל
 להם לישראל
 השבת כך ה
 שנא' זכור
 ז' ימים מש
 ימינה משל
 אל הזכרי
 אותו • ועש
 מזכור את
 זכרהו מנא
 יז"מ בכל י
 זכור אלל
 שהזכרנו
 הזכרה ב
 כאן שאמר
 לזכרת יז"

(שם יג. ה.) וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בְּעָבוּר

זֶה עָשָׂה יי לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם :

יְכוּל מִרְאֵשׁ חֹדֶשׁ • תִּלְמֹד לֹמֵר בַּיּוֹם הַהוּא •

אִי בַיּוֹם הַהוּא יְכוּל מִבְּעוֹד יוֹם • תִּלְמֹד לֹמֵר

בעבור

כו' שכ"ז הוא בכלל מה שצריך האב להגיד ולדרוש בפני הבן עד יפקח עיניו לשאול מלמה זו שאנו אוכלים על שום מה כו' מרור כו' על שום מה • וישורר אותו על כך כמה שיאמר לו בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מלה ומרור כו' כי אז יפתח לו הסוד לבבו להתבונן מעט כמה שלפניו :

יְכוּל מר"ח כו' • וקסא ח"כ לכאזב קרא והגדת לבנך לאמר

בעבור זה גו' והיינו בשעה שגמלה ומרור מונחים לפניך ביום ההוא ל"ל • ויתכן עפ"י מ"ש הרמב"ם ז"ל מ"ע של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל ט"ו בניסן שנאמר זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים כמו שנאמר זכור את יום השבת לקדשו ומניין שבליל ט"ו ת"ל והגדת כו' ע"כ וכו'ה במצילתא שהבאתי למעלה בפסקא מעשה בר"א ע"ש • רק במצילתא לא הביא הראי"י שכ' הרמב"ם כתב שנאמר זכור את יום השבת לקדשו • וגרסתו שדבריו ז"ל לקוחים הם מהמדרש ש"ר פי"ט כשם שבראתי את העולם ואמרתי להם לישראל לזכור את יום השבת זכר למעשה בראשית שנא' זכור את יום השבת כך הוו זוכרים הנסים שעשיתי לכם במצרים וזכרו ליום שילאתם משם שנא' זכור את היום גו' וכשם שהשבת מתקיימת אחד לו' ימים כך יהיו אלה ז' ימים מתקיימים בכל שנה שנאמר ושמרת את החקק הזאת למועדה מימים ימימה משל למלך שנשא אשה במדה"י הגיעוה גלים • עד שלא נכנסה אליו ח"ל אל הזכרי כל הגלים שעברו עליך • אלא אותו יום שפלטת מהם תהא זוכרת אותה • ועשי אותו שמחה בכל שנה ע"כ • ולכן הביא הרמב"ם ז"ל ראייתו מזכור את יום השבת כמו שהובא במדרש • וענינו הוא כמש"ל בפ"ב דיו"ע זכרוה מאחר שבא להשכיחו ופי' כי הזכירה שהזכירו עלי' בתמידית כמו זכירת יל"מ בכל ימות השנה לא הזכירה תורה להזכיר עליה במקור הזכירה במלת זכור אלא למען הזכור את יום לאתך • וזכרת כי עבד גו' וכדומה • אבל הזכירה שהזכירו עלי' בזמן קבוע כמו זכירת יום השבת שהוא ח' לו' ימים באה עלי' הזכירה במקור כיון שבא להשכיחו לפי שאינה אלא ביום מוגבל • ולפיכך נס כאן שאמר זכור את היום הזה אשר יצאתי אילו כיוונה תורה באזהרה זו לזכירת יל"מ בכל ימות השנה לא היתה באה במלת זכור • אלא ודאי שלא הזכירו לזכור

דלת

נאמר

לו חלה
כך קודש
היו כ"כ
ח תאבד
גוי הללו
ביום)
ד אשר
ה ביום
ו ומילה
ל צורך
לחיותו
אמר
נשלים
גמהמה
על כל
קדש
ישאל
ישו רק
ששנינו
ת מה
ח חכל
הו'
ראשון
עשור
כאשר
בגלגל
שהיה
שאלך
מיים
כסוד
עורר
זר"ח

בַּעֲבוּר זֶה • בַּעֲבוּר זֶה לֹא אָמַרְתִּי • אֵלֶּא בְּשִׁעוֹ
שִׁישׁ מִצָּה וּמְרוֹר מִנְהִים לְפָנֶיךָ :

מִתְחַלֶּה עֹבְדֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים הָיוּ אֲבוֹתֵינוּ

וְעַכְשָׁיו קָרְבָנוּ דְמוּקִים לְעֲבוֹדָתוֹ • שְׁנַאֲמַר (יהושע

כ. ב.) וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל כָּל הָעָם כֹּה אָמַר יְיָ אֱלֹהֵי

יִשְׂרָאֵל בַּעֲבַר הַנְּהַר יֵשְׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵעוֹלָם הַיְרַח

אֲבִי

לזכור עיזומו של יוס הימיה הלא בזמנו בכל שנה כמ"ש צמד' עשי חותו
שמה בכל שנה (ומה שסיים הרמב"ם ז"ל ומניין שבלייל ט"ו כו' פ') כמאמר
בעהג"ד יכול מצע"י כו' • ובזה מבואר ג"כ מה שאמרה תורה ביום ההוא •
ללמדך שחייב האב להגיד לבנו שאותו היום שילאו ממלכדים כסגניע אליו בכל
שנה לריכס אנו לעשותו ו"ע • אותו היום שפלטנו מכל הגלים מזכור אותו בכל
שנה • ויהי' עלינו נושב למעלה שאמר זכור את היום גו' היום אתה יולדים
גו' והגדת לבנך ביום ההוא פ' מתי סיניע ליום ההוא יאמר בעבור זה עשה
ה' לי ולזכור כי הוא היום אשר יאלטו ממלכים :

מִתְחַלֶּה בַּמְדַרְשׁוֹ זֶה בֵּא לְלַמְּנוּ שֶׁלֹּא יַעֲלֶה עַל לֵב אָדָם לֹאמֹר

שכל יל"מ אינה הלא שמה שוללת כהרש היולא מביא האסורים ולוחי שלא
הוסיבורו שם ולא ידע לא עונג ולא נגע • להוליא סיבוש זה מלב המעוררים
והנוקפים בל לבאר לך שבאמת היא שמה קניית • כי חילו לא היה כל
עיקר הגירות במלרים לטובה שלימה וגלחית (כאמנו"ל ג' דברים טובים
יחגו ע"י ייסורין תורה וד" ועוה"ב) לא היה הש"י מודיע זאת לאתע"ה בעת
כריתת ברית עמו • אשר לא יסבלהו הרעת אפי' דרדכן של בני"א שבעת
שיכרות עמו ברית אהבה ויקהו לריע אהוב וידיענו אז מהתלאות אשר יבואוהו
אף מוולתו • וכ"ש אם יהיה איזה מנגע יד לייחס אליו שממנו בעלמו יסובב
אליו זאת • ולזה א"כ בראותינו בהש"י גילה זאת לאברהם אהבו צברית בין
הבחרים לא יוסף כלל ששעבודם במלרים הוכנה להטבה תכליתית שא"א
זולתה להגיע לכל השלימות המקוה • ולפי זה יהיה הבטחת ועבדום וענו
אותם שמועה טובה בפ"ע-י ואח"כ ילאו ברכוש גדול שמועה טובה בפ"ע (ובזה
מבואר ג"כ אמנו"ל פ"ק דברכות דבר נא באזני העם • אמר הקב"ה כו' שלא
יאמר אותו לדיק ועבדום וענו אותם קיים בהם כו' ע"ש) רק לפי שמאמרו
ית' היה סתום כי נר יהיה זרעך גו' ולא פורש אם מילחק או מישמעאל • וכבר
היתה

אָבִי אֲבִיר
וְאֶקַח אֶת
אוֹתוֹ בְּבִרְתִּי
יִצְחָק :

היתה הבטחה
בדרשו מישמעאל
הודו לה' גו'
וישמיעה ליע
לחס שבר גו'
לקטו והביאו
בשאר ארצות
ויקרא רעב
הדון לביתו
ותן להם א'
בנו הבטחה
הנפשית ל'
בוא וראה
עובדי כוכב
נפשותם ב'
אל העם כ'
גו' עינו
בניך את מ'
מלרימה צ'
גו' למאר
פועל דמיו
כי גר גו'
בילחק יק'
ברבה פ'
ולר ליד ו'
הרבה ראל'
ובניו ירד'

אָבִי אֲבָרְהָם וְאָבִי נְחֹר וַיַּעֲבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים :
 וַאֲקַח אֶת אֲבִיכֶם אֶת אֲבָרְהָם מֵעֵבֶר הַנְּהָר וְאוּלֶּךְ
 אוֹתוֹ בְּבֶל אֶרֶץ כְּנָעַן וְאָרְבָּךְ אֶת זֶרְעוֹ וְאַתָּן לוֹ אֶת
 יִצְחָק : וְאַתָּן לְיִצְחָק אֶת יַעֲקֹב וְאַתָּן עֵשָׂו וְאַתָּן

לעשו וארבת ק'

היתה הבטחה זו הנאמרת לשלימו' הנפש בהגעת השוב הסבלותי יכולה להתקיי'
 בזרעו מי שמעאל-לפיך בל המסיר ע"ה ברוב תודה להי"ת ואמר (סגלים ק"ד)
 יהודי לה' גו' זרע אברהם עבדו בני יעקב בחירו גו' זכר לעולם בריתו גו'
 ויעמידם ליעקב גו' ויתאלכו מנוי אל גוי גו' ויקרא רעב על הארץ כל מטה
 להם שבר גו' ענינו עפ"י אמז"ל פסחים ק"ע כל כסף וזהב שבועלם יוסף
 לקטו והביאו למלכים שנאמר וילקט יוסף גו' חין לי אלה שבא"מ ושבארץ כנען
 בשאר ארצות מניין סו' וכשעלו ישראל ממלכים העלוהו עמם סו' וזה"כ
 ויקרא רעב גו' שלח לפניהם א"ש לצבד ממזר יוסף גו' שלח מלך ויתירחו שמו
 חזון לביתו ומושל בבל קיטו ויוליאם בכסף וזהב גו' ויוליא עמו בששן גו'
 ויתן להם ארצות גו' בעבור ישמרו חוקיו גו' ועל כ"ו הורה לה' חסדו שנתקיים
 בנו הבטחת פי גר יהיה זרעך כמ"ס סז היתה שמועה טובה בס"ע להודעות
 הנפשיות להגעת כל השלימות הסבליות וז"ס בשהג"ד מתחלה עובדי כו'
 בוא וראה שכל ירדתם למלכים היתה לעובת קניית כי הלא תראה שמתחילה
 עובדי כוכבים היו אבותינו . ועכשיו : ע"י כל סבל הקושי משיעבודם ומדכנו
 נפשותם בכור המבחן . קרבנו המקום לעבודתו . וראייתו מיהוסע שכן אמר
 אל העם בא"י אלהי ישראל בעבר הנהר ושבנו גו' ואולך אותו בכל ארץ כנען
 גו' ענינו עפ"י משז"ל במד' אמר הקב"ה לאברהם לא וכבש את הדרך לפני
 בניך את מילא כל מה שכתוב באברהם כתיב בצניו באברהם כתיב וירד אברים
 מלרימה בישראל כן . באברהם כתיב ושלחו אותי . בישראל כן . ותחזק מלרים
 גו' למצא לשלחם מן הארץ ע"כ . וז"ל ואולך אותו בכל ארץ כנען . למען יהיה
 פועל דמיוני למה שיחלוט בניו . וארבה את זרעו . וא"כ כבר היתה הבטחת
 כי גר גו' יכולה להתקיים בזרעו מי שמעאל . ואתן לו את יצחק . כמ"ס כי
 ביצחק יקרא לך זרע . ואתן ליצחק את יעקב ואת עשו . יתכן ע"פ אמז"ל
 ברבה פ' כי תשא בן יכבד אב זה שציר שכבד אביו הרבה שהיה יולא גדות
 ולד ליד ומביאו ומבשל ומכנים ומאכיל לאביו בכל יום כו' ע"ס ולפי שכבדו
 הרבה ראוי להקרא על שמו . ולזה ג"כ . ואתן לעשו את הר שציר גו' ויעקב
 ובניו ירדו מלרימה (ותקיים בהם כי גר גו') ואשלח את משה ואת אהרן
 גו'

בשעו
 ויתנו
 (יהושע

אדתי
 תתח

שי אותו
 כמאמר
 ההוא .
 ולפי ככל
 ותו בכל
 יולאים
 ה עשה

לומר
 יו שלא
 וזררים
 היה כל
 טובים
 בעת
 שבעת
 וזוהו
 סובב
 בין
 שא"ל
 וענו
 וזוהו
 שלא
 מרו
 בבר

לַעֲשׂוֹת אֶת תֵּר שְׁעִיר לְרִשָּׁת אוֹתוֹ וַיַּעֲקֹב וּבְנָיו יָרְדוּ מִצְרָיִם :

בְּרוּךְ שׁוֹמֵר הַבְּמַחְתּוֹ לְיִשְׂרָאֵל • בְּרוּךְ הוּא שֶׁתְּקַדּוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא הַשֵּׁב אֶת־הַקֶּץ לַעֲשׂוֹת כְּמָה שֶׁאָמַר לְאַבְרָהָם אָבִינוּ בְּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים • שְׁנַאֲמַר (בראשית טו. יג) וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יָדַע תֵּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זְרַעְךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וְעַבְדוּם וְעָנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה : וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ הֵן אֲנֹכִי וְאַחֲרָי בְּנֵי יִצְחָק בְּרַכּוּשׁ גָּדוֹל :

מכאן את המלות ומנביון את הכוס

וְהִיא שְׁעֵמֶדָה לְאַבוֹתֵינוּ וְלָנוּ שְׁלֹא אֶחָד בְּלִבָּד

עמוד

גו' ואלויל את אבותיכם ממלרים גו' ואתן לכם גו' כרמים וזיתים גו' ועתה ירלו את ה' גו' :

בְּרוּךְ שׁוֹמֵר הַבְּמַחְתּוֹ לְיִשְׂרָאֵל • מוֹסֵב עַל מ"ט לַמַּעֲלָה וַיַּעֲקֹב וּבְנָיו יָרְדוּ מִצְרָיִם וְהַקִּיִּים בָּהֶם כִּי גֵר גו' • (ומש"כ למעלה שמהחזו ית' ועבדום וענו אותם כדאי היא להיות שמועם טובה בפני עלמו) ואמר עוד ב"ה שחשב כו' • כִּי הַמֶּץ ע"ה כִּתְּבוּ שְׁחַבּוֹן ת' שָׁנָה הַתְּחִיל מַשְׁעָה שֶׁהַתְּחִיל יִלְחַק לַהַתְּגוּרָה בְּאַרְבָּע נְכָרִיּוֹת • וְלֹכֵן לֹא הָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּמִלְרִים אֱלֹה רַד"ו שָׁנָה • זֶה רֶשֶׁם בְּכַתֵּב אֲמַת • יָדוּעַ תֵּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זְרַעְךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם • הֵיוּ מִשֶׁהַתְּחִיל גִּירוֹת יִלְחַק • וְאַח"כ • וְעַבְדוּם • בְּמִלְרִים-בְּלֵי עֵינָיו קָשָׁה כ"ב • וְאַח"כ • וְעָנּוּ אוֹתָם • בֵּין הַכֹּל • יוֹמֵסך ת' שָׁנָה • וְכֵן נִמְלָא בְּמַד' ע"פ זֶה • וּלְפִי שְׁטִיחָה יוֹלָאִים מִמִּקְרָא א' ע"כ חִיבַרְס בְּעַל הַגְּדָה יַחַד שְׁעַל שְׁטִיחָה הִגְנוּ לְרִיכּוּס לַהֲדוֹת לֵה' חֲדָדוּ •

וְהִיא שְׁעֵמֶדָה • פ"י ראה עד היכן מגיע אמינות הדברים להשריש בלבך שיל"מ היא שמחה קנינית • שלא אחד בלבד כו' וכי יעלה על לבך שנאמר זכינו לבנו ומולדינו לנו ראויים לך • ועל כרחק אתה לריך להודות

עָמַד עָלֵינוּ לְבַלּוֹתֵנוּ • אֵלֶּא שֶׁבְּכָל דּוֹר וָדוֹר (הָיוּ
עוֹמְדִים עָלֵינוּ לְבַלּוֹתֵנוּ וְתִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְצִילֵנוּ
מִיָּדָם :

י"ח הכוס מידו ויחזור ויגלה המלח .

צֵא וּלְמַד • מַה בִּיקֵשׁ לְבֵן הָאֲרָמִי לַעֲשׂוֹת
לְיַעֲקֹב אָבִינוּ • שֶׁשָּׂרְעָה לֹא גָזַר אֵלֶּא עַל הַזִּכְרִים
וְלָבֵן בִּיקֵשׁ לַעֲקוֹר אֶת הַבַּל • שֶׁנֶּאֱמַר (דְּבָרִים כו . ה .)
אֲרָמִי אֲבִד אָבִי וַיִּרְדּוּ מִצְרַיִמָּה וַיִּגְרֶשׁ שָׁם בְּמִתֵּי מַעֲמָ
וַיְהִי שָׁם דְּגוּל עֲצוּם וָרֵב :

וירד

להודות שע"י כל מה שנאמר לנו בלבושנו במלכו ועי"ז שידד השי"ת מזלות השמי' ומערכותיהם וחדש בעולם ההנהגה נסויה . היא שמעדה ללבושנו ולנו להיות שואבים בששון ממעיוות הישועה אשר חפרו לבושנו והכינו לנו לנפשותינו :

צֵא וּלְמַד בו' . גם זה נמשך להאמור למעלה שכל הירידה למלרים הי' להטבה תכליתית . ועי"א שמוה תוכל להבין גודל הרשעה אשר התגלל לבן לקעקע שורש אביו הזקן למען שלא יתקיים כי גר גו' בזרעו וזה ששנינו בע"פ מתחיל בנגות ומסיים בשבח הדורש מארמי אויב אבי עד שיגמור כל הפרשה כולל כי הרואה בפרשת בכורים יראה שלדברים אלו כיוונה תורתנו הק' במ"ס ובאת אל הכהן וגו' ואמרת אליו הגדתי היום לה' אלהיך כי באתי אל הארץ גו' גו' ולקח גו' וענית ואמרת גו' ארמי אויב אבי וירד מלרימ' גו' וירשו גו' ונלעק ויולדו גו' ויביאו אל המקום הזה גו' והדבר כלמד מאיליו ממה שבפרשת מקרא בכורים כשחייב להודות לה' על מהגת הארץ ופירות' שבה מתחיל הגדה גו' כי באתי גו' ובה מסיים ויביאו אל המקום גו' ובאמלע ההודאה הוא מזכיר ארמי אויב אבי . מובן עיניו שבקש לבן לעקור שורש אביו שלא תתקיים בו כי גר גו' . וכן כל הכתובים שאחריו מן וירד מלרימה עד שגמור כל הפרשה כולה ראוי לדורשה על קוטב זה הענין אשר משם זכינו להודות ככות הנפש בהגרת בוראה ית' . וגם זה שאז לא היה לנו שום זכות ומעשים בידינו בענין שפיהם רחויים להגאל על ידם עד שהולחנו הי"ת משם על כרחינו . אשר

כל

(* זה הים צימם הקדמוני

וַיֵּרֶד מִצְרַיִם • אָנוּם עַל פִּי הַדְּבָר: וַיִּגַר שָׁם
 מִלֵּמַד שְׂלֵא יֵרֶד יַעֲקֹב אָבִינוּ לְהִשְׁתַּקֵּעַ בְּמִצְרַיִם
 אֲלֵא לְגִיר שָׁם • שְׁנֵאמַר (בראשית כו. ד.) וַיֹּאמְרוּ אֵל
 פְּרַעֲהַ לְגִיר בְּאַרְצְךָ בָּאֲנֹנוּ כִּי אֵין מִדְּעָה לְצֹאן אֲשֶׁר
 לְעַבְדֶּיךָ כִּי כִבֵּד הָרַעֲב בְּאַרְץ בְּנֵעַן וְעַתָּה יִשְׁכְּנוּ נָא
 עַבְדֶּיךָ בְּאַרְץ גִּשְׁן :

בְּמַתִּי מַעַט • בְּמָה שְׁנֵאמַר (דברים י. כב) בְּשִׁבְעִים

נפש

כל אלו הם מעיקרי ההשגחה הנסיית אשר עליהם נשען כל תיקוף האמונה האלהית וכמו שיבואר עוד :

וַיֵּרֶד מִצְרַיִם • מִלֵּמַד שֶׁהִיא אֲנוּם ע"פ הַדִּיבּוּר • סִירְשׁוּ ז"ל אֲתוּ
 הַדִּיבּוּר שֶׁאֲמַר לְאַבְרָהָם כִּי גַר גו' • ע"כ • וְכִיֹּתֵר הוּא לְמַבּוּר מִמ"ש הַכְּתוּב
 (בראשית י"ז) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְיִשְׂרָאֵל גו' • וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי הֲאֵל אֱלֹהֵי אַבְרָם אֵל
 תִּירָא מִדָּמָה מִלְּמִימָה גו' וְכִיֹּן סִנְהִירָא מִי הַכְּרִיתוּ עַל קַךְ יֵלֵא וְדֹאֵי שֶׁאֲשֶׁמַּר
 הַש"י לְאַבְרָהָם כִּי גַר יִהְיֶה זֶרְעֶךָ גו' הִיוּ הַאֲבוֹת הַק' יִלְחָק וַיַּעֲקֵב מִקְבֻלִים
 עֲלֵיהֶם הַגִּירוֹת בְּלֵב שֶׁלֵּם בְּכַדֵּי שִׁלְטָנְרָם יָמֵי גִּירוֹת לְחַבּוֹן ה' שֶׁהִיא וְשִׁכְלָה
 הַשְׁעִיבֹד מִהֵרָה לְבִיחָם • וְלִכֵּן בִּימֵי הַרְעֵב שֶׁהִיא בִּימֵי יִלְחָק רָחֵל ג"כ לְרַדֵּת
 מִלְּמִימָה עַד שֶׁאֲרָךְ הָיָה ית' לֹמַר לוֹ (בראשית כ"ז) אֵל תִּירָא מִלְּמִימָה גו' גִּיר
 בְּאַרְץ הוּאֵת גו' ס' אֵף שֶׁרְלוֹק לְקִיָּם גִּירוֹת בְּעֲלֻמָּךְ בְּכַדֵּי שֶׁלֵּא יִאֲרִיכוּ יָמֵי
 הַשְׁעִיבֹד לְבִיךְ בְּמִלְּרִים • יִמּוֹל אֵתָה לְקִיָּים זֶה כַּשֶּׁתִּגִּיר בְּאַרְץ הוּאֵת כִּי גַם
 בְּגִרָה הִיא בְּאַרְץ לֹא לוֹ • וְכִיֹּן הַגְּדָה זֶרֶם זֹאת וְכֵן מִלֵּמַד שֶׁלֵּא יֵרֶד
 לְהִשְׁתַּקֵּעַ אֲלֵא לְגִיר שֶׁ • כ"ז לְמַדְנֵי שֶׁבֶן מִקְרָא בְּכֹרִים נִתְּנִים הוּאֵת
 לְשַׁעֲבֵר שֶׁחֲסָדוֹ ית' חֲסָד אֵת הַקָּן לְעִשׂוֹת ס' וְהַחֲמִיל חַבּוֹן הַגִּירוֹת מִיָּמֵי
 הַאֲבוֹת הַק' :

בְּמַתִּי מַעַט כִּסֵּף שְׁנֵאמַר בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ • פֶּאן בֵּא ג"כ לְהוֹרֹת
 לֵטוֹ עַד הֵיכָן מִגִּיעַ אֲמִיתָת מֵהַ שְׁמִירָתוֹ שִׁירֵדֵת מִלְּרִים הִיא לְהַטְבֵּה תְּכֵלֵתִית
 כִּי בְּשִׁבְעִין וְשִׁכְלָה לְדַעַת כֵּל עִיקַר הַבְּטָחַת אֲרָךְ כִּנְעַן שֶׁבְּצִיָּים הִיא לְאַבְרָהָם
 אֲבִינוֹ ע"ה לְתַת לֹרְעוֹ יֵשׁ לֵטוֹ לְהַפְלִיא וְלַחֲמוּם עַל זֹאת הֵלֵא בִּימֵי אֲבָרָהָם וְכֵן
 בִּימֵי יִלְחָק וְכִיֹּן יַעֲקֹב הִיא רַעֲב בְּאַרְץ כִּנְעַן עַד שֶׁהוֹרְטוּ לֵירֵד מִלְּמִימָה מִסְּנֵי
 הַרְעֵב • וְכִי לֹא הִיא יוֹתֵר רָאוּי לְהַחֲזִיק עוֹבֵה לְהִי"ת אֵם הִיא מִבְּטִיחַ לְהַם
 לְתַת לֹרְעֵם אֲרָךְ מִלְּרִים אֲשֶׁר כִּנְן ה' בְּאַרְץ מִלְּרִים • עַל כֵּן מִזֶּה תְּבִין שֶׁבְּטָחָה
 כְּפֹלֵה

נפש
 כבד
 שם
 כפולה הית
 כ"ב טבעת
 אשר זה ר
 המו"א
 מאוד
 ל-ן אמר
 מלרים
 אשר היא
 אשר ה'
 שמוע גו'
 זש"ש למעט
 גו' ועתה
 ודאה עולם
 שיתכן היט
 כשהשים
 אז בקל
 ושמי השמ
 באבותך
 האל הגדול
 אשר כ"ו
 ההשגחה
 וזה כי
 הרעב
 ככובי
 לשתכל
 שמדככו
 מולאהם
 1

נפש ירדו אבותיך מצרימה ועתה שׁיכך יהוה אלהיך
כבוכבי השמים לרב :

ויהי שם לגוי • מלמד שהיו ישראל מצוינים
שם : גדול עצום • בכמה שנה אמר (שמות א. ז.)

ובני

כפולה היתה זאת להאבות • זילת שהיה ארץ כנען במהנה לזרעו ישתנה
כ"ב טבעה ומהותה עד שהיה ארץ חטה ובעורה גו' ארץ זבת חלב ודבש •
אשר זה ראוי נהיות טעם מספיק לכליות המרגלים ולאמונת העם לדברי
המוציא דבה • מהמת סהרץ כנען היה פירסומה מכבר ומאז לארץ בחישה ורזה
מאוד • ולפי שבחמת היה כ"ז בהשגחה האלוהית בהשגחה מוזג הארץ מטבעה
לכן אמר הכתוב (דברים י"א) כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה לא כארץ
מלרים היא אשר ילאהש משם • פי' שאינה טובה במזגה וטבעה כארץ מלרים
אשר היא טובה בטבעה • רק בהשגחה האלוהית נשתנה מהותה וז"ל עוד ארץ
אשר ה' אלהיך דורש אותה גו' • ולפיכך סמך הכתוב בזמ"ש לאחריו והיה אם
שמוע גו' ונתתי מטר ארבעים גו' השמרו לכם גו' ועלר את השמים גו' • ולכן
זש"ל למעלה ויאמר ה' אלי קום לך למסע לפני העם ויבואו ויירשו את הארץ
גו' ועתה ישראל גו' הוא ההלחך גו' שבטעים נפש ירדו גו' • פי' שא עיניך
וראה עולם השגחהו ית' אשר בקל הוכל להשיג על ידה היראה מפניו ית' עד
שיתכן היטב לומר על זה מה ה' אלהיך שאל מעמך כי אם ליראה גו' • כי
בשמים עיניך ולבך להתבונן בתוקף השגחתו ית' הנוראה במקום גדולתו •
אז בקל השיג על ידה עולם היראה מפניו ית' • ואמר הן לה' אלהיך השמים
ושמי השמים הארץ וכל אשר בה • ואחר כל גדולתו ורוממותו יתברך • רק
באבותיך חשק ה' לאהבה גו' • וכן אמר עוד כי ה' אלהיכם הוא אלהי האלמים
האל הגדול גו' • ואחר כ"ז עושה מפעל יהוש והלמנה גו' הוא ההלחך גו'
אשר כ"ז יעיד על השגחתו יתברך עם חוקף גדולתו • וגדולה מזו בפרטית
ההשגחה המיוחדת • שבטעים נפש • פי' שהארץ כנען היא בטבעה נחושת
ורזה כ"כ • עד אשר בהיותך • שבטעים נפש • לא יכלה הארץ לשאת אתכם מפני
הרעב • וירדו אבותיך מלרימה • ועמה • בעת עלותך לארץ כנען • שמך ה' ה'
ככוכבי השמים לרוב • וה' השיב שמה לאשר הוא ית' שידר את טבע הארץ
לשתוכל להספיק רוב טובה לעם גדול כמך • אשר כ"ז זכו על ידי מה
שזדרכו בכור הברזל במלרים להיות מושגחים תחת לל כנפיו יתברך בכל
מולתיכם ומבחיכם :

ויהי שם לגוי מלמד שהיו ישראל מצוינים שם • יחן ע"ד
שאל

וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׂרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעֲצְמוּ בְמֵאד בְּמֵאד
וַתִּמְלֵא הָאָרֶץ אֹתָם :

וַרְבֵּי כְּמַת שְׁנֵי אַמֵּר (יהוקאל מזו זי) רַבְבָּה כְּצִמָּח

היצדה

שאו"ל מפני מה ת"ח שבבבל מלוייטם לפי שאין בני תורה . ופי' לפי שכל המדינה רובם אינם בני תורה . לכן ת"ח שביניהם מלוייטם וזכרים שם ממאד לגדול פירסומם בהמון . וכן כאן ממ"ש ויהי שם לנוי שהוא שם פתיחות (כאז"ל גוי מקרב גוי הללו כו') מלמד שהיו ישראל . שהוא שם המעולה הם היו השרידים בעם אשר היו מלוייט' ומסויימים שם ממאד לגדול פירסומם בין העם . גְדוּל עָלַם . כמ"ש ובני ישראל פרו נו' . גם זה ילמדנו גדול השפלות שירדה אז האומה הזאת בסתר המהדרגה ממעלת הראוי וגאה לה . ע"ד שאז"ל חליץ פיו' ע"פ לא מרובכם מכל העמים חשק ה' בכם כי אתם המעט מכל העמים אפילו בשעה שאני משפיע לכם גדולה אתם ממועטים עלמכם לפני אברהם אמר ולאני עפר ואפר . משה אמר ונחנו מה . ע"כ . ובמזמרים היו בהפוך מזה בתכלית הק"ה שאפילו בשעה שהיו נחומים בשפל המלצ שהיו מעבירים בהם בפרך . נאמר בהם וירבו ויעלמו . והוראת מלת וישראל הוא לעד נאמן שכל הפסוק כולו נאמר לנכחי . כי לא מלינו לשון זה בברכה שצריך הוא ית' את אדם"ד חלה פרו ורבו ומלאו את הארץ רק בברכת ב"ג נאמר ואתם פרו ורבו שרבו בארץ . שזה יעיד על פתיחות עשרה דורות שמנח עד אברהם נגד הדורות שמאח"כ"ה ולהלן . שלא מלינו בהם עוד לשון שרלו . רק והפירתי אותך במאד מאד . וכן ואל שדי יפרך וירצך . הגני מפיך והרבייתך . רק בדור מזמרים נאמר וישראל כמו ב"ג . אשר מזה תדע עד היכן הגיע שפלות דור מזמרים וכמ"ש בנדר' ע"פ ויקם מלך חדש רבין פתחן פתחא להאי קרא בה' בגדו כי בנים זרים ילדו עתה יאכל הדם את חלקיהם . ללמדך כשמת יוסף הפרו ברית מילה אמרו נהיה כמזמרים כו' ע"ש . לכן ג"כ מ"ש וירבו ויעלמו הוא שבא הכתוב להודיענו שהיו בתכלית ק"ה הדיפוך מהראוי וגלות לעם סגולתו שהיו מרבים ומגדילים עלמם אף בעת שפלות מזמרים :

וַרְבֵּי כְּמַ"ש רַבְבָּה . וְאֲשֶׁר בְּאֵמַת יֵשׁ לְתַמּוּה לְמַה לֹּא דַרְשׁ בְּעֵהָג' ד' ורבי כמ"ש וירבו ויעלמו כמו שדרש במלת עלום . ולדרכנו מובין ונאמ' שדקדק ממ"ש ויהי שם לנוי גדול עלום ורבי . ולא אמר לנוי גדול ועלום בוי"ו ההוספה כמ"ש ורבי . לכן דרש שבמ"ש לנוי גדול עלום בא הכתוב להודיעך שפלות הדור הוא כמ"ש למעלה . ובמ"ש ורבי . כאן בא להגיד לך חסדי ה' ששם שהיו הדור הוא כמ"ש בתכלית הפתיחות כ"כ . עכ"ו בוא וראה מדת טובו של המקום

השך
שדיכ
עבך
הבה
ונוסף
מן ה'
קמים
לפרע
המקום
ומבואר
התפוח
שמן וא'
השדה
ולפושעיו
את שלום
עמיני
הוא לא
תשיע
דרש ג'
העמים
להשתעשע
וישימו
ותאבות

הַשְּׂרָה נִתְתִּיךָ וְתַרְבִּי וְתַגְדְּלִי וְתַבּוֹאֵי בְּעַדִּי עַדִּים
 שְׂדִים נִכְנּוּ וְשִׁעְרֶךָ צִמָּה וְאֶת עֵרֶם וְעַרְיָה :
 וַיִּרְעוּ אֶתְנּוּ הַמְצָרוֹם וַיַּעֲנוּנוּ וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ
 עֲבֹדָה קָשָׁה : (דברים כו. ו.) :

וַיִּרְעוּ אֶתְנּוּ הַמְצָרוֹם • כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (שמות א. י.)
 הָבֵה נִתְתִּיךָ לֹא פִּי יִרְבֶּה וְהָיָה כִּי תִקְרָאנָה מִלְחָמָה
 וְנוֹסֵף גַּם הוּא עַל שְׂנְאֵינוּ וְנִלְחַם בָּנוּ וְעָלָה
 מִן הָאָרֶץ :

וַיַּעֲנוּנוּ • כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (שם) וַיִּשְׁימוּ עָלָיו שְׂרֵי
 מִסִּים לְמַעַן עֲנֵתוּ בְּסִבְלָתָם וַיִּבְּנוּ עָרֵי מִסְכָּנוֹת
 לַפְּרָעָה אֶת פָּתֵם וְאֶת רַעְמָסִם : וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה

קשה

המקום ז"ה בכל החסדים אשר נמל עמהם • רבבה כלזח השדה נתתיך •
 ומבואר בש"ר פ"א וכיון שהגיע זמן מולידהם הולכות ויולדות בשדה תחת
 התפוח כו' והקב"ה שולח מלאך משמי מרום כו' ומקט להם שני עגולין ח' של
 שמן וא' של דבש כו' עד מבבלין ויולאין כעשב השדה שנא' רבבה כלמת
 השדה נתתיך • ע"כ :

וַיִּרְעוּ אֶתְנּוּ • כבר דרשו בו רבים לפרשו שחשבו אותנו לרעים
 ולפושעים • אשר לא כדת להחוסים בלל מלך ושרים כמש"ה דרשו
 אה שלום העיר נו' :

וַיַּעֲנוּנוּ • כמש"ש ושימונו' • כי על הרוב נמלא חואר מלת
 עינוי כמי שתאב לדבר ואין בידו להשיגו • כמו ועניתם את נפשותיכם שתאב
 הוא לאכול והוא חסור בזיקים מגזרת ה"ת על העינוי • וכן ונפש נענה
 חשביע • וכן ג"כ מה שנמלא בלשון חכמים עינוי הדין • לכן מ"ש כאן ויענונו •
 דרש ג"כ עד"ז שהשימונו על העם שרי מסים וארמוניות וכשהיו כופים את
 העניים לשלם המסים שהוטל עליהם היו תאבים שיטילו עליהם עבודת המלך
 להשתעבד בנפסם רק להקל מעליהם המסים שאין בידם לפרטם • וזש"ה
 ושימונו' למען ענותו בסבלותם • וכן אמר ויענונו שהיו נפשותם נענות
 ותאבנות להשיג איזה עבודה להפטר על ידה מהמסים • אבל מה עשו

המלרים

הא

קָשָׁה • בְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (שם) וַיַּעֲבְדוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל בְּפָרֶךְ :

וַנִּצְעַק אֵל יְיָ אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע יְיָ אֶת
קִלְנוּ וַיִּרְא אֶת עֲנִינֵנוּ וְאֶת עַמְלָנוּ וְאֶת לְהַצִּינֵנוּ :

(דברים כו. ו.)

וַנִּצְעַק אֵל יְיָ אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ • בְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר
(שמות ב. כג.) וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ
מִצְרַיִם וַיֹּאנְחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבֹדָה וַיִּזְעָקוּ וַתַּעַל
שׁוֹעַתָם אֶל הָאֱלֹהִים מִן הָעֲבֹדָה :

וַיִּשְׁמַע יְיָ אֶת קִלְנוּ • בְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (שם) וַיִּשְׁמַע

אלהים

המלרים • ויחטו עלינו עבודה קשה כמ"ש ויעבדונו' צפרך שהיו מחליפין
מלאכת אנשים כו' :

וַנִּצְעַק נו' יתכן שכ"כ היו משוקעים בטומאת גילולי מזרים והפכו
צריח מילה ושכחו עבודת ה' עד שכשחורו ורלו לעווק אל ה' לה'
להשיעם • לא ידעו לכלכל עינים בתשובה וחרטה ועזיבת החטא • כי כל זה
שכחו ומשפט ה' לא ידעו • רק שעוד היה חקוק על זכרונם שאבותיהם ידעו
כיבה עליונה ועבודתו ית' • וז"ל ונלעק אל ה' אלהי אבותינו • פי'
שלא היה לעקתם רק • אתה ה' אלהי אבותינו • אשר המה ידעוך • אותך
ואת דרכי מלכותך • הושיענו בלדקתם • אבל לא היה הלעקה
בסידור נכון כראוי בעזיבת החטא ותיקון המעשים כי דרכי ה' לא ידעו •
רק לזוחו בייא צי"א • אוי ואבוי מן העבודה הקשה :

וַיִּשְׁמַע ה' אֶת קוֹלֵנוּ • כמ"ש וישמע אלהים את נאקתם • פי'
נאקת וקול בלי דיבור ומבטא כלל • כי לא ידעו איך ומה לסדר עיני
חמטנים ותפלה להי"ת רק גוחי וילולי מקצרות הלב בכאב אנוסה והוא יתברך
ברחמיו הטו אזנו לקול שועתם • וצ"ל בעהג"ד לבאר לך במש"ה את קולנו •
שלא תאמר שקולנו אז היה קולו של יעקב (כמש"ל ע"פ הקול קול יעקב) מתורה
ותפלה

אֱלֹהִים אֶת נִאֲקָתָם וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת בְּרִיתוֹ אֶת
אֲבֹרָהֶם אֶת יִצְחָק וְאֶת יַעֲקֹב :

וַיֵּרָא אֶת עֲנִיָּנוּ • זֶה פְּרִישׁוֹת דְּרָךְ אֶרֶץ
כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (שם) וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וַיִּדַע אֱלֹהִים :

וְאֶת עֲמַלְנוּ • אֵלֹו הַבְּנִים • כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר
(שמות א כב) כָּל הַבֶּן הַיְלֹוֹד הַיְאֲרָה תִשְׁלִיכֶהוּ וְכֹל
הַבַּת תִּחְיוּן : וְאֶת לַחֲצִנְנוּ זֶה הַדְּחָק • כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר
(שם ג. ט.) וְגַם רָאִיתִי אֶת הַלַּחֲץ אֲשֶׁר מַצְרִים
לַהֲצִים אֹתָם :

וַיִּזְכֹּר

והפלה • אינו כן אלא כמ"ש וישמע אלהים את נאקתם • גמולו וילולי מכובד
העבודה • רק ברית אבות לא חמה • ויזכור אלהים את בריתו נו' :
וַיֵּרָא אֶת עֲנִיָּנוּ • כאן כולל בדברי צעהג"ד כל הג' פעמים יחד •
הנמלאים להשלמת הת"ל שנה במשך רד"ו שנה • כי בילקוט אז"ל ראב"ע אמר
לא ישבו ישראל במצרים אלא רד"ו שנה • וכתוב ומושב בני ישראל אשר ישבו
במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה • אלא רד"ו ישבו ישראל במצרים וחמש
שנים עד שלא בא יעקב למצרים נולדו מן השבעים מנשה ואפרים הרי רע"ו •
והלילות הרי ת"ל • ע"כ • (וע' ש"ר פ"א אמרו להן הנוגשים אם אתם הולכים
לישן בבתים עד שאנו משלחין אחרים בבוקר היום עולה לשעה ולשתי בוי') •
עוד כ' המפ' ז"ל שריבוי הבנים השלימו השיעבוד • והטעם הג' הוא שקושי
השיעבוד השלים השיעבוד • וזה שכולם נכללים כאן • את ענינו • זו פרישות
דרך ארץ לפי שצדו בהן בלילות כבימים כמאמר הילקוט • ואת עמלנו אלו
הבנים • שהשלימו זמן השיעבוד לריבויים אשר לקו גם כן נזר פרעה כל הבן
הילוד נו' (וע' פ"ד דהוש ב' מידק מנחם) • ואת לחלנו • זו הדחק • קושי השיעבוד
כמ"ש במדרש ש"ע רבי לוי אמר משל למלך שכעס על בנו וכשבע להפסותו מאה
חבלים אמר המלך אם ילקח בני מאה חבלים • כלום יש לו חיים • מה עשה
בעל החבל ופסלו על מאה גמולא לא הזיק לבנו ולא ביטל גזירתו • ע"כ • וביאר
צעהג"ד במ"ש הכתוב וירא את ענינו נו' • כי אם כל הסיבות שלשן בהלטרפס
יחד • ראה הוא ית' להשלים על ידם קץ הת"ל שנה במשך רד"ו :

ויואלנו

וּוּצְאָנוּ יְיָ מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֵרַע נְמוּיָה
 וּבִמְרֵא גָדֹל וּבְאִתּוֹת וּבְמִפְתָּיִם : (דברים כו. ח.)
 וּוּצְאָנוּ יְיָ מִמִּצְרַיִם • לֹא עַל יְדֵי מַלְאָךְ וְלֹא
 עַל יְדֵי שָׂרָף • וְלֹא עַל יְדֵי שְׁלִיחַ • אֲלֵּא הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ
 הוּא בְּכַבּוּדוֹ וּבְעֲצָמוֹ • שְׁנֵאמַר - (שמות יב. יב.) וְעִבְרַתִּי
 בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּלִידָה הִזָּה וְהַפִּיתִי כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ
 מִצְרַיִם מֵאָדָם וְעַד בְּהֵמָה וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם

אע"ה

וּוּצְאָנוּ לֹא עַל יְדֵי מַלְאָךְ כו' שְׁנֵאמַר וְעִבְרַתִּי גו' אֲנִי וְלֹא
 מַלְאָךְ כו' • חָלוּ זְנֵי הַעַמִּיּוֹת שְׂכָלֶם כַּחַן בְּמַדְרָשׁוֹ • הֵא' • מִה שְׁהוּא ית'
 הוֹלִיאוֹ בְּכַבּוּדוֹ וּבְעַלְמוֹ • וְהב' מִה שְׂמַחַת הַבְּכוֹרוֹת הַגִּיעַ לָהֶם הַעוֹשֶׁה ע"י
 כְּבוֹדוֹ וְעַלְמוֹ ית' הוֹרָה לָנוּ תוֹקֵף הַשְּׁנֵחָחוּ ית' בְּשִׁפְלִים הֵן לְטוֹב וְהֵן לְמוֹטֵב •
 אֲשֶׁר מִזֶּה יוֹדֵעַ אִישׁוֹא יִדְעֵהוּ ית' בְּמַעֲשֵׂי הָאֵלֶּם עַל כָּל נַעֲלָם • וְעַל הַסּוֹתֵרִים
 זֶה נֶאֱמַר וְהִיא בְּמַחֲשָׁךְ מַעֲשֵׂיהֶם וְיֵאמְרוּ מִי רֹאשׁוֹ וּמִי יִדְעֵנוּ • וְלִכֵּן יֵבִיא עֲלֵיהֶם
 הוּא ית' הַעוֹשֶׂה ע"י עַלְמוֹ וּבְכוֹדוֹ לְהוֹרֹת לָהֶם כִּי הוּא לְבָדוֹ שׁוֹפֵטֵם בְּרוּחַ עֲזָה
 יַעַן כִּי לוֹ לְבָדוֹ חֲטָאוּ בְּכַפִּירַת הַשְּׁנֵחָחוּ ית' • וְעד"ז סוֹבֵב הוֹלֵךְ כִּוְנָה ז"ל
 (צ"ט פ"ה) ל"ל דְּכַתֵּב רַחֲמָנָא יִלְיָחַת מִלִּירֵיִם כְּרִיבִית יו"מ בְּלִינִית יו"מ בְּמַשְׁקֵלוֹת •
 אֲמַר הַקֵּב"ה אֲנִי הוּא שֶׁהַבְּחִינִי בֵּין טִיפָה שֶׁל בְּכוֹר כו' אֲנִי הוּא שֶׁחֲתִיד לִיפְרַע
 מִמִּי שְׁתוּלָה מַעֲשֵׂיו כו' וּמִמִּי שְׁטוּמָן מַשְׁקֵלוֹתָיו בְּמַלְתָּ וּמִמִּי שְׁתוּלָה קֵלָא חֵילָן
 צְנִנְדוֹ וְאוֹמֵר חֲכַלְתָּ הוּא ע"כ • לִפִּי שְׂכָל חָלוֹ לֹא הֵאִיר כְּבוֹד עַבְדִּי לְכַבּוֹד קוֹמוֹ
 וְכוֹתֵר יִדְעֵהוּ וְהַשְּׁנֵחָחוּ ית' בְּתַעֲלוּמוֹת מַעֲשָׂיו • וְלוֹ"ה הַקֵּב"ה אֲנִי הוּא שֶׁחֲתִיד
 לִיפְרַע מִמִּי כו' לְהוֹדִיעַם כִּי רַק לוֹ לְבָדוֹ ית' חֲטָאוּ • וְלִכֵּן הוּא בְּעַלְמוֹ ית'
 יֵבִיא עֲלֵיהֶם הַמַּשְׁפֵּט וְחַתֵּה הִיתָה חֲטָאת מִלִּירֵיִם בְּאִמּוֹר מִלִּכֵּם בְּרָאשֵׁשׁ מִי ה'
 לֹא יִדְעֵהוּ חַת ה' • וּבְפָרוֹ בְּהַשְּׁנֵחָחוּ ית' בְּמַלְשׁוֹנֵי רַעְתָּם • וּבפ"ק דְּסוֹטָה תִּנְחַל
 מִשּׁוֹם רֵאש"ש מִלֹּמֵד שֶׁהֵבִיאוּ מוֹלָבָן וְחָלוּ לוֹ לְפָרְעָה בְּאוֹרָהּ וְכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל
 שֶׁאוֹמֵר לֹהֶם אֲסֵטִיִם אֲנִי אוֹמְרִים לוֹ כְּלוֹם אַתָּה אֲסֵטִיִם יוֹתֵר מִפְרַעְהָ כו' •
 וְזֶה כְּתוּבָה קֵלָא כו' וּבְכוֹלָא מוֹסוֹתֵרֵי הַשְּׁנֵחָחָה בְּמַעֲשֵׂי הַשִּׁפְלִים • אֲשֶׁר לֹזֶה הֵבִיא
 עֲלֵיהֶם הוּא ית' יְדוֹ הַחֲזָקָה בְּעַלְמוֹ • לְהוֹרֹתָם כִּי מַלְשׁוֹנֵי רַעְתָּם לֹא נִעְלְמוּ מִמֶּנּוּ •
 וְלוֹ"ה וְעִבְרַתִּי גו' אֲנִי וְלֹא מַלְאָךְ • וְלִכֵּן ג"כ עַד"ז הִיתָה הַיְלִיָּה לֹא עַל יְדֵי
 מַלְאָךְ כו' • כַּמ"ש שֶׁסֶּע עוֹדִי יו"מ דְּכַתֵּב רַחֲמָנָא גְבִי שְׂרִיִם ל"ל אֲמַר הַקֵּב"ה
 אֲנִי הוּא שֶׁהַבְּחִינִי כו' אֲנִי עֲתִיד לִיפְרַע מִמִּי שְׁמַעֲרֵב קֶרְבִּי דְגִים טַמְאִים בְּקֶרְבִּי

דגים

אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים אֲנִי יי: וְעַבְרַתִּי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם •
 אֲנִי וְלֹא מִלֶּאֱדָם • וְהַבִּיתִי כֹל בְּכוֹר • אֲנִי וְלֹא שְׂרָף •
 וּבָבֶל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים אֲנִי וְלֹא
 הַשְּׁלִיחַ: אֲנִי יי • אֲנִי הוּא וְלֹא אֲחֵר:

בְּיַד הַזֹּקֵה • זוֹ הַדְּבָר • כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (שמות
 ט"ג) הִנֵּה יַד יְהוָה הוֹיָה בְּמִקְנֶךָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה בְּכוֹסִים
 בַּחֲמֹרִים בְּגַמְלִים בְּבָקָר וּבְצֹאן דָּבָר כְּבֵד מְאֹד:
 וּבְזָרַע נְטוּיָה זוֹ הַחֶרֶב • כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר וַחֲרַבוּ שְׁלוּפֹת

בִּידוֹ (דה"א כא טז •)

דגים שהורים כו' • והיונו ג"כ כנומי משקלותיו כו' • שסותר הידיעה העליונה
 במעשים הנעלמים • וזה"ש עוד ח"ל אלא המעלה קשיא לי • מ"ש המעלה דכתב
 רחמנא ח"ל לכתנא דר"י דהדר"י אמר הקב"ה אלמלא לא העליתי את ישראל
 ממלרים אלא בשביל דבר זה שאין מטמאין בשרלים כו' • ויתכן משז"ל אלמלא
 לא העליתי פי' בעלמי ובכבודי אלא בשביל דבר זה שאין מטמאין בשרלים כל
 עיקר בשום ענין ולד' • אשר בזה הורה דעתם הופה באמונתם בידעתו ית' •
 כי הוא נופה ומביט על כל המעשים הנעלמים • שז"ל א אני עתיד לפרע ממי
 שמערב ק"בי כו' ולכן הסיפוק אללם שמאמינים בידעתו והשגחתו בשפלים
 כתב רחמנא ח"ל ה' המעלה פי' בעלמי ובכבודי (ומ"א אהרתי בזה) רק לעניניו
 כחן זה שהרכיב כחן בעהג"ד חלו שני הענינים בטשא אחד • היליאה ממלרים
 וההעברה במכת בכורות ששניהם באו על ידי עלמו ובכבודו ית' • הראשון בא
 בשביל האמונה • והשני • בשביל הכפירה • ושניהם בהשגחתו ית' במעשי
 השפלים • כמבואר:

ובבבל אלהי מצרים וגו' • שזה לא היה אפשר להיות מנוצל מנילתו
 ית' שהוא סיבה העליונה ב"ה המהווה ומניע כל משטרי השמים כוכביהם
 וכסיליהם הכל על פי רטו • וזה"ש חני הוא ולא אחר:

בִּיד חֹזֶקָה זוֹ הַדְּבָר וכו' • ובזרוע נטויה זו החרב רבים נתפלאו
 למה לא דרש ביד חזקה זו מכת בכורות שהיא היתה האחרונה שעל ידה בא
 עיקר היליאה ממלרים ובזה התחיל הכתוב ויוליאנו ה' ממלרים • וגם אומרו
 זו החרב היכן מלינו מכת חרב במלרים • ויתכן שבעהג"ד בנה יסודותיו ע"ד
 מדרשם ז"ל ש"ר פי"ב • המכות האלו ג' ע"י אהרן וג' ע"י משה וג' ע"י
 הקב"ה וא' ע"י כוין • דל"ך שהיו בארץ ע"י אהרן בא"ה ע"י משה לפי שהן

באור

בִּידוֹ נְמוּיָה עַל יְרוּשָׁלַם : וּבְמִרְא גְדֹלֵיו גְּדוּי שְׂכִינָתִי
 בְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ד' לד) אִו הִנֵּסָה אֱלֹהִים לְבוֹא
 לְקַחַת לוֹ גּוֹי מִקְרֵב גּוֹי בְּמִסַּת בְּאֵתֵת וּבְמוֹפְתִים
 וּבְמִלְחָמָה וּבְיַד הַזִּקָּה וּבְזִרְעֵ נְמוּיָה וּבְסוֹרְאִים
 גְּדֹלִים כְּכֹל אֲשֶׁר עָשָׂה לָכֶם יְיָ אֱלֹהֵיכֶם בְּמִצְרַיִם
 לְעֵינֶיךָ : וּבְאֵתֵת זֶה הַמַּטָּה • כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר
 (שמות ד' יו) וְאֵת הַמַּטָּה הַזֶּה תִּקַּח בְּיָדְךָ אֲשֶׁר
 תַּעֲשֶׂה בּוֹ אֵת הָאֵתֵת : וּבְמִפְתֵּיִם זֶה הַדָּם • כְּמָה

שנאמר

באור שך שלט משה בשמים ובארץ • עד כ"ע הקב"ה ושחין ע"י כולן כו'
 ע"ש • וכו' וראה שאלו ה' שבלו ע"י הש"י בעלמו ככולם כחוב מפורש את
 אשר יפלה ה' בין מלרים ובין ישראל • בערוב כתיב והפליתי ביום ההוא את
 ארץ נושן גו' למען תדע כי אלו ה' גו' ושמתו פדות גו' • בדבר כתיב והפלה
 ה' בין מקנה ישראל ובין מקנה מלרים והו"ל במדרש הפילו בהמה שהיתה
 ביד מלרי והיה לו לישראל תרעומות עליה שיש לו חלק בה היתה מולות ובכך
 ידעו דין של ישראל ע"כ • ובבכורות כתיב ג"כ למען תדעון אשר יפלה ה' בין
 מלרים ובין ישראל • משא"כ בכל שאר המכות לא מפורש כן מפני שאלו ה' גו'
 כיון שבלו מידו ית' בעלמו הזהיר הש"י שיעמדו ויראו הפלגת פרטיות כשנחתו
 קבלת העונש להראוי לה ולא לזולתו בשום פנים • ולכן כאן אחר שדרש בעה"ד
 ויוליתו ה' לא ע"י מלאך כו' כלל כאן במדרשו אלו ה' שבלו ע"י הקב"ה
 בעלמו שהם עד"כ • וההבדל שבין ערוב לדבר היה כדוגמת ההבדל שבין
 המכה את חבירו ביד לבין המכהו בחרב • כן עד"ז מכת הערוב אעפ"י שהיה
 מידו ית' בעלמו • עכ"ז כתוב שם הנני משליח כך את הערוב • ודומה למי
 שמכה את חבירו בחרב שאעפ"י שהפס חרב בידו עד"ז נקרא מכת חרב
 משא"כ בדבר כתיב הנה יד ה' הויה במקדך שהיתה הפלגתה כדוגמת מכה
 את חבירו בידו ממש • וז"ש ביד חזקה זו הדבר כמ"ש הנה יד ה' הויה גו' •
 ובזרוע נטויה • זו החרב ויתכן כוונתו על מכת הערוב שאמר עליה הנני משליח
 כך גו' שזו היא כדוגמת התופס חרב בידו ומכה את רעהו • והביא ראיותיו
 ממ"ש וחרבו שלפס בידו נטויה • שמה נלמד שהתופס חרב בידו להכות בה
 נקרא יד נטויה • ויהיה מלת נטויה סמוך למלת בידו • וכן עד"ז מכת הערוב
 נק' זרוע נטויה • ובמורה גדול זו גלוי שכינה • יתכן שזה אמר על מכות
 בכורות

שכינה
 שכת
 ובכ
 בידו
 ככל
 עי
 כדור
 נש
 זה
 המ
 שה
 לב
 מדר
 מי
 מי
 וה
 אח
 מ
 ש
 כ
 ב
 ח

שְׁנֵי אֲמָר (ויאלג גי) וְנִתְּנוּ מוֹפְתִים בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ •

דָּם • וְאֵשׁ • וְתִמְרוֹת עֵשֶׂן :

דְּבַר אֱהִר • בְּיַד תְּרוֹקָה שְׁתִּים • וּבְזֶרַע נְמוּיָה

שְׁתִּים • וּבְמָרָא גְדֹל שְׁתִּים • וּבְאַתּוֹת שְׁתִּים •

וּבְמִפְתֵּי שְׁתִּים : אֵלּוּ עֶשְׂרֵי מִנּוֹת שֶׁהֵבִיא הַקְּרוֹשׁ

בְּרוּךְ הוּא עַל הַמְצָרִים בְּמִצְרַיִם : וְאֵלּוּ הֵן •

כָּל חַמֵּשׁ מִשְׁעֵר הַמִּכּוֹת מִטּוֹף בְּאֲזַעְזוֹ טַפֵּחַ מִן הַיַּיִן וְיִרְקָה לַחֹן , וְכֵן בְּסוּמֵן דְּלִיךְ עַד"ש בְּאֲח"ב :

דָּם • צִפְרֵדַע • פְּנִים • עָרוֹב • דְּבַר • שְׁחִין •

בְּרֵד • אֲרֶבֶה • חֶשֶׂד • מִנּוֹת בְּכוֹרוֹת :

רַבִּי יְהוּדָה הָיָה נוֹתֵן בָּהֶם סְמָנִים : דְּצִיף

עַד"ש בְּאֲח"ב :

רבי

בְּכוֹרוֹת שְׁעִיָּה נֹאמַר כְּחֻמֵּי הַלֵּילָה אֵינִי יוֹאֵל גו' שֶׁזֶה הוּא גִלּוּי שְׂכִינָה • וְכֹזֵה נִשְׁלַם סֹדֵר הַג' שֶׁבָּאוּ ע"י הַקַּב"ה בְּעַלְמֵנוּ • וְאֲח"כ כָּלל עוֹד בְּאוֹמְרוֹ וּבְאֹתוֹת זֶה הַמַּטָּה • אֵלּוּ הַג' שֶׁנֶּעֱשׂוּ ע"י מֹשֶׁה בְּמַטָּה וְהֵם בְּאֲח"כ • וּבְמִפְתֵּי זֶה הַדָּם • שֶׁהוּא רֹאשׁ וְרַחֲשׁוֹן בְּסִי' דְּלִיךְ שֶׁנֶּעֱשׂוּ ע"י אֲהֲרֹן :

ר"י הוּא נוֹתֵן בּו' • עֵינִן מוֹסְרֵי"ע שֶׁעַר לִי וְהַבְּאִים אַחֲרָיו שֶׁהֲרִבּוּ לְבַאֵר כּוֹנֵת ר"י בְּחֻלּוֹקַת הַעֶשֶׂר מִכּוֹת לְסִימְנֵים אֵלּוּ • וְאֲנֹכִי לֹא הִרְחַק אֲלֵךְ מִדְּרֹכֵי ז"ל • אֲבָל בְּרַעֲיוֹנוֹת אַחֲרוֹת וּפְנִים שׂוֹנֵת • וְזֶה כִי רָאָה ית' לְפָרְסֵם מִלֵּי אוֹתוֹ וְיִכְלָתוּ וְהִשְׁתַּחֲוּ • אֲשֶׁר עַל שְׁלֹשֶׁת אֲמָר לִכֵּן אֲמַר לְב"י אֵינִי ה' • מִלֵּי אוֹתוֹ ית' • וְעַל הַשְׁתַּחֲוֹת אֲמַר וְהוֹלַחְתִּי אֲתֶכֶם מִתַּחַת שְׁבִלּוֹת מַלְאָכֵי • בְּגוֹף • וְהִלַּחְתִּי אֲתֶכֶם מִעַבְדוֹתֶיךָ בְּנַפְשִׁי (כַּמְסו"ל הֵלְלוּ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וְהִלְלוּ כו') וְגַלְתִּי אֲתֶכֶם בְּרוּעַ נְעוּיָה וּבְשִׁפְטֵים גְּדוּלִים • אֲשֶׁר מִזֶּה תִּרְאוּ כִי הִלַּחְתֶּם לְבַד חֵין מוֹסִיף לִי כִּמוֹ שֶׁמוֹסִיף לְאָדָם בְּשׂוֹכֵל לְהַלִּיל אֵת שְׁלוֹ וְלֹא יֵעָשֶׂה עֲכָבוֹת בְּדַבַּר כִּי פֶן יַעֲבֹר מוֹעֵד הַלְּלָתוֹ • וְלֹא יִתֵּן לֵב לְהַכְאִיב אֵת זֹולָתוֹ קוֹדֵם שֶׁיִּסְפֵּק רְעוּטוֹ בְּהִלַּת עַלְמוֹ • אֲבָל מֵדַת הַקַּב"ה וְאֵי אֲקַשֶׁה אֵת לֵב פְּרַעֲה גו' וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵיכֶם פְּרַעֲה גו' • וְכִי מוֹרֶה רֹבֵעַ וְיִכְלָתוּ ית' • וְהַסִּי"ת נָתַן בּוֹ כַח וְחִזּוֹק הֵלֵב

הלב בין כל מכה ומכה בטענות חדשות ולא האמין במליחות השי"ת ובראון
 השי"ת • ואם יש מליחותו ורלוטו ית' • כשהפך מהות רלוטו אך ומה ולא האמין
 לדברי שלוחי ה' • ויזכור • במדרש שאמר להם אתם למנה ודבריםכם למנה לנו
 לסבלותיכם • כוונתם ז"ל שאמר אך אני מחוייב להאמין בדבריםכם אם קיימים הם
 מכל דבר • וגם אתם למנה מפני מה אין השי"ת בעלמו ויתן לבלי לשלח • ולז"א
 ואני תקשה גו' • ואל ישמע אליכם פרעה ונתתי את ידי גו' ויקייים דבריו אתם
 למנה • ולז"א בהתרחת הא' בזאת הדע כי אני ה' הנה אנכי מכה גו' ויעש כן
 משה ואלהן גו' ויעשו כן החרטומים בלטיהם ויחזק לב פרעה גו' שנתחזק
 מעלמו לראותו שהחרט מים עשו ג"כ כן • ויפן פרעה גו' • לכן בהתרחת הב'
 אמר כה אמר ה' שלח את עמי ויעבדוני ואם מאן אתה לשלח • באומרך מי
 יודע את משה הוא • הנה אנכי גו' ועלו השרדעים בביתך גו' ויעשו כן
 החרטומים גו' ויקרא פרעה למשה ולאהרן ויאמר העתירו אל ה' ויסר
 השרדעים גו' וארחם שממנו הוא • ויזכרו לה' ויאמר גו' • וכאן בשלילת
 המל' לומן מוגבל היה כבר ראוי לו להודות שמה' הוא ושהשי"ת רואה ממנו מאומה
 אך לכן כאן באמת לא היה לו חיזוק הלב מעלמו רק השי"ת הכביד את לבו
 כמ"ס וירא פרעה כי היתה הרחה והכבד את לבו ולא שמע אל יסה גו' ולכן
 באה הג' בלי התראה אחר שכבר ראה כי מה' הוא והוא מבקש ממנו מאומה ולכן
 באה המכה לעונש והוסכם אצבע אלהים היא • וגבלם חלוקת דל"ך • והתחילה
 הד' להורות שראון השי"ת הוא לטובתן של ישראל שעל זה אמר ושמתו פדות בין
 עמי גו' • לכן ויקרא פרעה גו' לבו זכרו לאלהיכם בארץ • אבל מי יאמין על
 השילות מארתי • ויאמר משה לא נכון לעשות כן וגו' • ויכבד פרעה את לבו
 גם בפעם הזאת גו' • בטענתו זו • ובאה ה' ג"כ בהתראה אם לדקת בדברך
 אך יענך השי"ת על בלתי שלחך חותם כה אמר ה' גו' כי אם מאן אתה
 לשלח ועודך מחזיק בם הנה יד ה' הויה במקך גו' וישלח פרעה והגיה לא מת
 ממקנה ישראל גו' ויכבד לב פרעה גו' ואז באה המכה הו' בלי התראה לעונש •
 רק אז לא היה חיזוק לבו מעלמו • ולז"א ויחזק ה' את לב פרעה ולא שמע גו'
 וגבלם סי' עד"ש בהסגם השי"ת רואה בדברי שלוחיו • רק היה לו מהקשות
 מדוע יכביד השי"ת את לבו • ועל זה באה הו' להורות לו שהי"ת מכביד את לבו
 כדי לפרסם יכלתו ית' כמ"ס ואולם בעבור זאת העמיתך גו' וראייה לזה הנני
 ממסיר גו' ואם לא אודיעך אבוד תאבדון כולכו והנני מודיעך זאת למען הראותך
 כוחי ולמען ספר שמי גו' וירא פרעה כי חדל המטר והברד גו' ויוסף לחטוא
 ויכבד לבו הוא ועבדיו מבלי האמין בדברי משה בענין שילות העם • ולז"א בא
 אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו גו' ועל זה באה הארצה • ואז לא היה מקום
 לפרעה שיחזק מעלמו את לבו • ולז"א ויחזק ה' את לב פרעה גו' • ועל זה
 בא מכת החך בלי התראה לעונש • ואז ג"כ ויחזק ה' • וגבלם סי' בא"ח •
 הוראת השפטים גדולים שמאת ה' הוא שהכביד את לבו למען שתי אריותי
 וגו' • וא"כ ע"י ג' סימנים הללו הכירו מליחותו ית' ושהוא רואה מהם דבר
 שהוא

המפץ
 המשי
 ויאמה
 ועל תי
 את ה
 את יי
 שוא טו
 ית' צעתי
 אשר עליה
 בא מכת
 ואשר יש
 שיארת
 מכה את
 ה' ה' ה' ה'
 שמכות ה'
 יחד • ו
 בעלמו כ
 דכתיב וי
 דכתיב ב
 מלק"ה ה'
 הקב"ה ב
 שם הרא
 כו' • וב
 בסויה •
 ויתכן כו
 נאמר ד
 פני הש
 שבשני ה

רבי יוסי הגלילי אומר מנין אתה אומר שלקו
 המצרים במצרים עשר מצות • ועל הים לקו
 המצרים מצות • במצרים מה הוא אומר (שמות ה-טו)
 ויאמרו התרומם אל פרעה אצבע אלהים הוא :
 ועל הים מה הוא אומר (שמות יד-לא) וירא ישראל
 את ה' הגדלה אשר עשה יי במצרים ויראו העם
 את יי ויאמינו ביי ובמשה עבדו: במה לקו באצבעי

עשר

שהוא טובתן של ישראל ורואה בשפטים גדולים במלרים • רק למען יכירו רלנו
 ית' בעתיד שיהיו לו לעם והוא יהיה להם לאלהים שהיא עיקרית ההשגחה
 אשר עליה ייעד מתחילה ולקחהו אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים ג' • ע"ז
 בא מכת בצורות שעליה אמר למען תדעון אשר יפלא ה' בין מלרים ובין ישראל
 ואשר יפלא פ' בעתיד שעל זה אמר ג"כ והלאתי אתכם מעבודתם וכמו
 שביארתי למעלה :

במה לקו באצבע • אף שמהמר אצבע אלהים הוא • הוזכרה על
 מכה אחת • א"כ היה אפשר לומר שעל הים לקו ה' מצות • אלא שא"כ מה הוא
 ה' הגדולה שראו על הים הלא ה' מצות ראו במלרים ג"כ • ומוזה הכריח
 שמכות הים היו כפולים ה' פעמים נגד כל העשר מצות שבמלרים נגד כולם
 יחד • וכן ענין אמז"ל (בהדרין דף ג"ג) תנא משמ' דריב"ק פרעה שהירף
 בעלמו כו' דכתיב ב' מי ה' אשר אשמע בקולו כפרע הקב"ה ממנו בעלמו
 דכתיב וינער ה' את מלרים בתוך הים וכתיב דרכת בים סוסך ג' • הנחריב
 דכתיב ביד מלאכיה חרפת ה' • כפרע הקב"ה ממנו ע"י שליח דכתיב וילא
 מלאך ה' ויך במחנה אשור ע"כ • ואף שכל סימן עד"כ במלרים היה ג"כ ע"י
 הקב"ה בעלמו כמבואר במד' • עכ"ז הפסו ז"ל מה שפרע ממנו על הים • כי
 שם ה' ראה הוא ית' גבורותיו כפולות ומשפלות כמשאו"ל ראתה שפחה על הים
 כו' • ובמדרש אמרו ע"פ אלי אלי למה עזבתני • שהסתר היא שאמרה כן • אלי
 בסמי • אנכי ה' אלהיך • אלי בים • זה אלי ואנוהו • למה עזבתני • ע"כ •
 ויהי כוונתם ז"ל כי אנכי ולא יהי' לך מפי הגבורה שמעוכם • ועל הים ג"כ
 נאמר דרכת בים סוסך חומר מים רבים • וכילם כשפחה כנבירה זכו לראות
 פני השכינה כמאמז"ל במדרשות • וזה שטענה אסתר • אלי בסמי • אלי בים •
 שבשני המקומות אלו זכו כולם לראות נסוך ע"י ענמך • למה עזבתני • שאני

רואה

ואי

ו ובראו
 א האמין
 למה לו
 מים הם
 ולו"א
 יו חס
 ועשן
 שנתחוק
 אלת הב'
 מרד מי
 יעשו כן
 ה' ויסר
 בשלילה
 מלאמה
 אלת לבו
 ג' ולכן
 ממה ולכן
 ההתחילה
 דות בין
 מין על
 אלת לבו
 בדברך
 אן אלת
 לא מת
 לעונש
 זמנו ג'
 והקשות
 אלת לבו
 זה הנני
 הראותך
 לחטוא
 ז"ל אלת
 ה מקום
 ועל זה
 בא"ח •
 אותותי
 הם דבר

עֶשְׂרֵי מִבּוֹת. אָמור מֵעֵתָה בְּמִצְרַיִם לָקוּ עֶשְׂרֵי מִבּוֹת.
וְעַל הַיָּם לָקוּ חֲמִשִּׁים מִבּוֹת :

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אָמַר מִנּוּן שֶׁבֶל מִכָּה וּמִכָּה
שֶׁהָבִיא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרַיִם בְּמִצְרַיִם
הִיְתָה שֶׁל אַרְבַּע מִבּוֹת • שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים עח. טז.)
יִשְׁלַח בָּם חֲרוֹן אַפּוֹ עֲבָרָה וְזַעַם וְצָרָה מִשְׁלַחַת
מִלְּאֲבֵי רָעִים : עֲבָרָה אַחַת • וְזַעַם שְׁתַּיִם • וְצָרָה
שְׁלֹשׁ • מִשְׁלַחַת מִלְּאֲבֵי רָעִים אַרְבַּע • אָמור מֵעֵתָה
בְּמִצְרַיִם לָקוּ אַרְבַּעִים מִבּוֹת : וְעַל הַיָּם לָקוּ מֵאַתְיִים
מִבּוֹת :

רַבִּי עֲקִיבָה אָמַר • מִנּוּן שֶׁבֶל מִכָּה וּמִכָּה
שֶׁהָבִיא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרַיִם בְּמִצְרַיִם
הִיְתָה שֶׁל חֲמִשׁ מִבּוֹת • שֶׁנֶּאֱמַר יִשְׁלַח בָּם חֲרוֹן אַפּוֹ
עֲבָרָה וְזַעַם וְצָרָה מִשְׁלַחַת מִלְּאֲבֵי רָעִים • חֲרוֹן אַפּוֹ
אַחַת • עֲבָרָה שְׁתַּיִם • וְזַעַם שְׁלֹשׁ • וְצָרָה אַרְבַּע •
מִשְׁלַחַת מִלְּאֲבֵי רָעִים חֲמִשׁ • אָמור מֵעֵתָה בְּמִצְרַיִם
לָקוּ חֲמִשִּׁים מִבּוֹת : וְעַל הַיָּם לָקוּ חֲמִשִּׁים וּמֵאַתְיִים
מִבּוֹת :

כמה

רואה נסיד אף ע"י שליח • והוא גם הוא אמרה אלי בים • אף שבמלרים ג"כ
היה כל סימן בא"ח ע"י היות בעלמו • עכ"ז על הים היו גבורותיו ית' כפולות
ומכופלות כמו שהפליגו בדבר זה כל התנאים שבפסיקא זו :

ר"ג

במה מעלות טובות למקום עלינו :

- אלו הוציאנו ממצרים •
- וְלֹא עָשָׂה בָּהֶם שְׁפָטִים : דִּינֹו :
- אלו עָשָׂה בָּהֶם שְׁפָטִים •
- וְלֹא עָשָׂה בְּאֱלֹהֵיהֶם : דִּינֹו :
- אלו עָשָׂה בְּאֱלֹהֵיהֶם
- וְלֹא הִרְג בְּכוֹרֵיהֶם : דִּינֹו :
- אלו הִרְג בְּכוֹרֵיהֶם
- וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת מִמּוֹנָם : דִּינֹו :
- אלו נָתַן לָנוּ אֶת מִמּוֹנָם
- וְלֹא קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם : דִּינֹו :
- אלו קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם
- וְלֹא הִעֲבִירָנוּ בְּתוֹכֹוּ בְּחֶרֶב : דִּינֹו :
- אלו הִעֲבִירָנוּ בְּתוֹכֹוּ בְּחֶרֶב
- וְלֹא שָׁקַע צְרִינוּ בְּתוֹכֹוּ : דִּינֹו :
- אלו שָׁקַע צְרִינוּ בְּתוֹכֹוּ
- וְלֹא סָפַק צְרִכְנוּ בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה : דִּינֹו :
- אלו סָפַק צְרִכְנוּ בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה
- וְלֹא הֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמָּן : דִּינֹו :
- אלו הֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמָּן
- וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת הַשַּׁבָּת : דִּינֹו :
- אלו נָתַן לָנוּ אֶת הַשַּׁבָּת

ולא

בותי
מכה
צרים
(ט.ט.)
לחת
צרה
עמה
בתים
מכה
צרים
אפו
אפו
בע
צרים
אתים

יום ג'כ
כפולות

וְלֹא קִרְבָּנוּ לְפָנֵי הַר סִינִי דִּינוּ :

אֱלֹהֵינוּ קִרְבָּנוּ לְפָנֵי הַר סִינִי

וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה דִּינוּ :

אֱלֹהֵינוּ נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה

וְלֹא הִכְנִיסֵנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל דִּינוּ :

אֱלֹהֵינוּ הִכְנִיסֵנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל

וְלֹא בָנָה לָנוּ אֶת בֵּית הַבְּחִירָה דִּינוּ :

עַל אֲחַת בְּמָה וּבְמָה טוֹבָה כְּפוּלָה וּמְכַפְּלָת

לְמָקוֹם עָלֵינוּ • שְׁחֻצֵינוּ מִמְצָרִים • וְעָשָׂה בְּהֵם

שְׁפָטִים • וְעָשָׂה בְּאַלְהֵיהֶם • וְהָרַג בְּכוֹרֵיהֶם • וְנָתַן

לָנוּ אֶת מַמּוֹנֵם • וְקָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם • וְהִיעֲבִירָנוּ

בְּתוֹכוֹ בְּחֻרְבָּה • וְשָׁקַע צְרִינוּ בְּתוֹכוֹ • וְסַפֵּק צְרִכְנוּ

בְּמִדְבַר אַרְבָּעִים שָׁנָה • וְהֵאֱכִילָנוּ אֶת רֶמֶן • וְנָתַן

לָנוּ אֶת הַשֶּׁבֶת • וְקִרְבָּנוּ לְפָנֵי הַר סִינִי • וְנָתַן לָנוּ

אֶת הַתּוֹרָה • וְהִכְנִיסֵנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבָנָה לָנוּ אֶת

בֵּית הַבְּחִירָה לְכַפֵּר עַל כָּל עֲוֹנוֹתֵינוּ :

רַבֵּן גַּמְלִיאֵל הֵיךְ אוֹמֵר • כָּל שֶׁלֹּא אָמַר שְׁלֹשָׁה

דברים

ר"ג היה אומר • ענין סג' דברים אלו שכללם ר"ג שבשילת חמירת

שלישן בטעמים לא ילא י"ח • יתכן להבינם במה שנודע כי כל דבר הנעשה

בעולם לא ימלט מאחד מנ' סיבות • הא' • מסיבת הטבע החזקה הבא מנזירת

הטבעים וכסיליהם שהם פועלי הטבע • הב' • מסיבת הפחירה בחין גזור

ומכריח דק כי כן בחר לעשות • הג' • בנזירת השנחה העליונה ית' העולה על

כולה • והנה גאלתינו ממלרים סיה נמנע מכל סיבות שליטת האלו • אם מלד

הטבע והשלחה • הלא מקובלים אנתנו מפ' חכמינו ז"ל • אשר מפייהם אנו

דְּבָרִים אֱלֹהִים בְּפֶסַח לֹא יֵצֵא יָדֵי חוּבְתוֹ • וְאֵלֹהֵי הַיָּם •
פֶּסַח • מִצֵּה • וּמְרֹר • :

פֶּסַח שִׁתְּיוּ אֲבוֹתֵינוּ אוֹכְלִים בְּזִמְן שְׁבִית
הַמִּקְדָּשׁ קָמִים • עַל שׂוֹמֵם מָה • עַל שׂוֹמֵם שִׁפְסַח תִּקְדוֹשׁ
בְּרֹדֶה הוּא עַל בְּתֵי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם • שֶׁנֶּאֱמַר

שמות

חיים • כי תוקף הללחת מלרים היתה כ"כ גדול ואמון בימים ההם עד שכל
עבד שנכנס לשם לא היה יכול ללאת משם • אם מלד הבחירה • אם מבחירת
המלרים • הלא דעידה תורה זדונם ורוע לבבם (כ"ש) הכס נתחכמה לו וא"ל למושען
של ישראל) וכמה הכבירו את לבם אף אחרי הנכות והמופת • ואם מבחירתנו
הן גם אחרי לאתם התלוננו ואמרנו מה זאת עשית לנו להוליאתנו ממצרים •
ואז"ל כדועה השומט עובר ממעי בהמה הללו כו' והללו כו' (וכן או"ל שהיה
קשה בעיניהם לפרוש מעבודת כוכבים) • ואם מסיבת ההשגחה העליונה ג"כ כנמע מב'
לדדים • ה' שלא שלמו עדיין ימי שטר המוחזק שהיה לפדעה ת' שנה • הב' •
להעדר הזכות כמבואר במדרשות רק האל ית' במדתו דלג על השיבויין ועל
החשבונות ונתן להם מזות שיתעסקו בהם • והיה א"כ הגולה או במדה
עליונה למעלה מהזמון והמזל והבחירה אשר כל חלו לא יקפס שכל האנושי מפני
מה ואיך הגענו למדה זו • ע"כ התנא האלהי הזה ר"ג כאשר ראתה עינו ולבו •
כן ברוב הימים כאשר יעברו זמנים ועדנים יעיר לב אנוש לאמר • כי גאלת
מצרים ג"כ נתחיבה אז מה' משלם סיבות האלו ככל הדברים הנעשים בעולם
אשר לא ימלטו מה' משלשן • ע"כ בא ר"ג ושם חוק ומשפט בישראל לכל ישכחו
ריסם וענים שהיו אז אם במזל ואם בהשגחה • ולולי חסדו ית' לא היו ראויים
והגונים ללאת משם וכמאמר המשורר ע"ה • זכר עשה נפלאותיו • שיזכרו ולא
ישכחו לעולם כי רק במדת חנינותו ורחמיו ית' עשה נפלאותיו עמנו וז"ש חנון
ורחום ה' • על כן אנו חייבים לומר ג"ד אלו בטעמים להבינו ולזכור לעולם
שי"מ היתה משוללת מנ' סיבות הגז' • ה' • פסח שהיו כו' פסח הוא לה' גו' •
ויתכן ביאורו ע"ד אמ"ל פ"ק דשבעות ופ"ג דחולין דרש בן עזאי מ"ד ויעש
אלהים גו' כדר"ל דאר"ל מה נשתנה שער של ר"ח שנאמר בו חטאת לה' אמר
הקב"ה שער זה יהא כפרה עלי שמייעתי את הירה • ע"כ • ואף כאן יתכן
מ"ש זבח פסח הוא לה' • עליו ית' • אשר פסח גו' כנגפו את מלרים ואת בתו
הז' • מה שלא חייבה כן אז שורת הדין כמבואר במ"ר שלא היה אז שום זכות
לישראל רק כמו שהשיב הוא ית' למשה בזכות התורה שהן עתידין לקבל •
ועז"ה ויקד העם וישתחוו כי הכירו הטיב כי רק מחסדו ית' היתה זאת להם •

ולא

(שמות יב. כז.) וְאִמְרַתֶּם זְבַח פֶּסַח הוּא לַיהוָה אֲשֶׁר פָּסַח
עַל בְּתֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנִגְפוֹ אֶת מִצְרַיִם
וְאֶת בְּתֵינֵנו הִצִּיל וַיִּקַּד הָעַם וַיִּשְׁתַּחֲוּ :

מראה המטה למכוזין ואומר

מִצֵּה זוֹ שְׂאֵנוּ אוֹכְלִים עַל שׁוֹם מָה • עַל שׁוֹם
שְׁלֹא הִסְפִּיק בְּצֶקֶם שֶׁל אֲבוֹתֵינוּ לְהַחֲמִיץ עַד
שֶׁנִּגְלָה עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ
הוּא וְגֹאֲלָם • שֶׁנֶּאֱמַר (שם יב. לט.) וַיֹּאפֹּו אֶת הַבֶּצֶק
אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עֲגַת מִצּוֹת כִּי לֹא חָמֵץ כִּי
גִרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יִכְלוּ לְהַתְמַהֵמָה וְגַם צִדָּה לֹא
עָשׂוּ לָהֶם :

מראה המרור למכוזין ואומר

מְרֹר זֶה שְׂאֵנוּ אוֹכְלִים עַל שׁוֹם מָה • עַל שׁוֹם
שֶׁמְרָרוּ הַמִּצְרַיִם אֶת חַיֵּי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם • שֶׁנֶּאֱמַר

וַיִּמְרָרוּ

ולא מדויל ידיהו משתלמי • וזה למעלה מקיבת ההשגחה • ה' • מלה זו כו'
ע"ש שלא הספיק בלקס של אבותינו להחמין כו' • והוא כיווי ומשל על קלקול
המעשי שראתה עינו ית' כי כ"כ נתקלקלו והוטמאו בגלולי מזלי' ובתועבותם
עד שאם היו שם עוד מעט היו מתחמנים לגמרי עד קלה האחרון • אשר לכן
כל עוד היה מעט רוח חיים באפיהם נגלה עליהם ממתיבה וגאלם • והביא
ראיתו ממש"ה כי גורשו ממזרים על כרחם שלא בטובתם (כאזל ברועה השומע
עובר כו') אשר מזה ידענו תכלית קלקולם אז בין שכיחה הרעים • וזהו שלילת
סיבת הבחירה אז מלידט • הג' • מרור זה כו' על שום שמררו המלרים את חיי
אבותינו • אשר מזה ידענו ביטול סיבת הבחירה מלידט לגודל זדונם ורוע
לכבם והוסיק עוד אומרו • במלרים • שהיתה אז בתוקף הללחה שכל עבד שנכנס
כו' • אשר מזה נודמ לנו שלילת סיבת המזל • וכן אמרה תורה עבדים היונו
לפרעה במלרי' • שהללחה המדינה גרמה לעבדות עולם • וזוילאנו ה' משם גו'

ויחן

שם
ובבל
עבד

על פי
כמוך
ממלכה
בכורי
טמא
אובד
ולומר
זה נק
להכריז
המעט
(כמו)
תפלה
המלרי
לערו
ג' דב
בפירס
ישראל
ע"פ ז
בירס
הקב"ה
לה' (ו)
נמוך
ואף
המשכ
אז למט
דברים

שם א. יד) וַיִּמְרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בְּעַבְדָּה קָשָׁה בְּדַמָּר
וּבִלְבָנִים וּבְכָל עַבְדָּה בְּשָׂדֵה אֶת כָּל עַבְדָּתָם אֲשֶׁר
עָבְדוּ בָהֶם בְּפֶרֶךְ :

בְּכָל דּוֹר וָדוֹר חַיֵּב אָדָם לִרְאוֹת אֶת עַצְמוֹ

כ"ד

ויתכן עוד מה שכלל ר"ג אלו הג' דברים יחד . פסח מלה ומרור .
על פי ברייתא (בסוטה דף לב) תניא רשב"י אומר אדם אומר שבחו בקול
נמוך וגמותו בקול רם . שבחו בקול נמוך . מוידוי מעשר (לא עברתי
ממנוהיך ולא שפחתי שהוא וידוי מעשר ושבח עלמנו) וגמותו בקול רם ממקרא
בכורים . ופריך וגמותו כו' לא תימא גמותו הלא אימא לערו בדתניא וימא
טמא יקרא לריך להודיע לערו לרביס כו' . ולערו במקרא בכורים הייט ארמי
אובד אבי וירד מנארימא . לרת לבן . לרת מלרים . וא"כ הוה אפשר לחלק
ולומר דפסח שהוא מהב' מלות דס פסח ודס מילה שנתעסקו ישראל בז"מ
זה נקרא אללנו שבה עלמנו (כידוי מעשר לא עברתי ממנוהיך) ואין ראוי
להכריזו בפירסוס כ"כ . וכן מלה זו שאנו כו' שמזה נודע הכלית קלקול
המעשים ששחתו אז אבותינו במלרים ג' כ' אין נכון להודיעם ולפרסום כ"כ .
(כמו דפריך סס הס"ס וגמותו בקול רם והאר"י משום רשב"י מפני מה הקנו
תפלה בלחם מפני שלא לבייש את עוברי עברה כו') רק מרור זה כו' שמררו
המלרים כו' זה ודאי נכון להודיע בפירסוס גדול כמ"ס הלא אימא
לערו בקול רם ופירש"י לרת לבן לרת מלרים . לכן בא ר"ג ואמר כל שלא אמר
ג' דברים אלו כו' לא ילא י"ה . כי האמנה שמחויבים לחנו לפרסם כל שלשתן
בפירסוס רב בהמון למען ידעו תהלות ה' וחסדו ית' . שאף מה שעסקו אז
ישראל בדם פסח ומילה לא היו ראויים לכך ע"ד שדרש רבי מתיא בן חרש
ע"פ ופעבור עליך ואראך מתבוססת בדמייך הגיעה השעה לגאולם ולא היה
בידם מלות שיתעסקו בהם כדי שיגאלו שנא' ואת ערום ועריה ונתן להם
הקב"ה מלות פסח ומילה ע"כ . וכן אמרה הורה ואמרתם זבח פסח הוא
לה' (וכמש"ל ע"ד הטאת לה') וא"כ אין צוה שבה עלמנו שאדם אומרם בקול
נמוך אבל הוא גמותו כמו מלה זו כו' כי גורשו ממלרים שמיאנו ללאח משם
ואף שגמותו ג"כ ראוייה להיות נאמרת בלחם . אך אם אמנם כי צואת יבחק
המשכיל לדעת חסדי האל ית' עד היכן מגיע . וגמלינו למידין שהיתה הגאולה
אז למעלה מהזמן וההשגחה והמזל . ע"כ לא ילא י"ה עד שיפרסם כל אלו הג'
דברים ויכריזו מדה טובה המרובה אשר מזה יתרבה כבוד ש"ס בעולמנו :

בכל דור ודור כו' . עד ואותנו הוציא משם . ובפסחים דף ק"ז

על

כְּאֵלֹהֵינוּ הוּא יֵצֵא מִמִּצְרַיִם • שְׁנֵי אָמַר (שמות יג. ח.) וְהִגַּדְתָּ
 לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בְּעֶבְרַת זֶה עָשָׂה יְיָ לִי
 בְּיֵצֵאתִי מִמִּצְרַיִם : לֹא אֶת אֲבוֹתֵינוּ בְּלִבְדָּ גָּאֵל
 הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא • אֲלֵא אִף אוֹתָנוּ גָּאֵל עִמָּהֶם •
 שְׁנֵי אָמַר (דברים ו. כג.) וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם לְמַעַן הִבִּיא
 אֶתְנוּ לְתֵת לָנוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאֲבוֹתֵינוּ :

מכסין המלות ומגביהין הכוס והומרים בקול רם :

לְפִיכֶן אֲנַחְנוּ חַיִּים לְהוֹדוֹת לְהַלֵּל לְשַׁבַּח
 לְפָאֵר לְרוֹמְם לְהַדָּר לְבָרֵךְ לְעֹלָה וּלְקַלֵּם • לְמוֹ

שעשה

אמר רבא ולריך לומר ולאותנו הוליא משם ענין החיוב שהעמים בעהג"ד כאן
 על כל איש ישראל לראות ח"ע כאלו היא יאל ממזרים • אם למען הכיר נפלאות
 ה' וחסדו עם אבותינו ועמנו • הלא זה היה ראש דבריו שבה התחיל ואלו
 לא הוליא כו' הרי אלו וצנינו כו' • אבל הנכון בזה הוא על פי משז"ל בש"ר
 פ"ג ע"פ וכו' הוליא את בני ישראל מה זכות יש בידם כו' ח"ל הקב"ה כו' •
 הוי יודע שזכות התורה שהם עתידים לקבל הם נגאלים כו' • ועל פי זה
 פירשתי למעלה (בפיסקא עבדים היינו) מ"ש הכהוב והיה לך לאות גו' למען
 תהיה תורת ה' צפיק כי ביד חזקה הוליאך וגו' מפני שכל השתדלותו יתברך
 להוליאנו משם על כרחינו ביד חזקה היה להטעה התכליתית בקבלת התורה •
 וז"ש למען תהיה תורת ה' צפיק • ולמטרת הסגולה הלזו הטיל הבעהג"ד החיוב
 על כל איש ישראל בכל דור ודור שיראה ח"ע כאלו הוא יאל ממזרים בשביל
 קבלת התורה והמנות • ולזה ג"כ חז"ל ול"ל ולאותנו הוליא משם על כרחנו •
 למען הביא אותנו לתת לנו את הארץ גו' וילזנו ה' לעשות את כל החוקים
 האלה גו' לחיותנו כהיום הזה ולדקת תהיה לנו גו' לפני ה' אלהינו • מה
 שקרוב ונראה שכללה התורה במקראות אלו כל הג' מתנות טובות שניתנו לנו
 תורה וחי' ועוה"ב • ח"י • צמ"ש למען הביא אותנו גו' • תורה • צמ"ש
 וילזנו ה' לעשות את כל החוקים גו' • ועוה"ב • צמ"ש (בקדושין דף טו) הוכות
 יש לה קרן ויש לה פירות שחומר אמרו לדיק כי טוב כי פרי גו' • וז"ש לחיותנו
 כהיום הזה • היינו פירות שאוכל בעוה"ב • ולדקת תהיה לנו גו' לפני ה'
 אלהינו גו' היינו הקרן השמור לעולם כגמול :

לפיכך כו' מעבדות כו' • מנה כאן ה' דברים • מעבדות לחירות •

לענין

שעשה
הוציא
ליום
ונאמר

שם
שם

לענין

משז"ל

מעבדות

במזרי

לקבלת

ארבע

אור זר

ע"ש

לישרים

ליזם

והדוד

הסדרי

בעולמו

נגאלו

פ"ק

ע"כ

המן

לכן חף

ולאמר

כמות

השכל

שְׁעֵשָׂה לְאֲבוֹתֵינוּ וְלָנוּ אֶת כָּל הַנְּסִים הָאֵלֶּה
 הוֹצִיאָנוּ מֵעֲבָדוֹת לְחֵירוֹת מִיַּגוֹן לְשִׁמְחָה • מֵאֶבֶל
 לְיוֹם טוֹב • וּמֵאֶפְלָה לְאוֹר גְּדוֹל • וּמִשְׁעָבוֹד לְגִאֲלָה •
 וְנֹאמַר לְפָנָיו (שִׁירָה חֲדָשָׁה) הַלְלוּיָהּ:

יטח הכוס מידו ויגלה המצות :

תהלים קיג הַלְלוּיָהּ | הַלְלוּ עַבְדֵי יְיָ הַלְלוּ אֶת
 שְׁם יְיָ : יְהִי שֵׁם יְיָ מְבָרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם : מְמוֹרָח
 שְׁמֵשׁ עַד מְבוֹאוֹ מְהַלֵּל שְׁם יְיָ : רַם עַל כָּל גּוֹיִם | יְיָ
 עַל

לענין חירות הגוף כמ"ש והולאתי אתכם מחרת סבלות מזרים • רק לפי
 משז"ל (ש"ר פ"ה) שבעו של לוי פטוי היה מעבודת פרך • ואין סיף בהם כ"כ
 מעבודות לחירות • עז"א ומשיעבוד לגאולה • שעכ"פ משועבדים היו לפרעה
 במזרים • (מיגון לשמחה ומאפילה לאור גדול) • שניהם לענין חירות הנפש שזכו
 לקבלת התורה שעל ידה ישיגו לרב טוב הלפון • רק לפי שאמרו ז"ל (תענית ד'ט"ו)
 ארנב"י לא הכל לאורה ולא הכל לשמחה לדיקום לאורה וישירים לשמחה שנאמר
 אור זרוע ללדיק ולישרי לב שמחה • ע"כ • וע"ש בחידושי הרשב"א והר"ף ז"ל
 ע"ש • לכן על אלו שני מיני הייעודים הנפשיים בעולם הגמול הזכיר בתוך השמחה
 לישרים והאור גדול לדיקום • ומאבל ליום טוב • כענין שאז"ל מנגלגין זכות
 ליום זכאי וחובה ליום חייב • וכבר כתבו רבים שהיום שנתלבש במקורי הנסים
 וסידורי הטבע הוא עלול לעולם שיתרחש בו חוץ מהיקש הטבעי והנהגה
 הסדרית • וכמשז"ל במ"ר ע"פ החודש הזה לכם ראש חדשים • משבחר הקב"ה
 בעולמו קבע בו ראשי חדשים ומשבחר ביעקב ובניו קבע ר"ח של גאולה שבו
 נגאלו ישראל ממזרים ובו עתידין ליגאל • ע"כ • ומבואר יותר עפ"י אמז"ל
 (פ"ק דמילה) ע"פ ויעבור מדרכי שהעביר יו"ט הראשון של פסח בתענית •
 ע"כ • שבי"ג בסימן נחנה הדת בשושן ובי"ד וט"ו וט"ז התענו ובע"ז נתלה
 המן • וכ"ז מחמת כי כן עלה ברעיו ית' להלביש אלו הימים בשידודי הטבע •
 לכן אף בעת שגרמו עונותיהם ונחתיבו כליו' • עכ"ז עמדה להם תוקף •
 ואומן ימים אלו שנתגלגל זכות ליום זכאי • וזש"כ מאבל ליום טוב :

רם גו' המשפילי גו' • יבואר במשז"ל (פ"ק דטוטה) בוא וראה שלא
 כמדת הקב"ה מדת ב"ו מדת ב"ו גבוה רואה את הנבוה ואין גבוה רואה את
 השפל • אבל מדת הקב"ה אינו כן הוא גבוה ורואה את השפל שנאמר כי רם

זיין

עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ : מִי בִּי אֱלֹהֵינוּ הַמְגִבֵּהוּ לְשֶׁבֶת :
 הַמְשַׁפִּילוֹ לְרֵאוֹת בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ : מִקִּימִי מַעְפָּר דָּל
 מֵאֲשַׁפֵּת יָרִים אֶבְיוֹן : לְהוֹשִׁיבִי עִם נְדִיבִים עִם נְדִיבֵי
 עַמּוֹ : מוֹשִׁיבֵי עֵקֶרֶת הַבַּיִת אִם הַבָּנִים שְׂמַחָה
 הַלְלוּ יְיָ :

שם קיד בַּצֵּאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם בֵּית יַעֲקֹב
 מִעַם לַעֲזוֹ : הֵייתָ יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ יִשְׂרָאֵל מִמְשֻׁלוֹתָיו :
 הַיּוֹם רְאֵה וַיָּנֶם הַיָּרְדֵן יִסָּב לְאַחֹר : הַתָּרִים רָקְדוּ

כאלים

ה' וספל וראה . ע"כ . והוראת יו"ד ההוספה בנ"ש המגביהי המשפילי .
 יתכן שאמר כן מלך ישראל על עממו . לפי שבמקום אחר הוא אומר (הלים ע"ח)
 ויבחר בדרך עבדו ויבחרו מנוכלאות לאן מאחר עלות הביאו לרעות ביעקב עמו
 ג' לו"ה גם כאן לפי שמדת ב"ו אין גבוה רואה את השפל . לכן אחרי כן
 הוא שהגביהני לשבת אבל תחילה השפילני . למען יסובב מזה . לראות בשמים
 ובארץ כמדת ב"ו גבוה רואה את הגבוה וספל רואה את השפל . וכיון שעב"פ
 בזמנים מתחלפים ונולאו בי שני הטעמי האלה תמלא ידו להנהיג משפט המלוכה
 בעין פקודה מן ארצו הלבנון עד אזובי קירי ועז"ה יפה במלכותו לראות בשמים
 ובארץ . וכן אז"ל אין ממנין פרנס על הניבור כו' . ואמר עוד מקימני מעפר
 ג' אשר מכל זה את למדים השגחתו ית' בשפלים . ויפה נתקן זה על
 הסדר להוליא מדועה הנפסדת שהיה לפרעה ומלכוס לכפור בהשגחתו בשפלים
 לסיבת רוממותו ית' :

הֵייתָ יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ . באהמך רבה פ"ו אמר דוד לפני הקב"ה
 רכש"ע זכרני ה' ברצון עמך בשעה שתעשה תשועה לישראל כו' ובפירושי שם
 כתבתי לפרש דברי המדרש שם עפ"י מה דאמרני' (מגילה דף י"ג) דמקמי הש"ס
 קרי ליה יהודי וקרי ליה ימיני כו' אמר רבב"ה אביו מבטימין ואמו מיהודה .
 ורבין אמרי משפחות מתגרות זו בזו . משפחת יהודה אומרת אלא גרים
 דמתיליד מרדכי ללא קטליה דוד לשמעני בן גרא . ומשפחת בנימין אומרת מינאו
 קאתי כו' . ושם הארכתי . והעולה מרבני שם שמה שהיו המשפחות מתגרות
 זו בזו בנימי מרדכי . זו היא עלמה שנחלקו ר"ע ור"י בצרייתא (פ"ו דסוטה)
 דקטילא היה ר' מאיר אומר בשעה שהיו ישראל עומדים על שפת הים היו
 שבטים מדמינים זה עם זה . זה אומר אני יורד תחלה לים וזה כו' קפץ שבטו
 של בנימין וירד תחלה לים כו' אל"ר ר"י לא כך היה מעשה אלא ז"ה אין אני

יורד

כְּאִילִים גְּבְעוֹת כְּבָנֵי צֹאן : מַה לָּךְ הָיִם פִּי תָנוּם
 הַיְרֵדֵן תִּסַּב לְאַחֹר : הַדְרִים תִּרְקְדוּ כְּאִילִים גְּבְעוֹת
 כְּבָנֵי צֹאן : מִלְפְּנֵי אֲדוֹן חוּלֵי אֶרֶץ מִלְפְּנֵי אֲדוֹנָה
 יַעֲקֹב; הַהֶפְכִי הַצֹּר אֶגֶם מַיִם הַלְמִישׁ לְמַעַיְנֹ מַיִם :

נוטלים הכוס וחוזמים ככרסה זו

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מִלֵּךְ הָעוֹלָם יֵאָשֶׁר גָּאֲלָנוּ
 וְגָאֵל אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם • וְהַגִּיעָנוּ לְלֵילָה הַזֶּה
 לְאֶכֶל בֹּו מִצֵּה וּמְרוֹר • כֵּן יי אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ
 וְגִיעָנוּ לְמוֹעֵדִים וְלִרְגָלִים אֲחֵרִים הַבָּאִים לְקִרְאתֵנוּ
 לְשִׁלּוֹם

יורד תחלה כו' ויהודה עוד רד עם אל גו' לפיכך זכה יהודה לעשות ממשלה
 בישראל כו' • ומשפחת יהודה דסברי כר"י דשבט יהודה קפ"ו תחלה לים •
 ולכן קף שלדברי הכל היה מרדכי לביו מצנימין מ"מ מיחסו הכתוב אחר
 משפחת אמו ג"כ וקרי ליה יהודי משום דעיקר מסירת נפש וקדושת השם
 שהיה בו שלא השתחוה להמן • הו' לו זאת ממשפחת אמו משבט יהודה •
 [וכמשז"ל שם במד' למה נקרא שמו יהודי לפי שיחד שמו של הקב"ה כו'] ולכן
 אומרת אכל גרים דמסיליד מרדכי דלא קטלי' כו' היפך ממ"ש שם כנ"י אמרה
 לאידך ניסא כו' ומשפחת בנימין אומרת מיכאי קאתי דסברי כר"מ דשבטו
 של בנימין קפך תחלה לים • וא"כ זה המס"כ וקדושת השם שהו' למרדכי
 מיכאי קאתי ואכל הוא דגרמית לים (ובפי' שם הרחבתי בענין זה) • ולכן
 דהמע"ה שהו' ג"כ משבט יהודה ס"ל נמי כמשפחת יהודה שבט יהודה קפך
 תחלה לים • ולז"א היתה יהודה לקדשו (וכמשז"ל שם בסוטה מ"ט היתה
 יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו משום דהיה ראה ויומם • ע"ס) • וכן אמר
 (תהלים ע"ח) וימאס בזהל יוסף ובשבט אפרים לא בחר ויבחר את שבט יהודה
 גו' כמ"ש שבטוני בכחש אפרים גו' ויהודה עוד רד עם אל •

דְּהַגִּיעָנוּ הַלֵּילָה הַזֶּה כו' כֵּן יַגִּיעֵנוּ כו' • כמ"ש במדרש ש"ר
 פ' ו"ח מה ראה לומר ליל שמורים שבו עשה גדולה לנדיקים כשם שעשה
 להם לישראל במצרים • בו הליל לחוקי' בו הליל לחמני' וחזיריו כו' ובו משיח
 ואלי' מתגדלין • ע"כ ;

לְשָׁלוֹם שְׂמֵחִים בְּכַנֵּיךְ עִירָךְ וְשִׁשִּׁים בְּעֹבְדֹתֶיךָ •
 וְנֹאכֵל שֵׁם מִן הַזְּבָחִים וּמִן הַפְּסָחִים אֲשֶׁר יִגִּיעַ דָּמָם
 עַל קִיר מִזְבִּיחֶךָ לְרִצּוֹן • וְנוֹדֶה לָּךְ שִׁיר חֲדָשׁ עַל
 נִאֲלָתֵנוּ וְעַל פְּדוּת נַפְשֵׁינוּ : בְּרוּךְ אַתָּה יי נֹאֵל
 יִשְׂרָאֵל :

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְרֵי הַתְּנַפֵּן :

וְחוֹסֵן כְּסֶכֶת שִׁמְחָל :

רחצה

נוטל ידיו לאכילה ומכרך :

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו
 וְצִוָּנוּ עַל נְשִׁילַת יָדַיִם :

מוציא מצה

יקח צידו כל ג' המזות-הפרוסות בין ב' השלימות ויכרך כמוזיא - ואחר כך יקח העליונה
 והפרוסה ויכרך על אכילה מזה - ויבצע כזית מכל אחת ויטבל במלח ויאכלם כהסבה :

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ :
 בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו
 וְצִוָּנוּ עַל אֲכִילַת מִצָּה :

מרור

יקח כזית מרור ויטקנוו כהרוסות וינטן כהרוסות מעליו ויכרך על אכילה מרור - ואוכל
 בלא הסבה :

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו
 וְצִוָּנוּ עַל אֲכִילַת מְרֹרֶר :

כורך

יקח כזית מהמזה השלישית וכזית מרור עמה ויאכלם כהסבה בלא שיכול - ובלא כוכה -
 רק ואמר זה

זָכַר לְמִקְדָּשׁ בְּהַלְלֵל: בֵּן עֲשֵׂה הַלֵּל בְּזִמְנֵן שְׁבִית הַמִּקְדָּשׁ

ים

קום • הִיָּה כּוֹרֵךְ (פֶּסַח) מִצֵּה וּמְרוֹר וְאוֹכֵל בְּיַחַד • לְקוּם מֵה
שֶׁנֶּאֱמַר עַל מִצּוֹת וּמְרוֹרִים יֹאכְלֵהוּ :

שולחן עורך

ואחר כך אוכלים וכותים כל נרמס

צפון

לאחר נמר סעודתו יקה כוים מהני מלה השמורה להפיקומן ואוכל ככסכה

ברך

שול ידיו למים אחרונים ונוטל כוס שלישי בידו ומברך ברכת סמזון. ואחר ברכת סמזון ימך

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרֵי הַגֶּפֶן :

והוספה ככסכה

קודם שאומרים (ספור וגו') נוכחים לפתוח סדלת לסודיע כי ליל שמורים כול

שִׁפְךָ הַמֶּתֶדֶ אֶל־הַגּוֹיִם) אֲשֶׁר לֹא יִדְעוּךָ וְעַל־
מִמְלָכוֹת אֲשֶׁר בְּשִׁמְךָ לֹא קָדְמוּ : בִּי אֲבֵל אֶת יַעֲקֹב
וְאֶת־גְּזוּהוּ הַשָּׁמַיִם : (תהלים עט. ו.) שִׁפְךָ־עֲלֵיהֶם וְעַמְּךָ
וְחֵרוֹן אַפֶּךָ יִשְׁיִיגֵם : (שם סט. כה.) הַתְּדַדֶּךָ בְּאֵף
וְתִשְׁמְדֵם מִתַּהַת שָׁמַיִם יי (איכה ג. טו.) :

הלל

חזונין כוס רביעי

תהלים קסו לא לנו יי לא לנו פי לשמך תן כבוד על
חסדך על אמתך : למה יאמרו הגוים איה נא אלהיהם :
ואלהינו בשמים כל אשר חפץ עשה : עצביהם כסף וזהב
מעשה ידי אדם : פה להם ולא ידברו עינים רהם ולא יראו :
אזנים להם ולא ישמעו אף להם ולא יריחון : ידיהם ולא
ימישון

(*) דברים האלו נמשכים על הכתובים אשר התריבו ביה ראשון ולא ידעו אפ
כבוד ולא האמינו בו, ע"כ הסעלים נאמר בלשון עברי, ולפי זה הסעלים אחרים בלשון
עבר וצדק פירושם גם בלשון עבר וכדומה לזה נמצא סעלים רבים בלשון הכתוב.

יְמִישׁוּן רַגְלֵיהֶם וְלֹא יִחַלְכוּ לֹא יִהְיוּ בְּגֵרוֹנִים : כְּמוֹתֵם יִהְיוּ
עֲשִׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר בְּמַח בָּהֶם : יִשְׂרָאֵל בְּמַח בְּיַי עֲזָרָם וּמִגִּנֶם
הוא : בֵּית אֶהָרֹן בְּמַחוּ בְּיַי עֲזָרָם וּמִגִּנֶם הוא : יִרְאִי יְיָ בְּמַחוּ
בְּיַי עֲזָרָם וּמִגִּנֶם הוא :

יְיָ זָכְרֵנוּ יִבְרַךְ יִבְרַךְ אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל יִבְרַךְ
אֶת בֵּית אֶהָרֹן : יִבְרַךְ יִרְאִי יְיָ הַקְּטָנִים עִם הַגְּדֹלִים :
יִסַּף יְיָ עֲלֵיכֶם עֲלֵיכֶם וְעַל בְּנֵיכֶם : בְּרוּכִים אַתֶּם לְיְיָ
עֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ : הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לְיְיָ וְהָאָרֶץ נָתַן
לְבְנֵי אָדָם : לֹא הִמְתִּים יִחַלְלוּ יִתְּוֹלָא כֹּל יִרְדֵי דוּמָה :
וְאַנְחֵנוּ נִבְרַךְ יְיָ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם הַלְלוּ יְיָ :

תהלים קטו אהבתי כי ישמע יי את קולי תחנוני : כי הפה
אָזְנוּ לִי וּבִימֵי אֶקְרָא : אֶפְפוּנֵי חֲבֵלִי מִוֶּת וּמִצָּרֵי שְׂאוּל מִצְּאוּנֵי
צָרָה וַיְגֹן אֶמְצָא וּבִשְׁם יְיָ אֶקְרָא אָנָּה יְיָ מִלְטָה נַפְשִׁי : חֲנוּן
יְיָ וְצַדִּיק וְאֱלֹהֵינוּ מִרְחָם : שִׁמְרֵ פֶתְאֵינוּ יְיָ דְלוֹתֵי וְלֵי יְהוֹשִׁיעַ :
שׁוּבֵי נַפְשִׁי לְמִנוּחֵיכֶם כִּי יְיָ גָּמַל עֲלֵיכֶי : כִּי חֲלַצְתָּ נַפְשִׁי מִמוּת
אֶת עֵינֵי מִן דְּמָעָה אֶת רַגְלֵי מִדְּחֵי אֶתְחַכֵּךְ לִפְנֵי יְיָ בְּאַרְצוֹת
הַחַיִּים : הֶאֱמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר אֲנִי עֲנִיתִי מְאֹד : אֲנִי אֲמַרְתִּי בְּחַפְזִי
כֹּל הָאָדָם כֹּזֵב :

מָה אָשׁוּב לְיְיָ כֹּל תַּגְּמוּלוֹתַי עָלַי : בּוֹס יִשׁוּעוֹת
אֲשֵׁא וּבִשְׁם יְיָ אֶקְרָא : נִדְרֵי לְיְיָ אֲשַׁלֵּם נִגְדָה נָא
לְכָל־עַמּוֹ : יִקַּר בְּעֵינֵי יְיָ חַמּוֹתַה לְחַסְדֵּינוּ : אָנָּה יְיָ
כִּי אֲנִי עֲבָדֶךָ אֲנִי עֲבָדֶךָ בֶּן אֲמִתָּה פִתְחַת לְמוֹסְרֵי :
לֵךְ אֲזַבַּח זֶבַח תּוֹדָה וּבִשְׁם יְיָ אֶקְרָא : נִדְרֵי לְיְיָ
אֲשַׁלֵּם נִגְדָה נָא לְכָל־עַמּוֹ : בְּחַצְרוֹת בֵּית יְיָ בְּתוֹכְכִי
יְרוּשָׁלַם הַלְלוּ יְיָ :

הללו

תהלים קיו הללו את יי כל גוים שבתוהו כל האמים : כי
גבר עלינו חסדו ואמת יי לעולם הללויה :

קיה הודו ליי כי טוב : כי לעולם חסדו :

יאמרו נא ישראל : כי לעולם חסדו :

יאמרו נא בית אהרן : כי לעולם חסדו :

יאמרו נא יראי יי : כי לעולם חסדו :

מן המצר קראתי יה ענני במרחב יה : יי לי לא

אירא מה יעשה לי אדם : יי לי בעזרי ואני אראה בשנאי :

טוב לחסות ביי מבטח באדם : טוב לחסות ביי מבטח

בגדויבים : כל גוים סבבוני בשם יי כי אמילם : סבוני

גם סבבוני בשם יי כי אמילם : סבוני כדברים דעכו פאש

קוצים בשם יי כי אמילם : רחה רחתיני לנפל ויי עזרני :

עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה : קול רנה וישועה באהרי

צדיקים ימין יי עשה חיר : ימין יי רוממה ימין יי עשה

חיל : לא אמות כי אחיה ואספר מעשי יה : יסר יסרני

יה ולמות לא נתנני : פתחו לי שערי צדק אבא בם אודה

יה : זה השער ליי צדיקים יבאו בו : אודה כי עניתני

ותהי לי לישועה : אודך אבן מאסו הבונים היתה לראש

פנה : אבן מאת יי היתה זאת היא נפלאת בעינינו : מאת

זה היום עשה יי נגידה ונשמחה בו : זה

אנא יי הושיעה נא : אנא יי הושיעה נא :

אנא יי הצליחה נא : אנא יי הצליחה נא :

ברוך תבא בשם יי ברכנוכם מפית יי : ברוך אר יי

ויאר לנו אסרו חג בעבתים עד קרנות המזבח : אל אר

אפה ואודה אלהי ארוממך : אלי הודו ליי כי טוב כי

לעולם חסדו : הודו

והחייב אותם כלל הגדול - שיש בו כח בליח :

תהלים קלו הודו לוי כי טוב

הודו לאלהי האלהים
הודו לאדני האדנים
לעשה נפלאות גדלות לבדו
לעשה השמים בתבונה
לרוקע הארץ על המים
לעשה אורים גדלים
את השמש למששלת ביום
את הירח וכוכבים לממשלות בלילה
למכה מצרים בבכוריהם
ויצא ישראל מתוכם
ביד חזקה ובורנע נמויה
לגזר ים סוף לגזורים
והעביר ישראל בתוכו
ונער פרעה וחילו בים סוף
למולך עמו במדבר
למכה מלכים גדלים
ויהרג מלכים אדירים
לסיחון מלך הבשן
ולעוג מלך הבשן
ונתן ארצם לנחקה
נחלה לישראל עבדו
שבשפלונו זכר לנו
ויפרקנו מצרינו
נתן להם לכל בשר
הודו לאל השמים

כי לעולם חסדו :
כי לעולם חסדו :
כי לעולם חסדו :
כי לעולם חסדו :
כי לעולם חסדו :
כי לעולם חסדו :
כי לעולם חסדו :
כי לעולם חסדו :
כי לעולם חסדו :
כי לעולם חסדו :
כי לעולם חסדו :
כי לעולם חסדו :
כי לעולם חסדו :
כי לעולם חסדו :
כי לעולם חסדו :
כי לעולם חסדו :
כי לעולם חסדו :
כי לעולם חסדו :
כי לעולם חסדו :
כי לעולם חסדו :
כי לעולם חסדו :
כי לעולם חסדו :

גשמת

בשר
העולם
פודה
מקד
בריות
עולמו
המעון
אמור
מודים
ושפת
זכרה
אין א
זכרון
רבבו
גאלת
ובשם
רעים
עובד
שפיל
בפינו
ויקד
לשון
תשת
לשם
מצי
ישור
(סי

נשמת כל חי תברך את שמך יהוה אלהינו ורוח כל
בשר תפאר ותרום וזכרך מלכנו תמיד • מן העולם ועד
העולם אתה יאל • ומבלעדיך אין לנו מלך • גואל ומושיע
פודה ומציל ומפגם ומרחם בכל עת צרה וצוקה אין לנו
מלך • אלא אתה : אלהי הראשונים והאחרונים : אלוה כל
בריות אדון כל תולדות המתלל ברוב התשפחות המנהג
עולמו פתסד ובריותיו ברחמים • ויאל ינום ולא יישן •
המעורר ישנים והמקיץ נרדמים • והמשיח אלמים • והמתיר
אסורים • והסומך גופלים והזוקף כפופים • לך לבדך אנחנו
מודים • אלו פיגו מלא שירה פים • ולשונו רנה כהמון גלוי
ושפתותינו שבח כמרחבי רקיע • ועינינו מאירות כשמש
וכירה • וידינו פרושות כנשרי שמים • ורגלינו קלות כאילות :
אין אנחנו מספיקים להודות לך יי אלהינו ואלהי אבותינו
ולברך את שמך • על אחת מאלתך אלקי אלפי אלפים ורבי
רבבות פעמים המובות שעשית עם אבותינו ועמנו : ממצרים
גאלתנו יי אלהינו ומפית עבדים פדיתנו ברעב ונתנו •
ובשבע כלכלתנו • מחרב הצלתנו • ומדבר מלשתנו ומחלים
רעים ונאמנים דליתנו : עד הנה עורנו רחמיה • ולא
עובנו חסדיך • ואל תמשנו יי אלהינו לנצח : על בן אברים
שפלת בנו • ורוח וגשמה שנפחת באפינו ולשון אשר שמת
בפינו : הן הם יודו ויברכו וישבחו ויפארו וירוממו ויעריצו
ויקדישו וימליכו את שמך מלכנו : כי כל פה לך יודה • וכל
לשון לך תשבע • וכל ברך לך תברע וכל קומה לסניף
תשתתחה • וכל לבבות ייראוה • וכל קרב וכליות זמרו
לשמך • כדבר שכתוב כל עצמותי תאמנה יי מי כמוך •
מציל עני מחוק ממנו ועני ואביון מגזלו : מי ידמה לך ומי
ישנה לך ומי יערך לך • תאל הגדול הגבור ותנורא אל עליון

קנת

חית

* היינו מן על כעולם שהוא מחליך כל מלכים

קנה שמנים וארץ : נהללך ונשבחה ונפארה ונברך את שם
קדשך : כאמור לדוד ברכי נפשי את יי וכל קרבי את
שם קדשו :

האל בתעצמות ענה : הגדול בכבוד שמך : הגבור
לנצח והנורא בנוראותיך המלך היושב על כסא רם ונשא :
שוכן עד מרום וקדוש שמו • וכתוב רננו
צדיקים ביי לישראל נאווה תהלה • בפני ישראלים
תתהלל • ובדברי צדיקים תתברך • ובלשון חסידים
תתרום • ובקרב קדושים תתקדש :

ובמקהלות רבבות עמך בית ישראל ברנה
יתפאר שמך מלכנו בכל דור ודור שפן חובת כל
היצורים לפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו להודות
להלל לשבח לפאר לרוםם להדר לברך לעלה
ולקלם על כל דברי שירות ותשבחות דוד בן ישי
עבדך משיחה :

ישתבח שמך לעד מלכנו האל המלך הגדול והקדוש
בשמים ובארץ כילך נאה יי אלהינו ואלהי אבותינו שיר
ושבחה הלל וזמרה עוז וממשלה נצח גדלה ונבירה תהלה
ותפארת קדשה ומלכות ברכות והודאות מעתה ועד עולם :
יהלוקה יי אלהינו (על) כל מעשיך וחסדיך צדיקים עשו
רצונה וכל עמך בית ישראל ברנה ידו ויברכו וישבחו ויפארו
וירוממו ויעריצו ויקדישו וימליכו את שמך מלכנו כי קה טוב
להודות ולשמך נאה לומר כי מעלם ועד עלם אתה אל :
ברוך אתה יי מלך מהלל בתשבחות :

ובכן

בראש
גר צדק
הפחד
וישור

חילם
פוסת

ברע
ראיש

נושע
שנאד

פורה
צרח

שומן לליל ראשון על סדר א"ב

ובכן ויהי בחצי הלילה

בלילה :

הלילה :

לילה :

הלילה :

לילה :

לילה :

הלילה :

בלילה :

לילה :

בלילה :

לילה :

לילה :

בלילה :

לילה :

בלילה :

לילה :

בלילה :

לילה :

קרב

או רוב נסים הפראת

בראש אשמורת זה

גר צדק נצחתו כנחלק לו

ויהי בחצי הלילה

דנת מקד גרר בחלום

הפחדת ארמי באמש

נישר ישראה למראה ויוכר ח

ויהי בחצי הלילה

זרע בכורי פתרום מחצת בחצי

חילם לא מצאו בקומם

טיסת נגיד חרושת סלית בכוכבי

ויהי בחצי הלילה

יעץ מחרף לנופף אווי הובשת פגרו

כרע בל ומצבו באישון

דאיש חסודות נגקה רז חוות

ויהי בחצי הלילה

משחבר בכרי קדיש נהרג בו

נושע מבור אריות פותר בעחתי

שנאה נמר אגני וכחב ספרים

ויהי בחצי הלילה

עוררת נצחה עליו בנדר שנת

פורה דרבת לשמר מה

צרח בשמר ושח אתא בקר וגם

ויהי בחצי הלילה

הגדה של פסח

לילה :

הלילה :

הלילה :

לילה :

קרוב יום אשר הוא לא יום ולא

יום הודע בילה היום אף לה

שומרים הפקד לעירך כל היום וכל

תאיר באור יום תשבת

ויהי בחצי הלילה :

פומן לליל שני על סדר א"ב לקוח מסייעי קרובות ליום שני וזם כמחבר אליעזר קליר 1

ובכן ואמרתם זבח פסח :

אומין גבורותיה הפלאה בפסח : בראש פד מועדות

נשאת פסח : גלית לא זרחי חצות ליל פסח :

ואמרתם זבח פסח :

דלתיו דפקת בחום היום בפסח : הסעיד נוצצים

עגות מצות בפסח : ואל הבקר רץ ובר לשור עבך פסח :

ואמרתם זבח פסח :

זועמו סדומים ודוהטו באיש פסח : חליץ לזמ מהם ומצות

אפה בקץ פסח : טאמאת אדמת מוף ונוף בעבך בפסח :

ואמרתם זבח פסח :

יה ראש כל און סחצת בריר שמור פסח : בבירה

על בן בכור פסחת בדם פסח : לבלתי תת משחית לבא

בפתחי בפסח :

ואמרתם זבח פסח :

מסגרת סגרה בעתותי פסח : נשמדה מדין בצליר

שעורי עומר פסח : שורפו משמני פול ורוד ביקד יקוד פסח :

ואמרתם זבח פסח :

עוד היום בנזוב לעמוד עד געה עונת פסח : פסיד פתבה

לקעקע צול בפסח : צפה הצפית ערוך השלחן בפסח :

ואמרתם זבח פסח :

קהל

קָהַר בְּנִסְתָּה הַדָּסָה לְשֵׁלֶשׁ צוּמ בְּפֶסַח : רֹאשׁ מִבֵּית
 רִשְׁעֵי מַחְצֵיט בְּעֵץ חַמְשִׁים בְּפֶסַח : שְׁתֵּי אֵלֶּה רִנְעֵי הַבָּאָה
 קְעוּצִית בְּפֶסַח : תְּעוּזַת יָדָהּ תְּרוּם יְמוּנָה בְּלִיל הַתְּקַדֵּשׁ
 חַג פֶּסַח : וְאִמְרַתֶּם זָבַח פֶּסַח :

כִּי לֹא נֶאֱמַר • כִּי לֹא יֵאָדָר :

אֲדִיר בְּמַרוּכָה • בְּחֹר בְּהִלְכָה • גְּדוּדֵינוּ יֹאמְרוּ לוֹ •
 קָהּ וְקָה • קָה בִּי קָה • קָה אֶפֶס לָהּ קָה • הַמְּמַלְכָה
 כִּי לֹא נֶאֱמַר • כִּי לֹא יֵאָדָר : דְּגוּל בְּמַרוּכָה • הַדּוּר בְּהִלְכָה •
 וְתִיקוּ יֹאמְרוּ לוֹ • קָה וְקָה • לָהּ בִּי לָהּ קָה אֶפֶס קָה • קָה •
 הַמְּמַלְכָה • כִּי לֹא נֶאֱמַר • כִּי לֹא יֵאָדָר : זָבָא בְּמַרוּכָה • הַסִּין
 בְּהִלְכָה • נִפְסְרוּ יֹאמְרוּ לוֹ : קָה וְקָה • קָה בִּי קָה • קָה אֶפֶס
 קָה • קָה • הַמְּמַלְכָה : כִּי לֹא נֶאֱמַר • כִּי לֹא יֵאָדָר : יְחִיד
 בְּמַרוּכָה • כְּבִיר בְּהִלְכָה • לְמַדְרֵינוּ יֹאמְרוּ לוֹ • לָהּ וְלָהּ •
 לָהּ בִּי קָה • קָה אֶפֶס קָה • לָהּ • הַמְּמַלְכָה • כִּי לֹא נֶאֱמַר • כִּי
 לֹא יֵאָדָר : מִיֶּשֶׁר בְּמַרוּכָה • גּוֹרָא בְּהִלְכָה • סְבִיבֵינוּ יֹאמְרוּ
 לוֹ • לָהּ וְקָה • לָהּ בִּי קָה • קָה אֶפֶס קָה • לָהּ • הַמְּמַלְכָה •
 כִּי לֹא נֶאֱמַר • כִּי לֹא יֵאָדָר : עֲנִינוּ בְּמַרוּכָה • פּוֹדָה בְּהִלְכָה •
 צְדִיקוֹ יֹאמְרוּ לוֹ • קָה וְלָהּ • קָה בִּי קָה • קָה אֶפֶס קָה • קָה •
 הַמְּמַלְכָה כִּי לֹא נֶאֱמַר כִּי לֹא יֵאָדָר : קְדוּשׁ בְּמַרוּכָה • רְחוּם
 בְּהִלְכָה • שְׁנֵאֲנֵינוּ יֹאמְרוּ לוֹ • לָהּ וְקָה • קָה בִּי קָה • קָה אֶפֶס
 קָה • קָה • הַמְּמַלְכָה : כִּי לֹא נֶאֱמַר • כִּי לֹא יֵאָדָר : תִּקְוָה
 בְּמַרוּכָה • תּוֹמֵךְ בְּהִלְכָה • תְּמִימוֹ יֹאמְרוּ לוֹ • קָה וְקָה • קָה
 כִּי קָה • קָה אֶפֶס קָה • לָהּ • הַמְּמַלְכָה • כִּי לֹא נֶאֱמַר • כִּי לֹא יֵאָדָר :
 בְּרוּךְ אַתָּה • יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְרֵי הַגֶּפֶן :

וּסְתוּן כְּסִיכָה שְׂמַל וְאַחֲרַי מְכַרְתִּין בְּרַכָּה אַחֲרֵינוּ
 בְּרוּךְ אַתָּה • יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם • עַל הַגֶּפֶן וְעַל
 פְּרֵי

פְּרִי הַגֶּפֶן וְעַל תְּנוּבַת הַשֵּׁדֶה וְעַל אֶרֶץ חֲמֵדָה טוֹבָה וְרַחֲבָה
 שְׂרָצִית וְהִנְחַלְתָּ לְאֲבֹתֵינוּ לֶאֱכֹל מִפְּרִיָהּ וְלִשְׂבֹּעַ מִטוֹבָה •
 רַחֵם יי אֲרֵצֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ • וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ • וְעַל
 צִיּוֹן מְשֻׁכֵן פְּבוֹדָה • וְעַל מִזְבְּחֶךָ • וְעַל הַיְבֵרֶךָ • וּבִגְלוֹת יְרוּשָׁלַיִם
 עִיר הַקִּדְשׁ בְּמַהֲרָה בְיָמֵינוּ • וְהַעֲלֵנוּ לְתוֹכָהּ • וְשִׂמְחָנוּ בָּהּ •
 וְנֹאכַל מִפְּרִיָהּ • וְנִשְׂבַּע מִטוֹבָהּ • וְנִכְרַכְךָ עֲלֵיָהּ בְּקִדְשָׁהּ
 וּבְמַהֲרָה ^(בשנת) וְרַצָּה וְהִחְלִינֵנוּ בְיוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה • וְשִׂמְחָנוּ בְיוֹם חַג
 הַמִּצּוֹת הַזֶּה • כִּי אַתָּה יי טוֹב וּמְטִיב לְכָל • וְנוֹדֶה לְךָ עַל
 הָאָרֶץ וְעַל פְּרִי הַגֶּפֶן בְּרוּךְ אַתָּה יי עַל הָאָרֶץ וְעַל פְּרִי הַגֶּפֶן:

נְרִצָּה

כי כבר ראה האלוהים את מעשיך •

סוּס שֶׁל ר' יוֹסֵף טוֹב עַלֵם

חֶסֶד סְדוּר פֶּסַח כְּהַלְכָתוֹ • כָּכָל מְשֻׁפְטוֹ וְחֻקְתּוֹ •
 כְּאִשֶׁר זָכִינוּ לְסִדְרֵי אוֹתוֹ • בֵּן גְּזֻזָה לְעִשׂוֹתוֹ • וְךָ
 שׂוֹכֵן מְעוֹנָה • קוֹמֵם קָחַל מִי מְנָה בְּקָרוֹב נִהַל נִמְעִי
 כְּנֶה פְרוּסִים לְצִיּוֹן פְּרִנָּה :

לִשְׁנֵה הַבָּאָה בִּירוּשָׁלַיִם :

אחר גמר הסדר נוסעים בני אשכנז לומר ענה פיוטים אלה :

אֲדִיר הוּא • יִבְנֶה בֵיתוֹ בְּקָרוֹב • בְּמַהֲרָה • בְּמַהֲרָה •
 בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב • אֵל בְּנֵה אֵל בְּנֵה • בְּנֵה בֵיתְךָ בְּקָרוֹב • בְּחֹזֶר
 הוּא יִבְנֶה בֵיתוֹ בְּקָרוֹב • בְּמַהֲרָה • בְּמַהֲרָה • בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב •
 אֵל בְּנֵה • אֵל בְּנֵה • בְּנֵה בֵיתְךָ בְּקָרוֹב • גְּדוּל הוּא • דְּגוּל
 הוּא • יִבְנֶה בֵיתוֹ בְּקָרוֹב • בְּמַהֲרָה • בְּמַהֲרָה • בְּיָמֵינוּ
 בְּקָרוֹב • אֵל בְּנֵה • אֵל בְּנֵה • בְּנֵה בֵיתְךָ בְּקָרוֹב • הַדוּר הוּא •
 וְתִים

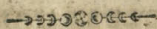
וְהִיךְ הוּא • זָכַאי הוּא • חָסִיד הוּא • יִבְנֶה בֵּיתוֹ בְּקָרוֹב • בְּמַהֲרָה
 בְּמַהֲרָה • בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב • אֵל בְּנֵה • אֵל בְּנֵה • בִּיתְךָ
 בְּקָרוֹב • מְהוּר הוּא • יְהוּד הוּא • כְּבִיר הוּא • לְמוֹד הוּא •
 מֶלֶךְ הוּא • נְאוּר הוּא • סְגִיב הוּא • עֲזוּז הוּא • פּוֹדֶה הוּא •
 צְדִיק הוּא • יִבְנֶה בֵּיתוֹ בְּקָרוֹב • בְּמַהֲרָה • בְּמַהֲרָה • בְּיָמֵינוּ
 בְּקָרוֹב • אֵל בְּנֵה • אֵל בְּנֵה • בְּנֵה בִּיתְךָ בְּקָרוֹב • קְדוֹשׁ הוּא
 רְחוּם הוּא • שְׂדֵי הוּא • תְּקוּף הוּא • יִבְנֶה בֵּיתוֹ בְּקָרוֹב •
 בְּמַהֲרָה • בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ בְּקָרוֹב • אֵל בְּנֵה • אֵל בְּנֵה • בְּנֵה
 בִּיתְךָ בְּקָרוֹב :

כלל שני מחליץ ספירת העומר

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ
 עַל סְפִירַת הָעוֹמֵר :

יָמִים יוֹם אֶחָד לְעוֹמֵר

יְהִי רַצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יי אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שִׁיבְנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ
 וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרַתְךָ

אֶחָד מִי יוֹדֵעַ • אֶחָד אֲנִי יוֹדֵעַ • אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבְּשָׁמַיִם
 וּבָאָרֶץ :

שְׁנַיִם מִי יוֹדֵעַ • שְׁנַיִם אֲנִי יוֹדֵעַ • שְׁנַיִם לַחֹת הַבְּרִית •
 אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ :

שְׁלֹשָׁה מִי יוֹדֵעַ • שְׁלֹשָׁה אֲנִי יוֹדֵעַ • שְׁלֹשָׁה אָבוֹת • שְׁנַיִם
 לַחֹת הַבְּרִית • אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ :

אַרְבַּע מִי יוֹדֵעַ • אַרְבַּע אֲנִי יוֹדֵעַ • אַרְבַּע אֲמָחוֹת •
 שְׁלֹשָׁה אָבוֹת • שְׁנַיִם לַחֹת הַבְּרִית • אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבְּשָׁמַיִם
 וּבָאָרֶץ :

חֲמִשָּׁה מִי יוֹדֵעַ • חֲמִשָּׁה אֲנִי יוֹדֵעַ • חֲמִשָּׁה חֲמוּשֵׁי תוֹרָה •
 אַרְבַּע אֲמָחוֹת • שְׁלֹשָׁה אָבוֹת • שְׁנַיִם לַחֹת הַבְּרִית • אֶחָד
 אֱלֹהֵינוּ

שְׁנַיִם עָשָׂר מִי יוֹדֵעַ • שְׁנַיִם עָשָׂר אֲנִי יוֹדֵעַ • שְׁנַיִם
 עָשָׂר שִׁבְעִימָּא • אֶחָד עָשָׂר כּוֹכְבֵימָּא • עֶשְׂרֵה דְפִרְיָא • תְּשַׁעֵה
 יְרֵחֵי לֵידָה • שְׁמוֹנֵה יָמֵי מִלְּחָה • שִׁבְעָה יָמֵי שְׁבִתָּא • שֵׁשֶׁה
 סְדְרֵי מְשָׁנָה • חֲמִשָּׁה חֲמִשֵּׁי תוֹרָה • אַרְבַּע אֲמָהוֹת • שְׁלֹשֶׁה
 אָבוֹת • שְׁנֵי לַחֹת הַבְּרִית • אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שִׁבְשִׁמִּים וּבְאָרְץ •
 שְׁלֹשֶׁה עָשָׂר מִי יוֹדֵעַ • שְׁלֹשֶׁה עָשָׂר אֲנִי יוֹדֵעַ • שְׁלֹשֶׁה
 עָשָׂר מְדֵיָא • שְׁנַיִם עָשָׂר שִׁבְעִימָּא • אֶחָד עָשָׂר כּוֹכְבֵימָּא • עֶשְׂרֵה
 יְרֵחֵי לֵידָה • תְּשַׁעֵה יְרֵחֵי לֵידָה • שְׁמוֹנֵה יָמֵי מִלְּחָה • שִׁבְעָה יָמֵי
 שְׁבִתָּא • שֵׁשֶׁה סְדְרֵי מְשָׁנָה • חֲמִשָּׁה חֲמִשֵּׁי תוֹרָה • אַרְבַּע
 אֲמָהוֹת שְׁלֹשֶׁה אָבוֹת • שְׁנֵי לַחֹת הַבְּרִית אֶחָד אֱלֹהֵינוּ
 שִׁבְשִׁמִּים וּבְאָרְץ •

חַד גְּדִיָּא חַד גְּדִיָּא דְזִבְן אָבָא בְּתֵרֵי זַוְיִיחַד גְּדִיָּא חַד גְּדִיָּא
 וְאַתָּא שְׁוֹנָרָא • וְאַכְרֵ לְגְּדִיָּא • דְזִבְן אָבָא בְּתֵרֵי זַוְיִי •
 חַד גְּדִיָּא חַד גְּדִיָּא •

וְאַתָּא כְּרָבָא • וְנִשְׁקֵ לְשׁוֹנָרָא • דְאַכְל לְגְּדִיָּא • דְזִבְן
 אָבָא בְּתֵרֵי זַוְיִי • חַד גְּדִיָּא חַד גְּדִיָּא •

וְאַתָּא חוּמְרָא • וְהִפֵּה לְכַלְבָּא • דְנִשְׁקֵ לְשׁוֹנָרָא • דְאַכְרֵ
 לְגְּדִיָּא • דְזִבְן אָבָא בְּתֵרֵי זַוְיִי • חַד גְּדִיָּא חַד גְּדִיָּא •

וְאַתָּא נוֹרָא • וְשִׁרְף לְחוּמְרָא • דְהִפֵּה לְכַלְבָּא •
 דְנִשְׁקֵ לְשׁוֹנָרָא • דְאַכְרֵ לְגְּדִיָּא • דְזִבְן אָבָא בְּתֵרֵי זַוְיִי •
 חַד גְּדִיָּא חַד גְּדִיָּא •

וְאַתָּא מֵיָא • וּכְבֵה לְנוֹרָא • דְשִׁרְף לְחוּמְרָא • דְהִפֵּה
 לְכַלְבָּא • דְנִשְׁקֵ לְשׁוֹנָרָא • דְאַכְרֵ לְגְּדִיָּא • דְזִבְן אָבָא
 בְּתֵרֵי זַוְיִי • חַד גְּדִיָּא חַד גְּדִיָּא •

וְאַתָּא תוֹרָא • וְשִׁתָּא לְמֵיָא • דְכְבֵה לְנוֹרָא • דְשִׁרְף
 לְחוּמְרָא • דְהִפֵּה לְכַלְבָּא • דְנִשְׁקֵ לְשׁוֹנָרָא • דְאַכְל לְגְּדִיָּא •

דְזִבְן

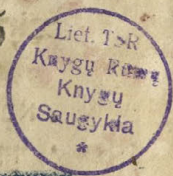
דובן אבא בתרי זווי • חד גדיא חד גדיא :

ואתא השוחט ושחט לתורא • דשתא למיא • דכבה
לגורא • דשרף לתומרא • דהכה לכלבא • דנשך לשונרא
דאכל לגדיא • דובן אבא בתרי זווי • חד גדיא חד גדיא :
ואתא מלאך המות • ושחט לשוחט • דשחט לתומרא •
דשתא למיא • דכבה לגורא • דשרף לתומרא • דהכה
לכלבא • דנשך לשונרא • דאכל לגדיא • דובן אבא
בתרי זווי : חד גדיא • חד גדיא :

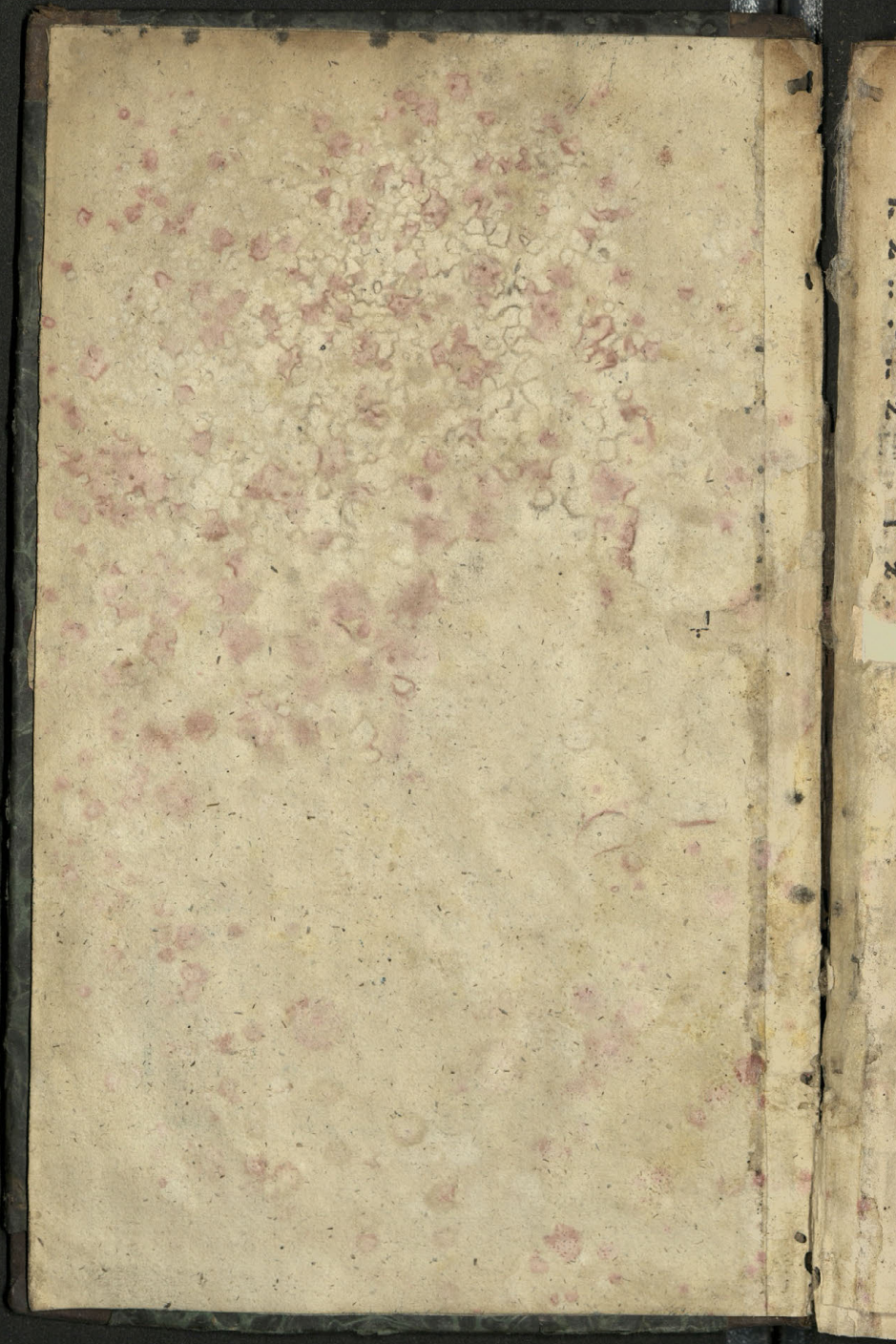
ואתא הקדוש ברוך הוא • ושחט למלאך המות
דשחט לשוחט • דשתא לתורא • דשתא למיא • דכבה
לגורא • דשרף לתומרא • דהכה לכלבא • דנשך לשונרא
דאכל לגדיא דובן אבא בתרי זווי • חד גדיא חד גדיא

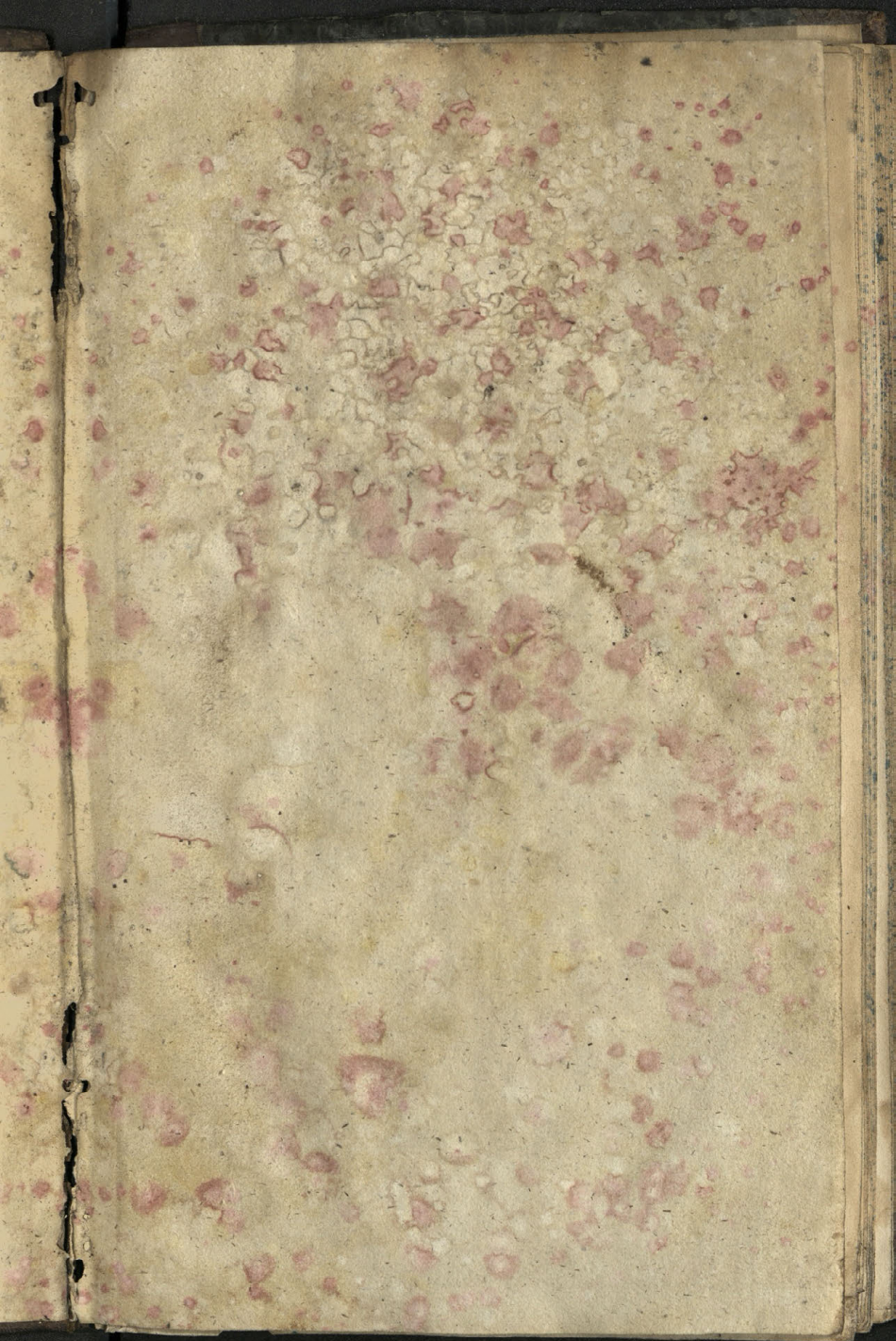
חסל סדר הגדה

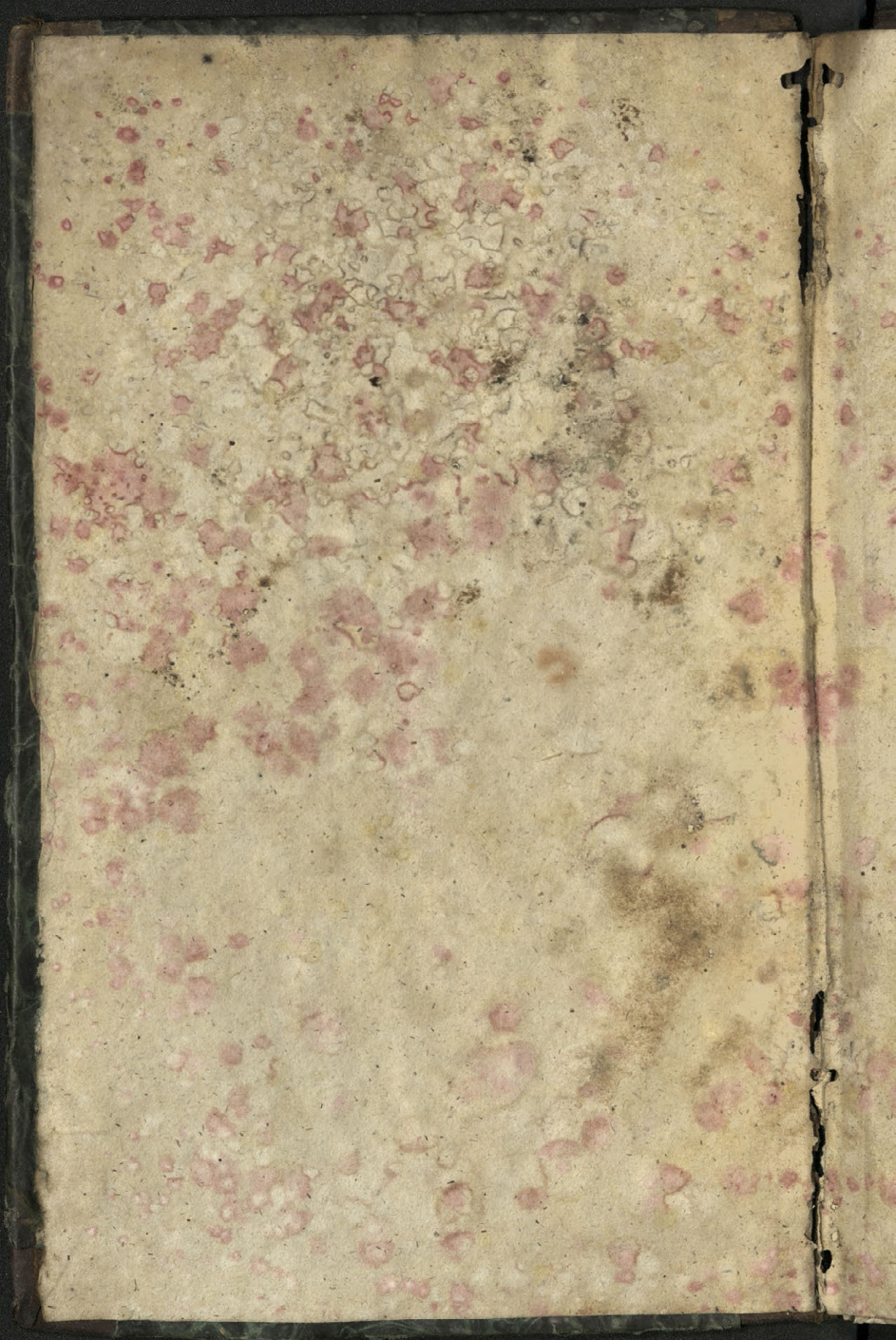
209955

BKC
Nac.
spaud.
archyvas

209955